

Orde brev, y regiment molt util, y profits pera preservar, y curar de peste.

Contributors

Mas, Bernardo, active 1625.

Publication/Creation

Barcelona : per Esteve Liberòs, 1625.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/hkv6keyb>

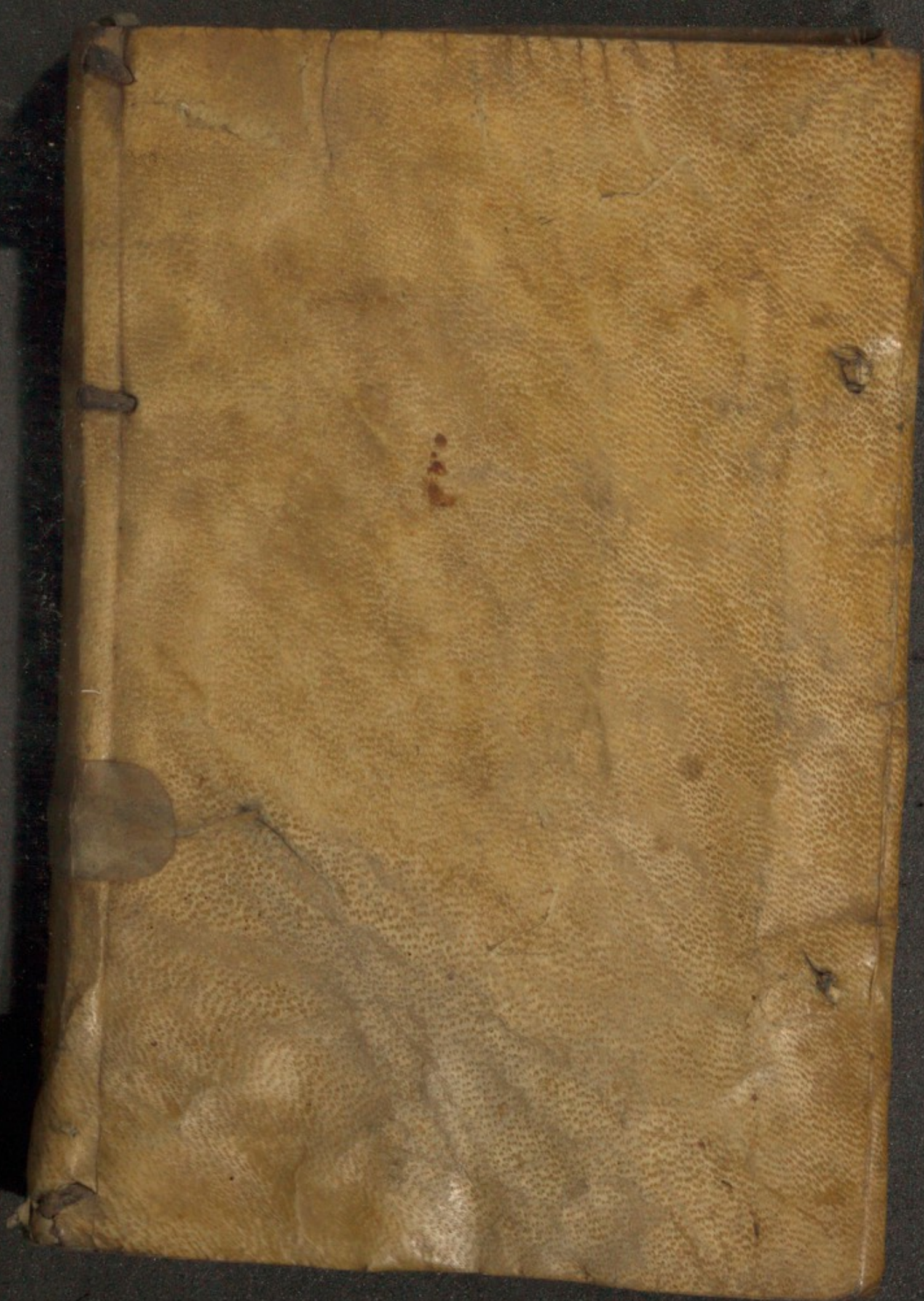
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

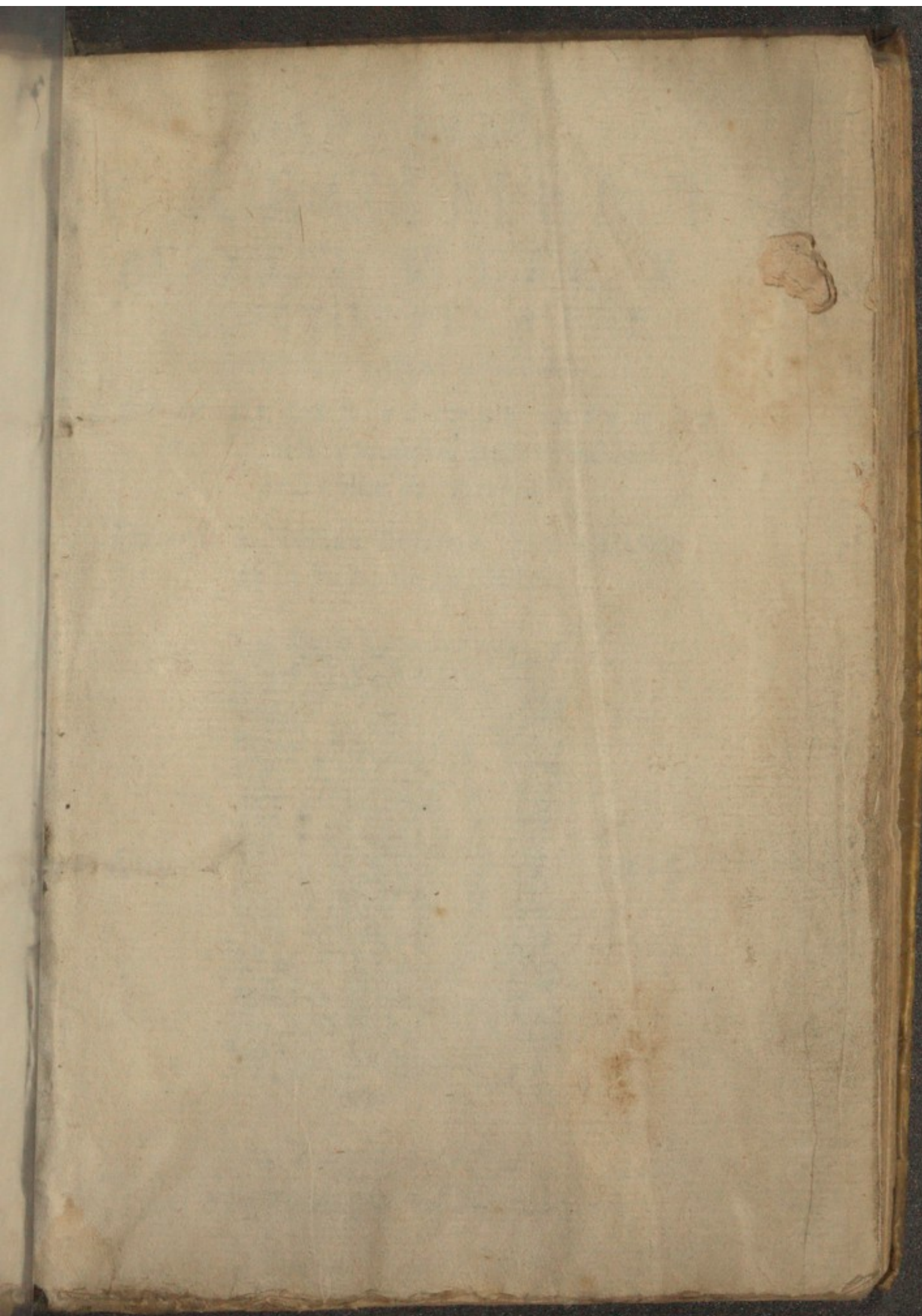

4098/A

G vi. Mas

OPPM

Y R
M C
P

1711
11/12

Diary

1711

ORDE BREV,
Y REGIMENT
MOLT VTI, Y
PROFITOS PER A PRE-
servar, y Curar de Peste.

FET Y ORDENAT PER BERNAT
*Mas, en Arts, y Medicina Doctor ; natural
de la Ciutat de Manresa.*

Dirigit à Nostre Señora Sanctissima
de la Font de la Salut.

Any

1625.

Ab Llicencia, y Privilegi.

En Barcelona per Esteue Liberòs.

*Comissio del senyor Don Francesch
Terrè à Michael Torres Doctor en Arts,
y Cathedratich en Sacra Theologia en
la Vniuersitat de Barcelona.*

VO Michael Torres Doctor en Arts y San-
ta Theologia, he vist y llegit per orde del
Illustre senyor Don Francesch Terrè, Dega y
Canonge dela Sancta Iglesia Cathedral de Bar-
celona, Official y Vicari General per lo Illus-
trissim y Excelentissim senyor Don Ioan Sè-
tis Bisbe de dita Ciutat, y Virrey del Princi-
pat de Cataluña, vn llibre intitulat Orde breu, y
Regiment molt vtil y profitos pera preservar y cura de
Peste, Compost per Bernat Mas, Doctor en
Arts y Medicina: en lo qual ab dos Tractats
doctissimament ensenya la preservatio, y cu-
ra de la Pestilencial malaltia: y no he trobat
en ell cosa alguna que repugne à nostra Sanc-
ta Fè Catholica, ni a bones pratiques y os-
tums; antes be doctrina sana, y remeys molt
bons pera la deffensa de vn tant mortal mal, y
axi me apart se li deu donar llicencia per im-
primir dit Llibre, per q̄ dell ne resultarà gran

Llicència.

utilitat y profit pera tot lo poble, de casa vuy
als 12. de Dezembre del Any 1624.

Lo Doctor
Miquel Torres.

Don Francisc. Terrè
Vica. Gene.

Sala R. n. s.

Aprobacio

Aprobacio de Bernat Berengue
ri en Medicina Doctor, y Cathedratich
jubilat en Matematicas en la Vni-
uersitat de Barcelona.

A B molta atentio y cuydado he llegit, per
comissio del molt Illustre senyor Don Frã-
cesch Terrè, Dega y Canonge de la Sancta
Iglesia de la Seu de Barcelona, Oficial y
Vicari General per lo Illuſtrissim y Ex-
cellentissim Senyor Don Ioan Sentis Bisbe de Barcelo-
na, y Lloctinent del Rey nostre senyor en lo Principat
de Catalunya, lo present Llibre intitulat, Orde breu y
Regiment molt vtil y profitos, pera preser-
uar y curar de Peste, Compost per Bernat Ma: en
Arts y Medicina Doctor, y en ell no he vista cosa que
puga redundar en dany de algu, ans be molta doctrina
y treballs del Autor, y axi per ser molt profitos y vtil
pera qualsseuol estament de persones, y per veuer lo
molt de be ne resultara a tota la Republica, dich, que
se li pot y deu donar llicencia pera estamparlo. De casa
als 24. de Nohembre del Any 1624.

Lo Doctor Bernat
Berengueri.

Cesura

*Censura del Doctor Ioan Francesch Rossell Cathedratich jubilat de la
Vniuersitat de Barcelona.*

PER comissio del Excellentissim Senyor
D^o Ioan Sentis Bisbe de Barcelona, Lloc-
tinent y Capita General de la Catholica y
Real Magestat del Rey nostre Señor en lo
Principat de Catalunya, he vist lo Llibre inti-
tulat, *Orde breu, y regiment molt vtil y profitos pera
preseruar, y curar de Peſte*, que ha compost Ber-
nat Mas Doctor en Arts y Medicina, natural
de la Ciutat de Manresa, y som alegrat, de que
entemps tan miserable los Ciutadans de Bar-
celona, tant los q̄ resten en ella, com los ques
reñren (que vns y altres, en aquella occasio,
estan priuats de personas expertes, com la ex-
perientia me ha ensenyat) tingan vna verda-
ra instructio de tot lo que hā de fer pera pre-
feruar y curarse de tan mortifera malaltia, y
de que los remeys y receptas estigan escritas
en llengua vulgar y Catalana, que axi cessaran
de podrir, y afligirse, los que volen saber mes
del que conue. En aslo resta dit y exagerat lo
grantreball que ha pres lo Autor en allanar
y facilitar esta doctrina, y per conseguēt, que
se li pot y deu fer la merce del Priuilegi que
suplica. Bar. Ian. 14. 1625.

Lo D. Io. Francesch Rossell.

PRI-

Privilegi.

Lo Bisbe de Barcelona, Llocti-
nent y Capita General.

PE R quant per part de Bernat Mas Doctor en Medicina Ciutada de Barcelona nos es estat referit, que ha compost vn Llibre intitulat , Orde Breu , y Regiment molt vtil y profitos pera preservar y curar de Peste, en lo qual ha tingut molts treballs de estudis y vigilies suplicantnos tingam a be concedirli Licencia pera fer imprimir aquell, ab prohibicio durant lo temps ben vist. E nos haguda relatio de persones doctes y eminents en la professio (als quals es estada remesa la censura y regonexensa de dit llibre) que es molt vtil y profitos pera preservar-se de tant mortifera malaltia, y axi digna de fer imprimida, hauem tingut a be concedirli, segons que ab tenor de la present de nostra certa sciencia y real auctoritat concedim y atorgam Licentia facultat y permis, al dit Doctor Bernat Mas pera que liberament pugua fer imprimir lo preintitulat llibre en les parts dela Prouincia ben vistes. Manant expressament a tots y qualseuol impressors, y altres persones de qual seuol grau o, condicio sien, q̄ durant lo

Privilegi.

temps de deu anys de la data infraescrita en
auant comptadors no imprimescan ni vengan
ni imprimir ni vendre fassen lo dit llibre sens
orde y llicentia del dit Doctor Mas, sots pena
de perdre los llibres que altramet se troba-
ran imprimits, mollos y aparells de la impres-
sio. E de finch cents florins de orde Arago
als reals cofrens applicadors, sots la qual pe-
na diem y manam a tots y qualseuol officials
y ministres de Iusticia axi reals com de Barós
y maiors com menors que la present nostra
licencia tinguen guarden y obseruen tenir
guardar y obseruar facen y contra no vinguen
en manera alguna si la gracia de sa Magestat.
tenē clara y en la dita pena desijē no incorrer.
Dat en Barcelona a xvij. de Ianer. 1625.

Lo Bisbe de Barcelona.

Vt. Sala Rñs.

Vt. Bru Rñs Thesau.

Michael Perez.

A NOS.

A NOSTRA SE-
ÑORA SANCTIS-
SIMA LA HVMIL VERGE

Maria; Mare de Christo nostre
be: lo Doctor Bernat
Mas S.

E Mperadora Diuina, y sa-
cratissima Maria, ab la
humilitat possible (dexāt
apart rodeos de paraules) vos offe-
resch la present obra , pera que bax
de vostre protectio , y amparo esti-
gue llibre, y segura de tot perill, que
acceptantla vos , de la manera ac-
ceptau totes les coses, que ab volun-
tat sensilla seus offerexē, es mes que
cert,

*cert, que los remeys preseruatius per
als uns, y los curatius per als altres
aprofitaran, com a cosa de vostra
ma, q̄ ya no es mia, y restarem axi
tots ben medrats, alcançant lo que
desijam, ells salut (prenent les me-
dicines de vos Reyna gloriosissima,
que sou la verdadera Font de la sa-
lut) y jo contento, y alegria per ha-
uer uos offert est treball, en servici
dels pobres, y necessitats, de qui vos
tant vos dignau (particularment
en aquesta malaltia) ser aduocada
y Emperadora.*

Vostre humil seruent.

Lo Doctor Bernat Mas.

AL LEC-

PROLECH AL LECTOR.

E La manera que per als The-
salonicenses (discretLector) es
ordinari cada Any , segons el-
ctiu Amat Lusitano, tenir peste
en principi de Ianer fins a la fi de Iuliol;
en Constātinopla desdel principi de Maig
fins en Noembre, y en altres parts en certs
y determinats terminis, particularmēt en
Francfort Ciutat de Alemanyā de deu en
deu Anys, com escriu Dauid Origano , y
en algunas Ciutats de Friāça en altres certs
terminis, per arribar lo Sol en estos temps
en alguna Estela fixa de mala naturalesa,
ò per ser lo naxement , de alguna delles,
en lo Emisferi de aquelles Ciutats, q̄ es lo
mes cert: axi mateix en nostra Espanya es
casi tambe ordinari de cert en cert temps
venir estes males influencies sobre alguna
Ciutat

Prolech

Ciutat de aquella, conforme ab experien-
cies de moltissims anys podriem prouar,
perque totes les pestes, que de dos cents
anys a esta part auem obseruades, tant
en Catalunya, Italia, Portugal, Castella,
Arago, Valencia, com aïtres Prouincies,
sempre son vingudes en cert termini de
temps, en los quals ha precehit alguna ma-
la constitucio dels Planetes, en los Signes
que tenen particular domini sobre de les
Prouincies, ò Ciutats, ahont venia la pes-
te: les quals coses com sien certissimes, y
les histories ne estiguen plenes no gastare
temps en referirles aqui, baste que enten-
gam que les Esteles, y Planetes son causes
bastants, mediant la voluntat del Señor,
pera causar semblant malaltia, conforme
mes llargament prouarem en lo capitol
de les causes de la peste, y que per conse-
guent se pot rastrear alguna cosa del tēps
en que dites Esteles, ò Planetes poden cau-
sar estes males influencies en les terres sub-
jectes als signes ahont elles se ajuntan, ò
eclipse lo Sol, ò Lluna: y com per als Astro-
lechs sia cert aquest principi, de la manera
ho pot ser, ytingam clara notitia de que en
Cata-

Al Lector.

Catalunya sempre ha vinguda peste pre-
cehint alguna cosa de les q̄ causen aquella
en lo signe q̄ la domina, ò en los quadrats,
opposits, ò ascendents de alguna particu-
lar Ciutat; perço considerant que en lo pre-
sent Any de 1624. segons escriuen los As-
trolechs se feu en 12. dies del mes de Agost
al punt del mig dia vna conjunctio, y ajū-
tamēt de les dos infortunes Mārs, y Satur-
no en lo signe del Lleo, ahont tots los Pla-
netes estauā, acceptat Iupiter, (que a serhi
ell corria perill no succehis lo que Guido
de Cauliaco en lo quint capitol del trac-
tat segon, doct. 2. de la Cirurgia compta,
de vna peste en Auinyo lo Any 1348.) te-
mem per ser en aspecte quadrat del signe
que domina Catalunya, lo judici que de
dita conjunctio fan, que significa peste, per
que en totes les que auem tingudes ha pre-
cehit sempre esta conjunctio, ò llur oppo-
sicio, placia à la Diuina Magestat no sia
axi, que altres ne auem tingudes, que no
tenien tant poderoses causes com es la que
nos està amenant, per que ab menos de
vn mes se feren dotse conjunctions de tots
los Planetes, ajuntantse vns ab altres, co-
sa

sa que causa admiratio molt gran, y podē
 ab mes fonament que Leouitio dir, *Nescio
 quofacto factū sit, ut tot cōiunctiones Planeta-
 rum, intra paucos dies accidant. Vnde non ni-
 si grauissima, & calamitosissima quęque de-
 nuntiantur.* De hōt prenēt occasio, he vol-
 gut antes de temps escriurer lo present lli-
 bre, no peraque seruesca de presagi de vn
 tant gran, cruel y mortifero mal, sino pe-
 ra preuenir de remeys (que al fin pot suc-
 cehir) pera que ab ells pogan los homens
 preferuar, y curarse si sera menester, que
 aquesta malaltia per ser tant comuna, y
 terrible, necessita de molts Metges, que à
 la ocasio sen troben pochs: y per que to-
 tom en general estiga aduertit, y puguem
 feruirse de nostres remeys, vsant de la lli-
 cencia de Hippocrates, Galeno, Aristote-
 les, Auicena, y altres, he determinat es-
 criurer en nostra natural, y materna llen-
 gua Catalana, pera que millor me enten-
 gan; que puix es estat permes y llicit a Hi-
 pocrates, Galeno, y Aristotil, sent natu-
 ral de la Grecia, escriurer en Grech; a Au-
 cena de la Arabia, en Arabich; y a molts
 altres graues Doctors, tāt Flamenchs, Ale-
 manys,

Al Lector.

manys, Italians, Francesos, Portuguesos,
com Castellans escriurer en les propries, y
ordinaries llêgues; be sens pot tâbe perme-
trer als Cataïans escriurer en Catala, y en
nostre propri llenguatge, les coses particu-
larmēt q̄ hã de seruir pera comũ utilitat de
les gents, que mon intent no es altre,
fino seruir y aprofitar a
tots. Vale.

LOS

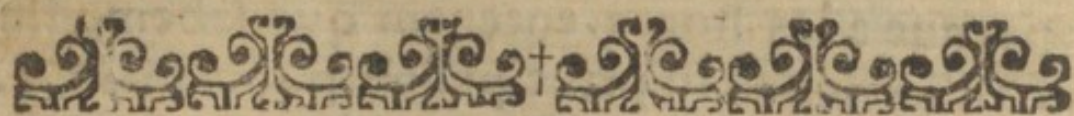
**Los Doctors, dels quals haucm
presos los remeys y doctrina del pre-
sent Llibre, son los se-
guents.**

<i>Hippocrates.</i>	<i>Ioan Herculano.</i>
<i>Galeno.</i>	<i>Guillem Rondolet.</i>
<i>Auicena.</i>	<i>Pere Foresto.</i>
<i>Plinio.</i>	<i>Hieronym Mercurial.</i>
<i>Aristoteles.</i>	<i>Pere Pau Pereda.</i>
<i>Ptholomeo.</i>	<i>Dioscorides.</i>
<i>Alubater fill de Zacarie.</i>	<i>Palmario.</i>
<i>Bertrusio.</i>	<i>Leguna.</i>
<i>Ioan Crato.</i>	<i>Leouitio.</i>
<i>M. Martino.</i>	<i>Aetio.</i>
<i>Horatio Guarguant.</i>	<i>Paracelso.</i>
<i>Hieronym Cardano.</i>	<i>Onophre Bruguera.</i>
<i>Amat Lusitano.</i>	<i>Ioan Raphael Moix.</i>
<i>Francesch Valles.</i>	<i>Francesch Tarrades.</i>
<i>Matheu de Grado.</i>	<i>Antoni Geralt.</i>
<i>Ioan Vigo.</i>	<i>Bernat Quexanes.</i>
<i>Guido de Cauliaco.</i>	<i>David Origano.</i>
<i>Scola Salernitana.</i>	<i>Ambrosio Nuñez.</i>
<i>Dionisio Fontanono.</i>	<i>Llorens Romeu.</i>
<i>Ioan Bap. Montane.</i>	<i>Duncano, Liddelio, Scor.</i>

Lo Angelich D.S. Thomas de Aquino.

ORDE

ORDE BREV Y
REGIMENT MOLT
VTIL Y PROFITOS PE-
ra preferuar, y curar
de Peste.

*Compost per Bernat Mas en Arts, y Medicina Doctor,
de la Ciutat de Manresa.*

PREFATIO.

DE industria, pera abreuia la
obra, y per importar poch a
nostre intet, he dexat, y dexo
de tractar de la naturalesa, y
essencia de la peste, de sos se-
nyals, differenties, generatio,
y pronostich, contentantme solament en dir
alguna cosa de les causes, per estar en elles po-
sada tota la preservatio, y cura de qualsevol
malaltia; *nam ignorata causa, ignoratur etiam effec-
tus*, y per lo contrari de la perfecta cognitio
de aquelles, *tenim clara notitia de sos effectes;*
B per que

Orde breu pera

perque a les hores entenem que sabem, diu Aristoteles en lo principi dels posteriors c. 2. y en lo proemi de la Methaphisica, quāt alcāsam, y tenim perfecta conexēsa dels primers principis, y causes del que pretenem. Y així dexant tot lo demunt dit perals Doctors qui llargament de la peste han escrit (supposant que preuenim vna malaltia comuna, perniciofa, maligne, mortal les demes vegades, ques engendra de vna mala, verinosa, y empestiferada qualitat del ayre inspirat, y corrumput, y que te cruels, y terribles accidents, y es peste determinada) diuidim lo present llibre, y regiment en dos tractats, en lo primer dels quals tractarem de les causes, y donarem lo modo preseruatiu tant general, com particular, y los remeys mes conuenients, y a proposit; y en lo segon aportarē lo modo millor de tots pera curar la peste, y sos accidents, declarant algunes difficultats acerca dels remeys vniuersals de dita malaltia, q̄ en perjudici molt gran dels malalts se acostuman fer. Assegurant en asso, que mon intent no es ensenyar als qui saben medicina (per que tot lo que direm no es mes de vn epilogo, y summa del q̄ de semblant malaltia han escrit, la flor dels Doctors de nostra facultat) sino que he volgut mostrar als ignorants, y inexperts en Medicina, ço es als pagefos, muntanyesos, y gent comuna, lo modo

modo han de tenir en guardar ses personēs en temporades de peste; y com se han de curar, à cas ques encontren della, que al fi no tots en estes ocasions poden pendrer consells de metges: y axi pera que vns y altres tingan lo mester peral temps de la necessitat, donare als vns remeys preservatius, y modo com auran de guardar la salut present, y augmentar aquella si volen, y als demes remeys curatius pera curarse a fi, y als altres, que fortificats ab los preservatius, y auxili del Senyor, podran ab seguretat exercitar vn acte de grā caritat, com fera curar, visitar, y aconsolar als miserables malalts, que cert es llastima molt gran veurer entre Christians tanta inhumanitat, y cruesa en temps de tanta necessitat, desemparant los fills als pares, los marits a les mullers, y los germans a les germanes, com si fossen vns infels, gent sens caritat, y amor, dexantse morir vn gran numero de gent sens remeys, medicines, y recapte; que pera mi tinc per cert, q̄ sols aço, y lo temor tenen de veurerse encontrats y desemparats de totom, es causa bastant pera morirse molts, conforme se moririan de altre malaltia sens fer peste, com de morderra, tauardillo, costat, ò esquinencia, si totō los desamparava, y noy auia qui curas, de llur salut, remeys, y recapte.

Orde bréu pera

TRACTAT PRIMER
de la preservatio de la Peste.

*De les causes sobrenaturals, natu-
rals, proximes, y remotes*
de la Peste.

ER quant en la Medicina totes les demostracions sien à posteriori, conforme diuhen los Llogichs, y per los effectes se coneguen las causes segons escriu Aristoteles en lo llibre primer dels poster. en lo capitol 10. es forços y necessari pera venir a alcançar la cumplida conexensa de les causes de la Peste, tenir primerament clara noticia del effecte, y saber qui es la Peste, de la qual en lo present tractat parlam.

Hippocrates en lo llibre primer de ratione vñi. tex. 9. y Galeno en lo coment. 1. del primer llibre dels epid. diuidint totes les malalties en ses vniuersals especies, diuidexen aquelles en comunes y generals; y en particulars: les generals y comunes son, quant moltes persones estan malaltes de ynas mateixas malalties,

preservar de Peste.

3

lalties, en vn mateix temps, lloch, y Regio: y estes son en dos maneres, ò perque son comunes, propries de certes, y determinades Prouincies, com son golls, y Porcellanes en Espanya, puagra en Napols, catarros en Genoua, destilacions en Roma, y altres en altres Prouincies, y regions, y anomenanles en llati *morbi vernaculi publici, vel patrij*, ò per que son comunes a totes natiõs, Prouincies, y persones, y diuhense Epidemias vulgars, ò populars. Estas segons Galeno son en dos maneres; la vna es Epidemia absolutament, ço es sens malignitat, com son tauardillos, modorres, tercianes, y altres malalties, que tenen contagio (entenent que la contagio no es malignitat) y l'altra Epidemia, es Epidemia perniciosa, y maligne, per ocasio de la mala qualitat y malignitat q̃ ab si aporta, matant la mayor part dels que encontra, y aquesta Epidemia, es propriament la Peste, y sols ella, y no altra malaltia està bax de aquesta diferencia de Epidemia. A esta malaltia diu Galeno en lo 3. dels Epidemias, Epidemia publica, *ideo quod vnus ædibus nō continetur; sed se ad alios propagat, pro vt inquiramenta in aere multiplicantur*, y a les demes anomena Epidemias populars priuades, perque en elles la putrefactio dels humors no es arribada al grau de la substantial corruptio necessaria pera la Peste, q̃ perço no acostumen mouerse

Orde breu pera

de vna Ciutat, ò lo mes de vna Prouincia, com ordinariament succehex en los estius, particularment, quant corren algunes tertianes de mala especie, o modorres, que les tindrem en Barcelona, y los vehins no les conexeran.

Lo altre genero de les malalties eran les particulars, anomenades Sparfas en Llati; y son aquelles que conuenen a vna persona, y no a altre, y corré differents en vn matex téps: les quals tambe son en dos maneres; per que ò son semblants perço que conuenen en alguna cosa; ò dessemblants, perque son differents en vna, ò moltes coses, les quals per no ser à nostre proposit les dexam per altra occasio.

Del demunt dit se inferex la especie de la Peste, y la differentia ab ques differentia de totes les demes malalties; de manera que resta sabut, que la Peste es vna malaltia Epidemia, publica, perniciosa y maligne, comuna a totes les nations, subjectes, edats, conditions, y complexions, sens tenir respecte, ni cortesia à grans, xichs, richs, pobres, ni a gràs senyors, desdel Rey al vassall, del señor al esclau, y del Papa al Sacrista, puix a totom y gualment posfa ab gran apreto, y perill de ses vides; per q es ella vna febre mortal contraria a nostra naturalesa totu genere, per raho de la verinosa y praua qualitat que del ayre te rebuda, deuorant, y destruynt les Ciutats, Prouincies, y Regnes,

preservar de Peste.

4

Regnes, donant ab breus dies garrot a nostres amadas, y desitjades vides.

Hippocrates en lo llibre de Flatibus, parlant de les causes de les malalties vniuersals, y comunes, y de les particulars escriu, que totes elles tenen per causa lo ayre; les comunes com a causa primera, y principal, perque malalties comunes han de tenir forçosament causes comunes, conforme es lo ayre, qui es comu a totes les coses, y criatures del mon; y les particulars tenen lo ayre com a causa menos principal, per que totes elles principalment naxen del mal regiment.

Per mal regiment entenen los Doctors lo mal orde y dieta que guarden los homens en les sis coses no naturals, com son ayre; menjar y beurer, dormir, vellar, fer exercici, o estar ocios; euacuar, ò no euacuar; y les passions del animo, coleres, melancolies, tristors, temors, alegries, imaginations, y altres, perque totes elles, ò qualseuol vsades ab moderatio, y conforme direm abax, causan salut, y vsades ab desorde causan malalties.

De aquesta sententia de Hippocrates se inferex que la causa de la Peste es lo ayre, per ser ell causa comuna y principal de totes les malalties comunes: pero per veurer alguns Doctors la generalitat de la causa, y considerant que no era possible que dit ayre pogues

Orde breu pera

causar tant differents effectes, com son les malalties comunes, que entre si son tant differents, digueren particulari sant esta causa pera saluar la autoritat de Hippocrates, que lo ayre que causaua dites malalties era aquell que entraua dintre nostre cos, mediant la inspiratio, alterat empero, y mudat de sa natural cōplectio per alguna externa causa, ò de la mudansa del temps, ò altre causa inferior, ò superior.

Galeno considerant axi mateix que era impossible, que de vna mateixa causa natural, y vniuoca poguessen procehir tāt differents effectes com son les Epidemies perniciosas, y Peste; y les no perniciosas, com tercianes, mordera, y altres, digue, que lo ayre que mediant la inspiratio causaua les Epidemies, era lo mudat y alterat en tota substancia, lo qual se pot alterar en dos maneres; ò segons ses qualitats manifestes; ò segons tota sa substancia: segons les qualitats manifestes se muda quant per alguna ocasió, y mudança del temps, ò per alguna conjunctio de Esteles de vna mateixa natural: si se torna calent, fret, humit, o sech, mes del que es de son natural, y esta mudança, ò alteratio en lo ayre es causa diu Galeno de les Epidemies no perniciosas: pero la mudança del ayre en tota sa substancia, es causa de la Peste; perque ab ella se torne lo dit ayre totalment

preservar de Peste.

5

talment contrari a nostra naturalesa, per raho de la mala qualitat, q̄ ab si reb. A questa mudança en tota substantia se fa quant lo ayre pert aquella mixtura, y proportio, que naturalment tenia, y li era restada de la certa, y deguda proportio dels elements quel componen, y conseruen en sa propria substantia, y naturalesa; conforme diu Galeno en lo lib. 1. de usu part. cap. 6. per que axi com de la mixtio dels quatre elements resulta en lo home vna quinta qualitat, y oculta pera nosaltres, perque naturalment no la podē restrear, per ser obra de Deu, y naturalesa, la qual qualitat de vn matex aliment fa carn, ossos, niruis, y altres diferēts parts q̄ no les pot fer algun dels elemēts per si sol; com ho escriu Galeno en lo lib. 1. de temp. c. 11. axi mateix de la cōpositio del ayre resulta en ell vna certa qualitat, tambe oculta pera nosaltres, a la qual anomena Galeno tota substantia, la qual perduda, ò mudada per qualseuol ocafio, resta lo ayre alterar, y mudat en tota sa substantia, que es lo mateix q̄ restar lo home mort apres de destruyt, y perdut son temperament; y de aquesta manera mudat lo ayre, es causa particular, proxima, immediada, y ordinaria de la Peste, segons Hippocrates, Galeno, y tots los Doctors, y es axi la veritat: pero qual sia la causa principal, que altera, y muda lo ayre de aquesta manera,

Orde breu pera

està en duple entre los Doctores, y son varies les opinions.

Galeno, y tots los demes Doctores diuen, que lo ayre se altera, y muda en mala y contraria qualitat, y en tota substancia, per ocafio de alguna de quatre principals causes. La primera per multitut, y abundàcia de cosos morts, y no enterrats. La segona per aygues corrompudes, y detingudes en estanys, basses, clauagueres, pous, y altres llocs, a les quals ajuntan blats podrits en sitges, y vapors exits de la terra per ocafio de algun terratremol. La tercera per la mudança del temps en calor, y se quedat, y dirien millor en calor, y humitat, per fer la humitat principi de podridura, y corruptio: perque *omnis putredo*, diu Galeno en lo 3. dels Epidemis en la part. 5. comentari 1. *ex materia gignitur humida*, y en lo 3. de comp. med. per genera cap. 5. escriu, *Quod omnia quæ putrescunt ab humiditate, & caliditate, id patiuntur*. La quarta causa de la mudança del ayre, volen que fían los aliments dolents, y no vsats; perque de les dos primeres poden alçar-se vapors mals, y corruptes, que mesclats ab lo ayre lo mudaran en tota sa substancia; de la tercera se alterara la propria qualitat del dit ayre, y podra mudar-se en contraria qualitat; y de la quarta alterar-se han los humors, ò gassar-se han, que es lo mes que poden fer: que
lo

preservar de Peste. 6

lo ayre no se yo com se puga alterar de les coses que entren dins nostre cos, sino es que digam, q̄ causaran malalties, engendrant dolents humors, y q̄ aquestes ab la cōtinuatio vindrā a adquirir, y pēdrer vna mala qualitat, la qual comunicada al ayre ab la transpiratio lo mudaran, y alteraran en tota sa substantia: pero esta causa es molt remota, y mediada, y sols conclou, q̄ los mals aliments son causa de les Epidemies vulgars, y ordinaries, com son les malalties q̄ ordinariamēt tenim, tertianas, morderas, y qualseuol altra manera de malaltia.

Ni menos los vapors de les dos primeres causes poden ser causa de que lo ayre se mude en sa substantia, per q̄ ells comunicats al dit ayre, cō sia de son natural raro y tenue, se resolē y escampan per ell ab molta facilitat, y jū tamēt sen aportā ab si la mala qualitat teniē; per q̄ en lo ayre, no resta ni pot restar impressio, ni qualitat alguna del agēt, absent q̄ sia, cōforme clarament se veu ab lo Sol quel illumina, q̄ absent, y post q̄ es, no resta en ell rastre de claror. Quant mes, q̄ si dits vapors fossen causa de Peste, seguirsehia q̄ totes les pestes se riē vniuersals per tota aquella zona, y part de terra q̄ volta lo mō per hont passariē dits vapors, perq̄ cō se mogué al mouimēt del ayre, yaq̄st en espay de 24. hores al mouimēt del primer mobile dona volta per tot lo mon, perço
forço-

Orde breu pera

forçosamēt inficionarien à totes aquelles Pro-
uincies , y terres per ahont passarian mesclats
ab lo ayre; y quant aço no fos de aquesta ma-
nera bastaria lo mouiment te lo dit ayre dels
continuos vents quel combatē pera empes-
tiferar gran part de la terra.

Que dites causes no sian sufficiēts pera cau-
sar peste, ni alterar y mudar lo ayre en sa pro-
pria substantia, sino dispositions quel dispo-
nen, y preparan à facilmēt alterar-se de la cau-
sa principal que te poder, y força pera ferho;
clarament consta del que la experiētia nos en
senya; per que no en totes les parts , que res-
tan molts cosfos morts , com es en guerras se
seguex peste , ni menos per aygues detingu-
des, y corrompudes, ni altres de aquest com-
pas, que si axi fos molt ordinariament tindriē
Peste en Barcelona, y en altres Ciutats de Ca-
talunya, que quāt no fora sino lo mal olor de
les immundicies que mudan en los primers
dies de la Quaresma, en esta ciutat, y de algu-
nes clauguereras, bastarian a inficionar , y cor-
rompre lo ayre. Lo temps mudat en calor, se
quedat y humitat tampoc es causa bastant de
peste; puix molts anys tenim semblants con-
stitutions, y pochs Peste , que sols seguexen à
estes dipositions malalties ordinaries, conta-
giosas, ni mes ni menos, que als alimēts mals,
y gastats: conforme escriu Duncano Liddelio

Doctor

Doctor modernissim de Escotia. Ex pravis enim alimentis per se primo pestis non oritur, sed febris pestilens priuata; ex accidente. quia corpora ad pestem suscipiendam disponunt, causæ Pestes dici solent. Præua etenim victus ratio magis preparatoria est, & corpora proprie disponit ad pestem facile suscipiendam. Nam præter morbosum corporis apparatus in peste, requiritur peculiare inquiramentum, quo Aer affectus eius mali principium præstet, corpori quæ disposito communicet. &c. De manera que les dites causes no son ni podê ser causas de peste, ni tal entêgue dir Galeno, sino q̄ son causes disposants, y disposicions proximes pera alterar, y mudar se ab facilitat lo dit ayre.

Auicena en la fen. 4. del 1. en lo capitol segon del quart tractat de ses obres, cercant, y considerant ab mes cuydado les causes de la Peste digue, que eren en dos maneres; vnes inferiors, y proximes; y altres superiors, y remotes. Les inferiors son les demunt dites de Galeno, y les superiors son diu ell certes formes, y figures en les quals los Cels, y Esteles causan los effectes que no se saben, com son les pestes. Per formes, y figures entenen tots los Doctors, los aspectes dels Planetes, y varias disposicions tenen entre si, ço es Eclipsis de Sol, y Lluna, conjunctions, oposicions, Cometes, y altres apariencias en lo ayre; totes les quals coses son les causes proprias, y principals

Orde breu pera

cipals de la Peste, com les inferiors solament puguen causar les demes malalties ordinaries.

Que les Esteles y Planetes pugan causar estes coses en los homens, es sentencia comuna, y rebuda de tots los Philosophs, Metges, y Theolechs, per que afirman que lo Sol, Lluna, y demes Esteles concorren com à causes superiors, y principals en totes les generacions, corruptions, alterations, y mudanças, que naturalment se fan en la terra, que perço fonch necessari digue Aristoteles en lo llibre primer dels Meteoros capitol segon, que aquest mon inferior, y subllunar, estigues contiguous al superior; pera q̄ axi millor se pogues regir y governar, y les influencies poguessen baxar a alterar nostres cosos. La veritat de aquesta sententia, y propositio se experimenta cadal dia en les mudanças, que lo Sol, Lluna, y Esteles causen en la terra, segons la varietat de aspectes que entre si tenen, causant tanques alterations en los homès, animals, arbres, plantes, y mudances en lo ayre de calor, fredor, sequedat, pluges, neu, pedra, trons, vents, nuuols, serenitats, y altres borrascas en mar, y terra; y finalment ells diuidexen los dies de les nits, y vn temps de altre entre any; totes les quals coses testifiquen lo poder, y superioritat que dites causes tenen en les coses inferiors.

preservar de Peste. 8

rriors. Esta sentencia es de Aristoteles en lo llibre de Ortu & interitu, y en lo llibre dels Meteoros, de Hippocrates en lo primer dels Pronostichs, y de Galeno en lo tercer de diebus decretorijs, de Sanct Thomas en lo segó de generatione, y en lo 3. contra gent. cap. 86. y 92. y en la primera part quaestio 115. arti. 4. y de tots los demes Doctors.

Contra esta veritat ab infinides experencies aueriguada, y autorisada de tots los Doctors, que en Medicina han escrit de la Peste, y en Philosophia de coses naturals; vanament han imaginat alguns Doctors, en nostra facultat doctíssims, que eran quimeres vanes, y pèfaments somniats dels Astrolechs, pensar que les Esteles y Planetas erán ni poguessen ser causes superiors naturals de la Peste, escriuint que era fabricar cases de fum en lo Cel sobre fonaments de ayre, no aduertint dits Doctors que desde Hippocrates, fins al dia present, tant los ignorants com los fauis, vnanimos y conformes confessen, y han confessat (lo que no poden negar) que les dites causes superiors son moltíssimes de vegades bastants (volentho axi la magestat de Deu omnipotent) pera causar Peste en los homens, y animals, y que imaginar lo contrari es molt gran temeritat, per no dir ignorancia, succehint-los als tals (que son molts en nostres temps)
lo

Orde breu pera

lo que la Rabosa en les Faules de Isop, que no podent alcançar los rayms per estar en arbres grans digue, que eran verts, y dolents pera son ventrell y gust.

Pero perque millor se entengue lo que anam prouant es de saber, que les dites causes superiors, y Esteles, poden alterar lo ayre, y nostres cossos; ò ab qualitats manifestes de calor, fredor, sequedat, y humitat; ò ab qualitats ocultes, que no se saben, causant ab elles segons opinio dels Astrolechs, honres, prosperitats, ignominies, treballs, y altres semblants. A estes qualitats ocultes anomenen influencies, ò influxos per no saberlos trobar al tre nom, ni lo modo ab que causan dits effectes; perque dela manera que de la mixtio dels quatre elements nax vna quinta qualitat oculta, y temperament en los animals, que te differents actions que los elements; axi matex de la mixtura de les qualitats de la Estela nax vna distinta qualitat oculta, anomenada influencia, ò influxo, com està dit: y axi com en la terra de la mixtura de les quatre qualitats nax vna qualitat en lo arcenit, El corpi, y altres contraria totalment a nostra naturalesa; de la mateixa manera en los cossos superiors nax esta mala qualitat de la Peste, contraria a nostres vides, y anomenes influencia mala, y desgraciada, a distincio de les influencies bones; per q̄
axi

preservar de Peste.

9

axi com de la yqual, y deguda mixtura dels elements en lo home nax vn temperament yqual conseruador de la vida, ni mes ni menos se troban influencias en los cels, que donan salut, y conseruen la vida, encara ques cō pongan de contraries qualitats: perque si lart en la Triaga de molts animals ponçonyosos, y verinosos ha feta vna composicio que dona salut, y cura malalties mortals, millor, y ab modo mes efficas ho pot fer naturaleza.

Y a be que esta opinio sia molt prouable de que la influencia sia la qualitat tercera, que resulta de la mixtura de les dos, que componen la Estela, tota via per influentia entench yo, no la dita qualitat tercera resultant de les de la Estela, sino la qualitat, que nax en lo ayre de la mixtura, en lo encontre de les virtuts, y raig dels Planetes mediant los aspectes, que entre si tenen, mesclantse a les hores les qualitats de vns y altres, y esta es la raho, perque quant se ajuntan les virtuts de dos Planetes, la hu bo, y lo altre mal, nax vna influencia mixta, y quant tots son mals, es mala la influencia, y per lo contrari bona quant los Planetes son bons: perque a no ser de aquesta manera com dites Esteles continuament influescan mediāt la demunt dita influencia, (que per fer qualitat propria en quart modo, nos pot separar de aquelles) sempre, y continuament influy-

Orde breu pera

rien mal, y causarien Peste, trobant en lo ayre la disposicio necessaria pera rebreer tal influència; ò sempre y quāt se ajuntariē los Planetes q̄ causan Peste, ò se eclipsaria lo Sol, y Lluna en los signes q̄ significan lo marex effecte: per q̄ los agents naturals necessariament obren, y causan sos effectes en la materia disposta, sino son impeditis, ò Deu no determine altra cosa; pero cō moltissimes de vegades se succeheiscā en los cels les constitutions, y constellations que causan peste, y les disposicions necessaries pera ella, sien en lo ayre, y no vinga en effecte; auem forçosamēt de judicar y creuer, ò que Deu ha suspes en aquella ocaſio lo concurs, y lleuada la virtut a les Esteles, o que les virtuts y raigs de aquelles no se son mesclades ab aquella deguda proportio, pera que de la tal mixtura resultas la influencia; de la manera que no sempre, que lo Sol, y Lluna se ajuntan, ò estan en oposicio se fa eclipsi, que moltes obres empren naturalesa, que no alcanſa de elles lo fi, com mes llargament escriurem en lo lardi de les quatre Mathematicas, que ab lo fauor del Senyor se imprimira prest.

Que les Esteles mediant aquestes influencias sien solament causas primeras y principals de la Peste, la experientia ho demonstra; per que nunca se ha engendrada Peste, segons
referexen

referexen les histories, y consta en los llibres dels Astrolechs, que no haye precehit algun ajuntament, oppositio, ò aspecte dels Planetes, ò Cometa en lo ayre, del qual pogues naxer la qualitat oculta, y influencia pera alterar y mudar lo ayre, y causar aquella. Aquesta veritat se proua enidétment del judici fan los Astrolechs anticipar a la Peste; per que escriuhen, (y no erran los qui saben Astrologia) que lo eclipsi total del Sol en Geminis als onse dies de Iuny a les cinc hores de la tarda del Any 1630. per exemple, causara grás, y terribles effectes; ò que la conjunctio de Saturno, y Mars en signes humans, que succehirá tal any, significa peste, y que los effectes de aquestes causas comensaran en tal temps, y duraran tants mesos quants tardará a perdre la força y virtut les influencies que de aquells aspectes naxen, lo que judican ells segons los graus y minutes dels ajuntaments dels Planetes; les quals coses no podrien judicar sino fossen effectes, de dites influencies, y estes no tinguessen son origen, principi, y ser dels ajuntaments, opposicions, y aspectes de aquells, los quals seruen als dits Astrolechs de norte, y guia pera totes les mudanças naturals, pera tenir medits y regulats los passos y mouiments de tots los Cels, y Esteles.

Orde breu pera

Quant mes, que euidement se veu en les matexes pestes, perque a ser lo ayre alterat, de les causes de Galeno, la causa principal de la Peste, ben cert està, que sent ell necessari y comu a tota vna Prouincia, (per que es comu a tothom) o particularisantho mes a tota vna Ciutat, forçosamēt tindrien de empestiferarse tots los de aquella Prouincia ò Ciutat, per la proxima disposicio y analogia tenē tots pera la Peste, conforme mes bax direm; pero veuse lo contrari restant en vna Prouincia moltes Ciutats, y en la Ciutat molts carrers, cases, y persones sens empestiferarse, per raho de que la influencia nols toca, per no estar subiectes al domini dels Planetes y signes que causan la dita pestilencial influencia, ò per trobarse fora del lloch particular, al temps que la tal influencia auia de influyr en aquell son efecte; per que estes influencies no son comunes a tot lo ayre, ni a tots los homens, ni influexen a totes hores, ni en tot lloch, sino en certes persones, en cert temps, y en certs llochs, com se podria prouar ab demostracions euidētissimes si nostre intent fos prouar de propo fit aquesta veritat.

Finalment si la Peste tingues per causa lo ayre alterat y mudat per alguna causa de Galeno, y no fos la influēcia dels cels, seria cosa forçosa, que totes les pestes fossen comunes, y ygual;

y ygualment se encontraffen y morissen, en temps de peste de totes les espeties dels animals: per que tots ygualment se seruexen del ayre corrupte y mal, pero la experiencia nos ensenya lo contrari, que la Peste dels homès no mata als bous, ouelles, gossos, ocells, ni altres animals, ni la de aquestos se acomana als homens, antes be quant los vns moren de Peste los altres tenen salut, per que no tots estan bax del domini de vns mateixos Planetes, signes, ymatges, figures y formes de Estelles, conforme digue Ptholomeo en la 9. Paraula del llibre de ses cent paraules. *Vultus enim huius seculi, subiecti sunt vultibus cæli*, que los Lleons estan subiectes al signe de Leo, les ouelles al de Aries, los bous al de Tauro, los gossos al Procyon ò Canicula, los ocells a sa particular ymatge, axi com los homens a les ymatges humanes, de Geminis, Virgo, Aquario, Caliopea, Hercules, Andromeda y altres, que figures hi ha en los cels, que corresponen y tenen semblança a totes les coses de la terra, axi animades com inanimades: y esta es la principal causa, per q̃ la cōjunctio de Mars, Saturno y Iupiter en signes humans causa peste en los homens, en signes brutals en los animals, com en Aries als moltos, en Tauro als bous, en Leo als Lleons, y axi en los demes signes y ymatges: y lo q̃ de mayor cōsideratio es, q̃ quant dita cō-

Orde breu pera

junctio se fa en signes que dominen arbres y plantes, se seguex en dites coses gran dany, y mortaldat. De aquesta sentencia son, Procol en lo de Eclip. Virgili en lo lib. 3. geor. y la cõfirmã lo D. Pere Fõt, y illustre D. Gabriel Antoni Bosser, hõra y lustre desta nostra Vniuersitat y facultat de Medicina en lo coment. del c. 6. del 1. lib. de diff. feb. de Gal. ahont escriuhen q̃ la Peste dels ocells es molt differet de la dels homens, y animals quadrupedos, perço que la qualitat del ayre que es mala perals vns, nou es perals altres, *siquidem corpus a corpore differt, & non eadem, omni animantium generi conferunt, aut commoda sunt; sed alia, alijs sunt magis conuenientia* diu Hipp. en lo lib. de flat. de la manera q̃ experimentam, q̃ lo q̃ es aliment pera certa especie de animals, es veri, y metzines perals altres.

Y si encara preguntã cõ les Esteles sent causes vniuersals podẽ causar Peste, ò altres malalties en aquesta particular Prouincia, ò Ciutat, y no en altra. *Nam corpora superiora vniuersali quadam, & indefinita ratione agunt in hæc inferiora: non autẽ particulari.* Responch dexant a part la resposta dels Astrolechs, q̃ es efficacissima, q̃ la causa de aquesta particularitat es la disposicio, q̃ la influẽcia troba mes en lo ayre circũstant de aquesta Ciutat, ò Prouincia, q̃ en altre part: y axi matex lo ayre alterat per lo influxo celeste

celeste, trobant mayor disposicio en los humors dels Catalãs, q̄ dels Castellans, inficiona nostres cosfos, Prouincia, y Ciutat, y dexe los demes; sino es q̄ de vn lloch sia aportada en altre, perq̄ cō ella sia tāt maligne, y tinga tāt grā y mala cōtagio, no dexe de apegarse ab qualseuol subjecte, cōforme dirē abax: y esta Peste, q̄ es aportada de altre lloch no te per causa la influencia, sino aquella persona qui la ha aportada; q̄ quant escriuim, q̄ la Peste te per causa la influencia dels cels, entenemho de la Peste, q̄ per si sola comensa en alguna part del mon, y no es vinguda de parts estranyes.

Pero la mayor disposicio en les particulars persones (que en les Prouincies y Ciutats, nax del domini del signe ahōt se fa lo Eclipsi, Cometa, ò altre aspecte) es segons ma opinio la Analogia dels atomos, (teminari de la Peste) y nostres cosfos: perq̄ es tāt la afinitat, y semblança, q̄ tenē vns ab altres, q̄ ha obligat a persones doctissimes, cō erā Democrites, Leusipio, y Empedocles grans Philosophs, a q̄ diguessen q̄ nostres cosfos estauan cōposts, y tenian principi de dits atomos; de hont, vehent q̄ ab tāt facilitat se encōtran de la Peste tots estats de persones, xichs, y grans, jouens, vells, sans y malalts, homens, y dones, y tots aquells que no tenen disposicio alguna pera encontrar-se, hauem forçosament de judicar, que la causa

Orde breu pera

de aço es la semblança que tenen nostres cos-
fos ab los dits atomos, per q̄ la millor dispo-
sitio pera vnir, y ajutar-se dos coses es la sem-
blansa de naturaleses. *Nam omne simile*, diu lo
Philosof, *naturaliter attrahit ad se aliud simile*, de la
manera que la caramida al ferro, y naturalmēt
no poden fer altra cosa sino ajuntarse, no te-
nint impediment algu.

Esta familiaritat de nostra naturalesa, y dels
atomos, y lo venir ells mesclats ab lo ayre de
quí tenim forçosa necessitat, pera a contem-
perar lo calor gran de nostre cor, es causa de
que ab tanta facilitat se encontren les perso-
nas vnes y altres, y sens altra disposicio.

Aquestos atomos, que son vns cosfos pe-
tits imperceptibles, y casi inuisibles, que sols
se veuen en vn raig del Sol quant entra en al-
gun aposento, son los que aportan la conta-
gio dela Peste de hu en altre cos, y lloch; y per-
ço son anomenats seminari a semblança de la
llauor, per que ab sa qualitat maligne y em-
pestiferada comunicada al ayre, multiplica en
tant gran exces com la experiencia demonstra
a manera de vna mala llauor: per que de altra
manera la cōtagio no podria anar ni fer apar-
rada de vn lloch a altre, perço que lo ayre no
pot pudrir-se, ni perdre sa propria naturale-
sa y substancia, que a fer lo contrari sen segui-
rien mil inconuenients: y axi com lo dit ayre
no

no puga corróperse, y los dits atomos per ser
cossos mixtos estiguen subjectes a la corrup-
tio, secorrópe y podrexé, y seruintlos lo ayre
de medi son entrats dins de nosaltres mediant
la respiratio, y aportats de vn lloch en altre,
comunicant sa mala qualitat a nostres cossos,
y cor.

Seguexse donchs del demunt dit, que la cau-
sa primera, y principal de la Peste, parlant de
causes naturals, es certa y determinada constel-
lacio de Esteles, Planetas, o algun Cometa,
los quals tots junts, o algu de aquells mediāt
ses influencies alteran y muden lo ayre en sa
substancia, segons les disposicions que en ell
troban, pudrint y corrompent los atomos, q̄
per dit ayre vā, y axi inspirats dins nostre cos
inficionen los humors, y cor, ab la mateixa cō-
tagio y corruptio, que ells tenen, de tal mane-
ra, que lo ayre, en quant es element pur, sols
seruex de medi ab que los Planetas, mediant
ses influencies, causan en nosaltres vn tant grā
mal, y les demes causes de Galeno, y altres
Doctors, dites causes inferiors, sols seruexen
de disposicions al ayre, tornant lo mes humit
del queu es de son natural, per que pugué los
dits atomos corróprer, y pudrirse ab mayor
facilitat.

Pero per que alguno entenga quant par-
lam de causa primera, y principal, que volem

Orde breu per a

donar tot lo poder, y virtut, y força als cosos
superiors, y Planetes, pera causar la peste en
la terra diem, que per causa superior y prin-
cipal sols entenem los cels, en quāt causes na-
turals; perque cert està, que la volūtāt diuina
es primera causa, y causa de totes les causes,
la qual absolutament fa quant vol sens depen-
cia de algu, per que es infinidament omnipo-
tent, y quant li apar per castigar nostres pec-
cats sens ajuntar Esteles ni Planetes, ni seruir-
se de altres medis y disposicions, solament ab
lo seu omnipotēt voler, nos enuia aquest mal,
conforme se llig en la sagrada Escripura en
lo llibre dels Reys, que pera castigar lo pec-
cat del Real Profeta, enuia peste en son exer-
cit, y Regne, y li mata setanta milia perso-
nes; y lo mateix feu en altres oca-
sions segons escriuhen los
Profetas.

DE LA

DE LA PRESERVA-
tio universal, y comuna de
la Peste, Capitol 2.

Be que del demunt dit aparegue
fer impossible la preservatio de
la peste, per estar ella posada en lo
lleuar la causa de aquella, y sia im-
possible fugir y euitar les causes
superiors naturals y sos influxos, per no estar
en nostra ma, ni puga industria humana, fer q̄
paren los mouiments dels ceis, pera q̄ no vin-
guen los Planetes a fer los aspectes, que son
causa de les pestilencials influencies; tota via
es cosa facil, y no te la difficultat pensan, perq̄
lleuades les disposiciōs y ocasions en nostres
humors, y en lo ayre, que poden disposarlos
a rebre facilmēt la contagio, ò mala influēcia
(ques fara lleuant les causes dites inferiors)
fera lleuar la causa de la Peste, ò alomenos im-
possibilitar les Esteles, pera que no puguen
imprimir tant facilment ses influencies en lo
ayre y nostres cossos, que la resistencia del pa-
cient, los impediments, y lo no trobar dispo-
sicio lo agent, son causes bastants pera que
no fasse mellè, ni effectue son effecte per po-
deros que sia, que lo foch en llenya verda,
y humida,

Orde breu pera

y humida, mayor treball tindra de encēdrer-se que no en seca, y lo Sol ab mayor facilitat fondra la cera que no lo plom: y axi pera poder nos guardar de vn tant gran mal, lleuarem totes les ocasions, que poden dispondrer lo ayre, y nostres humors, a facilment gastar y alterar-se, armant y fortificant lo cor contra tāt poderos enemich, que perço ha creada Deu omnipotent la Medicina, y nos deu tenir en poch cōforme diu lo saui: per hōt pera lleuar les disposicions en lo ayre, y de nostres cosos, y pera reforçar y corroborar lo cor contra la mala y mortifera influencia procuraran guardar los auisos seguēts, que de aquesta manera, y ab lo fauor del Señor alcanfarem lo fi que tots desitjam.

Primerament procuraran, que lo ayre en que estan sia pur, net, y purgat de tota corruptio, superfluytat, y mala qualitat. Segonament, que lo cos estiga limpio, y purgat de tota cruesa, y excès de mal humor. Tercerament que lo cor estiga fortificat, y preuingut ab medicines preferuatines, y cordials pera contra son enemich lo ayre empestiferat. Quartamēt que fagen y lleuen totes les ocasions de podridura y corruptio en los humors del cos. Y vltimament que no donen lloch a tristeses, melancolies, temors, ni altres passions de animo.

Pero

Pero com sia cosa justa preferir sempre lo be comu, al particular, mostrarem primerament com, y de que manera podran los pares de la Republica posar en executio los demúcdits auisos; que apres donarem orde, dieta, y forma als pares de familia, y persones particulars pera millor guardar la salut, y vida, procurant ab la breuedat possible tractar de vna cosa, y altre.

Y per quant la Peste a demes de les causes superiors, y disposicions demuut dites, pot tenir principi, y origen de la pura, y mera voluntat del Senyor, castigant ab ella nostres culpes, y peccats; tenim, y tenen obligacio los Superiors, y Pares de la Republica, acudir a vnes causes y altres, pera que millor puguem remediar lo dany; y axi pera mes acertar (tenint certitut, q̄ ab nostres peccats hauem ocasionada, y irritada la Diuina clementia, pera q̄ ab aquest flagell, y malaltia castigue, y refrene nostres llibertats, y insolentias) procurarà ab la diligencia possible remediar los vicijs de la Republica, castigant seuerament los peccats publichs, y offenses del Senyor (que estos lo irritan en gran manera) aplacant sa justa justitia, è ira, ab exercicis espirituals, y obres de caritat; posant per intercessora y medianera la serenissima Reyna dels Angels, mare de misericordia, y aduocada nostra; prenent junta-

ment

Orde breu pera

rament per aduocats los patrons, y Angel Custodi de la Republica, y los gloriosos, y benaventurats martyrs Sant Sebastia, Roch, Cosme, y Damia, llustre y corona de nostra facultat de Medicina; pera que ells ab sa felice intercessio alcanfen del Senyor la misericordia de nostres peccats, y la verdadera guarda, y preservatio de nostra Ciutat: per que si ell no guarda aquella, poch aprofitaran les guardes, que estan vellant en sa deffenia, conforme diu lo Real Profeta en lo Psal. 126. *Nisi dominus custodierit Ciuitatem: frustra vigilat qui custodit eam*, que fentho de aquesta manera, y lleuant la causa de la indignatio de la diuina justitia, sera possible cessara lo effeete, y la magestat de Deu nostre Senyor se apiadara de nosaltres los peccadors.

Remediada de aquesta manera la disposicio, y lleuada la occasio de la indignatio y irritatio de la Diuina justitia, procuraran purificar, purgar, y netejar lo ayre de la corruptio, y putrefactio que tindra per raho de alguna de les demunt dites causes, y axi los Pares de la Republica ab molt gran, y particular cuydado se certificaran dels Doctors qui presents tindran, si la Peste es engendrada en la matexa Regio ò Prouincia, per occasio de les causes inferiors dalt mencionades, (que son

on les disposants lo ayre, a facilment rebre-
es influencies de les superiors) ò si es esta-
a aportada de Regions, ò terres estranyes
n parts, y terres ahont lo ayre no patex vici-
gu, ni excès en alguna contraria y mala qua-
tat: per q̄ en tal cas, quant lo ayre de nostra
rouincia y Ciutat, guarda sa propia naturale-
i, y degut temperament no necessita rectifi-
ar, ni purgar-se, ni altra cosa, mes de q̄ los Pa-
es de la Republica ab molt gr̄a diligència, pru-
entia y cuydado procuren enterar y certifi-
arse ab les veres possibles, cō y de q̄ manera
s estada aportada en nostra terra, de hōt, y en
part de la Prouincia està, pera q̄ axi millor
puguen remediar vna cosa y altra, per q̄ si està
a en nostres terres se remediara de la mane-
a dirē mes auall: pero si encara està en terres
lunyes y estranyes, y tenen certitut del lloch
empestiferat, procuraran en esta ocafio llevar
encontinent lo tracte y comers de les per-
ones, y altres coses, que de aquelles par-
cides venen, tenint guardas per los camins, y
portals, q̄ molt rigurosament examinen tots
los forasters, y peregrins, que en aço està po-
sat lo resto, y gran part de aquesta preserva-
tio.

Y particularmēt en esta ocafio se ha de te-
nir molt gran vigilàcia en les Ciutats y Viles,
q̄ son ports de mar, y per tota la marina, puix
tenim

Orde breu pera

tenim entes que encara no cessa esta cruel maldicia de atormentar als miseros Ciciliás, que ha molt quels atormenta, antes be va salpicant gran part de aquella Isla: y moltes vegades la despedida ab facilitat se passa al veynat, que sent lo cami per mar eslà mes prop de nosaltres del que pensam, y corre perill molt gran en lo estiu, si Deu nostre Senyor no la remedia antes.

Si empero la dita peste tindra lo principi, y se fera engendrada en la matexa Regio, ò Prouincia, y lo ayre estara infecte, y corrupte, tant per aquest respecte, com tambe per estar ya comunicat lo contagi, y seminari de altre part a nostra terra, o Ciutat; a les hores es necessari remediar ab molta presteza, y llevar la causa de la infectio, y corruptio; pera que axi cesse, y pare vn tant mal efecte. Y com tota la preservatio de la peste, o alomenos lo essencial della, estiga posada en la rectificatio, purificatio, y exficatio del ayre corrupte y podrit, qui es causa vniuersal, proxima, y immediada de dit mal, procuraran purgar, y corregir aquell ab lo medi mes efficax de tots, pera remediar semblants danys qui es lo foch: y axi en estes ocasions faran encender grans fochs per lo derredor, plaças, y carrers de la Ciutat, de aquelles coses, que ab propietat maravellosa resisten ala empes-

tiferada

tiferada qualitat del ayre ; conforme son to-
tes aquelles que tenen lo foch clar , ardent, y
oloros, con son Pi, Llorer, Oliuera , Arbos,
Ginebre, Alfina, Rouer, Ciprer, Murtra, Sau-
na, Garbons, Boix, Taronger, Romani, Fatigo-
la, Espigol, Saluia, Donzell, Tomani, Broйда,
y altres arbres, y plantes semblants; que fent-
ho de aquesta manera compliran los Pares de
la Republica ab lo primer auis, y tindran en
grā manera net, y purgat lo ayre del exces de
la gran humitat, causa de la putrefactio, y cor-
ruptio del seminari de la Peste.

Peral segon auis procuraran los Pares de la
Republica en que la Ciutat estiga neta, lim-
pia, y purgada de tota superfluytat , ço es de
coses corruptes , de mal olor , y altres coses
indecents, y gastades: y perço sera be , que en
temps calorosos, y quant la salut es inconstan-
tingan cuydado de que los carrers, y places
estiguen netes de coses podrides, y corrup-
pudes, no permetent que tantes besties mor-
tes se detingan per los carrers, de la manera se
visa en Barcelona, que aparex mal, (y es con-
tra la salut) veurer tant gran descuyt en vna
Ciutat tant ben regida, y governada ; axi ma-
tex deuen vedar en estos temps , lo escurar
clauagueres, pous de aygues pudrides, mudar
samers, traurer basses, amerar canems, y tenir
cuyros dins la Ciutat, ni blāqueries si es pos-
sible.

Orde breu pera

fible. Les aygues detingudes en basses, pantanos, estanys, y fossos de la Ciutat son malissimes, y es be donarlos auiaient, ò reblirho de terra, no permetent en manera alguna, que coses de mal olor pugan inficionar lo ayre. Deuse llevar los balls, coços, y joyes de esgrima, jochs de pilota y semblants sorts de exercici corporal, particularment en estiu.

Pero quant la Peste està ya dins de la Ciutat, y en alguna part de aquella, y no està encara comunicada a tota la Ciutat, tindran en tal cas vigilàcia (pera que nos apegue ab los demes,) en tancar, y paredar aquella part, carrer, ò casa. Tindran tambe algunes persones dedicades, pera que donen lo necessari als encontrats, y los remeys seran menester; y estes tals no han de tractar, ni comunicar ab les persones sanes, que no sien passats trenta dies.

Pero estant ya comunicada per tota la Ciutat, y sent lo numero dels malalts molt grandeuhen, y tenen obligatio los Pares de la Republica dedicar vn lloch, y casa comuna de salut, gran, espayos, y posat en part conuenient, ço es a la Tremontana, y lloch alt ahont manaran aportar, y curar totes les persones pobres, y miserables, pera que alli pugué fer remediades de ses necessitats, tenint en ella pratques, y experimētades persones. Esta casa deu estar fora de la Ciutat si es possible y apartada

apartada de les persones sanes; aduertint que totes les persones que seran curades, y estaran conualescent, han de estar separades de les malaltes, (pera q̄ nos tornen a encòrrar) y de les sanes (perq̄ no les empestiferen) portantles en altra casa de conuallescencia, ahòt les tindran cerca de vn mes.

Axi mateix es conuenient y necessari, que les dones estiguen separades dels homens, y q̄ nos curen tots junts en vn matex aposento, per que lo dimoni es subtil, y diligent, y valí molt en aquella ocasio en ferlos ajuntar, conforme fan molts sens temor de Deu; segats de fos desordenats apetits sensuals, en grã dany de la salut corporal y espiritual.

Vltimament pera perfectio desta purgatio de la Ciutat, conue que totes les robes, que auran seruit als empestiferats sien irre-missiblemèt cremades; per que se ha vist per experiència restar algunes delles en parts molt espayoses, y ventoses, y al cap de molts mesos y anys, sent estades mogudes, tornar à empestiferar als que presents estauen; y axi lo mes segur es, que de semblât pelea no reste reliquia alguna, que fentho de aquesta manera estara la Ciutat, ò Republica neta, y purgada de totes aquelles coses, que podrien disposar lo ayre, a que facilmente se podris, y gastas, y juntament se infeccionas mes la Republica, ò Ciutat.

Orde breu pera

Quant al tercer auis tindran los Pares de la Republica, la ciutat, (que es lo cor dels particulars) armada, y prouehida del menester en semblants ocasions, com es tenir cuydado, en que se execute tot lo que conue, per la preservacio de aquest mal, que aço son los cordials, y preservatius pera guardar la Ciutat, y la salut dels particulars: conue axi mateix tinguin preuinguts Doctors, y Cirurgians, y los demes remeys necessaris, pera que al temps de la necessitat no falten, procurant pendrer consell de com se han de regir en estes ocasions, que axi cumpliran al tercer auis, y tindran lo cor de la Ciutat guardat ab los preservatius, y cordials conuenients.

Lo quart auis perals Pares de la Republica es, que tinguin cuydado en la prouisio dels aliments, procurant que los blats sien bons, sens ningun genero de corrupcio, ni dolencia, ò mal olor; que les carns sien sanes, y bones, no basilea, ni malalta, que es pijor que la matexa peste, y carreguenfe la consciencia los Pares de la Republica, que tal permeten, en qualseuol temps del any, q̄ mes val ques perdian mil moltons, que no la salut del mes desdichat del poble: la pesca q̄ sia fresca, no estãtissa, escalfayda, podrida, ni de ingrãt olor, ò sabor, conforme moltes vegades es lo bacallar, y tunyna. Lo vi q̄ sia blanch, ò claret, y
dels

dels millors se trobaran, no permetent se venan los dolents, com son escaldats, de mal sabor, espessos, y grossos. Les aygues sien de Rius, ò fonts corrents, de aygues cristallines; y les fruytes de les plaçes, que no sien demasiadament madures, ni cullides de molts dies, particularment les figues, y melons, que ordinariament causen podridura, y corruptio en los humors: totes estes coses poden remediar ab molta facilitat los Pares de la Republica; les quals remediades, llevaran la ocafio de la podridura dels humors en la gèt ordinaria, que inconsideradament per la abundancia, ò barato, se alimenten dels mals aliments, y del pijor que troben.

Ultimament remediaran los Pares de la Republica moltes tristeses, melancholies, temors, y altres passions de animo en estos temps, usant del rigor de justicia, ab los mals, y de misericordia, y pietat ab los bons, y necessitats, castigant ab molta rigor les insolencies, y maldats de algunes persones tant males, que no temen lo castich y flagell del Senyor, se atreuen a inquietar a les miserables, y desdichadas viudas, y donzelles, perdentlos lo decoro, y cortesia sels dèu; cosa q̄ veraderament es llastima lo imaginarho, y mereix qualseuol castich, puix no temen a Deu, antes lo irriten a que passe auant ab

Orde breu pera

son rigor y açot. Axi matex deuenhen fer castigats los robos, latrocinis, furts, y altres llibertats no Christianes; perque no donant orde a estes coses, han de viurer les persones ab temors, imaginacions, sobresalts, y cuydado de no veurerse en semblants coses.

La misericordia, y caritat, podran vsar ab les persones necessitades, y que patexen dins de les cases, per no estarlos be lo comunicar ses miseries y necessitats, les quals son molt grans, particularment en estos temps, y son causa de moltes tristeses, melancholies, y pèfaments; totes les quals coses com pugué ser causa de que la peste se entretinga, ò cresca en la Ciutat, ò per lo menos sien disposicions pera que mes facilment se encontren les persones (y les poden remediar los Pares de la Republica) tenen obligacio de enterarse de les tals necessitats, y acudir a elles ab lo remey conuenient, que fentho de aquesta manera aquietaran lo animo de vns y altres, y tots viuran ab contento, conformantse ab la voluntat del Señor.

D E

DE LA PRESERVA-
cio universal pera les particu-
lars personas, Cap. 3.

Pres de hauer aduertit en general a la comunitat de les personas, y Pares de la Republica, lo que cõue fer en temporades de mala salut, y Peste; restans obligatio de aduertir a les particulars personas, y auisarles com, y de que manera han de viurer, y regirse en aquestes ocasions. Y pera que millor pugam tractar de vna cosa, y altre anirem discurrir per los matexos auisos demunt dits, que en ells se enclouhen totes les coses naturals, y no naturals, que son necessaries pera les vidas dels homens donantlos salut, y malalties; cõforme es lo menjar, beurer, dormir, y altres exercicis corporals, y passions del animo.

Avis Primer.

Quãt al q̃ toca a la puritat, purgatio, y rectificatio del ayre es consell de tots los Doctors, que los qui podran, y tindran llibertat,

Orde breu pera

y que gastar, elegeſcan part, terra, ò regio de ayres que naturalment ſon ſans, ſaludables, y ſens corruptio alguna; y llochſ ahont aquella mala influencia de la Peſte en ſemblants tēps no pot arribar, per eſtar fora del domini dels Planetas, y ſignes que la cauſan, lo que ſabran dels Aſtrolechs que en aqueſtos caſos es acertat pendrer ſos conſells, pero ordinariament les terres ſanas ſon les parts altes, y montanyes ahont lo ayre de aquelles per eſtar cerca de la ſegona regio, no conſent ni permet mixtio, ò meſcla de bromes, boyres, ni vapors humits, que lo fret tambe purifica, y guarda de corruptio, ni mes ni menos que lo foc: y axi ſeguint lo comun prouerbi, procuraran ab molta preſteſa anarſen en terres ſanes, llunyes, y apartades del lloch empeſtiferat, y tornar tart, ço es de mix any, per lo menos deſpres de auerſe remediāt del tot lo mal. Les partides ahont poden anar ſon Tremontua, que es la millor, Ponent, ò Lleuant, que ſempre lo ayre, que naturalmēt ſera pur, net, y limpio de vapors corruptes, y mals, ſera millor, que no lo que ab art, y medicines ſe tornara tal.

Pero a cas que la anada no ſia poſſible per los incōuenients que ells ſe ſaben, ò per tenir carrechs, y officis publichs, que eſtos tenen obligacio de no auſentarſe; en tal cas procura
ran

an ab art, y medicines, purgar, rectificar, y à
contemperar lo ayre de la manera seguent.

Primeramēt quant la Peste estara en la Ciu
at, ò lo ayre de aquella està ya inficionat, y
corrupte, procuraran abitar en los aposentos
que tindran finestres à Tramontana, si ya lo
mal no venia de aquelles partides, que en tal
cas se han de fugir los vents, que venen de les
parts empestiferades; y quant lo dit ayre nos
pogues euitar de aqnest modo, tindran les fi
nestres tancades ab teles encerades, ò pendrà
la llum y claror, per los cels vberts, si es pos
sible.

Lo ayre de la casa, y de tots los aposentos
procuraran los Pares de familia purificar, y
a contemperar en temps de hibern, de frets,
humit, y bromosos ab focs de les demunt di
tes coses, encenent aquells dos, y moltes ve
gades lo dia, y altres tantes la nit, per los apo
sentos de tota la casa; perque axi estara mes
purificat dit ayre. Y lo foch mes acomodat
per los aposentos de casa es, lo ques fa de mo
radux, menta, saluia, timo, ferigola, fonoll, sajo
rida, espic, espigol, orenga, donzell, broyda,
romani, y fulles de llorer.

En estiu, y temps calorosos y sechs, tinc per
cosa mes acertada a contemperat lo ayre ab
coses frescas, que ab foch escalfar aquell; y axi
aconsell, que bastara vna vegada a la matinada,

Orde breu pera

y antes de exir lo Sol, y altre apres de ferse post fer fochs en los aposentos de casa, y lo restant del dia se corregira lo ayre de tota la casa ab enramades de canyes verdes, rames de salser, fulles de parra, codonyer, violes boscanes, roses, jonchs, murtra, y altres coses frescas; regant axi matex los dits aposentos ab aygua ros, vinagre, y vn poch de vi trobat.

En lo hiuern tambe poden fer estes enramades, y posar per terra en los aposentos espi-gol, romani, tomani, broyda, saluia, y altres femblants dels qui dalt auem anomenats; y regar ab aygua nasa, vinagre, y maluasía. Podése axi matex fer perfums de escorces de poncem, taronges, de ginebrós, y altres coses calentes.

Avis Segon.

LO segon auis pera preservar de Peste, es tenir net, y purgat nostre cos de tota cru-eza, y superfluitat de humors, lleuant y euitant totes les ocasions, que poden fer causes disposants aquells a facilmente podrir y corromperse; conforme es lo desorde y exces en lo menjar, beurer, y altres exercicis corporals, causant en nosaltres gran abundancia y plenitut de sols lo fanch, ò dels demes humors, ò mala y praua qualitat de aquells.

Quant

Quant al modo de tenir net lo cos, y purgat de tot humor (lleuant les ocasions, en lo menjar y beure, pera que nos engendren humors mals, y los bós nos corrompé, y gasten) seguiran lo orde seguent.

Primerament procuraran que los aliments sien bons, de bona digestio, y facil coctio; per que no sent axi, causan mil indigestions, y cruesas, y per conseguent molta abundancia de excrements, y humors superfluos, y mals, que son disposicions proximes pera qualseuol malaltia: y axi lo ordinari aliment sia carn de capons, gallines, polles, pollastres, perdius, molto, cabrit, ous, y altra volataria (acceptada la que mes auall direm.)

La carn del bou, crestat, cabra, ouella, tofsino, cunills, y altra de pel agut, es malissima; perque engendra humors grossos, y mals, facils de corromprese, juntament ab la de les hoques, anechs, y altres ocells que viuen en aygues, y estanys. Los pexos tots son mals, acceptat les llagostes, llegostins, escorpores, truytes, pagells, barbs, molls, y bagueres.

Lo pa ha de ser bo, de bon blat, ben cuyt, y millor pastat, y del primer al tercer dia, ab q̄ no sia calent. Lo vi sia claret, o blanch, y no sia dolç, ni terbol, beuentlo molt amarat.

Dioscorides en lo capitol sete del llibre quint de sos Simples escriu, que lo vi mes acomo-

Orde breu pera

acomodat y a proposit en temps de Peste, y pera preservar-se della, es aquell ques fa dels rayms mig verts, los quals cullits se posan al Sol fins ques ruguē y pāsexen y a les shores sen fa vi, y axi fet es saludable, preservatiu pera la Peste, y bo per los malalts de aquella; per lo dolor de hillada; y per tots aquells q̄ patexen flaqueza de color natural en lo vètrèll: y quāt mes vell serà dit vi, millor aprofitara.

La aygua sia de font, ò riu corrent, si es possible, ab tal que lo ayre no estigue molt inficionat; perque en tal cas les dels pous son les millors.

Les fruytes bones son peras, pomes, atzeroles, magranes albars, y agres, codonys, prunes, y panfes, que les demes cotes son males, *propter quandam putrescibilem humiditatem quam habent*. Lo orde de menjar dita fruyta peraque aprofite, y no danye, es menjar tota la humida, ço es tota la ques menja fresca, y al cullir del arbre (acceptat peres y codons) en principi de taula, y antes de tota cosa: y la seca se menja per fi, y postra; y son bones en aquest temps les amelles, auellanes, nous, pinyons, figues seques, oliues, taperes, fonolls marins, limonets, nous, y amellons tendres, confitats ab vinagre.

De la hortoliza son bones per ensalada les lletugues, escaroles, agrelles, verdolagues, y
cara-

carabaças llargues, particularmēt en en estiu,
y per persones colericas, y sanguineas; y per
les melancolicas, y flematicas, y en temps de
hiuern son bones les borratges, xicoyres, fo-
noll, juliuert, cuscunilles, llechfons, cerueri-
nes, y pimpinella, totes les quals coses se po-
den menjar verdes, ò cuytes, y posades en la
olla del caído, ò de la manera voldran.

Dels llegums son bons los ciurons, llente-
lles, y pesols, y particularment quant son ten-
dres, y estan ab clofolla, que tots los demes
son mals y suspitosos, y com a tals se han de
dexar.

De les confitures son bones la conserua de
codony, de roses, de agrelles, de agras, borra-
ges, violes boscanes, buglosa, y nymphaea, lo
carabassat, melmelada, llengua bouina, escor-
sonera, gorga dangel, citronat, peres, pomes,
llimonets, atzeroles, prunes, y gindes: confi-
tat tot ab sucre; que la mel en aquett mal es
danyosissima, *quia cito bilefcit.*

Lo vs del vinagre, suc de agras, de llimones,
taronges, magranes agres, y de tota cosa agre,
es de gran profit, y casi necessari per a ser re-
mey efficacissim contra tota corruptio; lo del
farro, femola, ordi, y amellat, axi matex es de
molta vtilitat, per que templé lo calor, y acri-
monia del humor colerich.

Los pobres que no tindran possibilitat pe

Orde breu pera

ra viurer ab lo demunt dit orde , procuraran menjar lo que mes acostumat tindran , ous, ouella, cabrit, ò crestat , ab que tinguen orde en no menjar, y beurer demasiadament, y fora les hores ordinaries ; antes be fera millor , y cosa molt acertada no menjar sino dos vegades lo die(acceptant la gent de treball) perq millor lo calor natural puga courer, y consumir les crueses, y superfluitats resté dels mals y dolents aliments , no obstant que en ells la consuetut de semblants menjars sels es conuertida en naturalesa, y ab ells estan mes grossos , mes sans , y ab millor salut , que aquells qui cadal dia menjen capons , gallines, y perdius, conforme escriu Alubatre Doctor Arabich, fill de Zacaries, fill de Arafí en lo capitol del regiment del menjar , y axi podran viurer ab los matexos aliments y mējars tenen acostumat, sols en ells tingan lo orde dit , no omplint lo ventre com vnes besties.

Del tofino, figues verdes , melons, rayms, presechs , vi, y ayguardent se guardaran com de la matexa Peste, y de qualseuol gran exercici corporal, conforme escriu Mateu de Grado en lo consell 105. y 106.

Lo vinagre, vſaran en tota manera , y ab ell banyaran lo pa als esmorsars , y barenars per quels seruirá devn gran defensiu y cordial. Lo matex fara lo such de la taronja de llimona, de magra

magranes agres, albars, ò such de agrelles.

Lo orde ques deu tenir en lo menjar es q̄ no menjen demasiadament, encara que los aliments sien bons, que tambe de la plenitut de ventrell naxen mil desganes, y malalties. En lo principi de taula procurarã sempre magranes albars, agres, ò dolces, ò lo such de aquelles en totes les coses ques podra acomodar, mesclanthi en hiuern vna poca de canyella; y si estan en temps que noy haje magranes, usaran en son lloch cireres agrelles, guindas, ceruas, nesplas, ò prunes agres.

Lo beure axi matex sie moderat, y segós lo menjar; y nos agraden de menjar moltes maneres de viandes juntas, ni beure moltes maneres de vi, baste vna fins en dos, que la diuersitat delles causa diuersitat de humors.

Lo exercici sia moderat (que en lo medi de totes les coses està la bondat) y sia vna hora, ò dos antes de menjar, reposantse apres mitja hora, antes de assentar-se en taula.

Lo dormir ha de ser de nit vnes sis o set hores; y no dormir de die, (fino es tenintho acostumat) perque es malíssim; particularment apres de auer menjat, *Corrumpit enim ob caloris retractionem, alimentum, corpus quæ cruditatibus, caput vero vaporibus multis replet.*

Lo exercici del acte venereo es perniciosíssim, y mal; particularment ab dones subjectes

Orde breu pera

jectes al Rey Frances, y mundanes, perquè ademes ques offen Deu sammament, de que nol respectem, en temps que està exercitant sa diuina justicia, castigant nostres culpes, y peccats; causa grandissims dayns en los cosfos, y poden tenir principi de aqui estes malalties cruels, com diu Duncano. *Nam Venus immodica vires eneruat, & corpora preparat ad suscipiendam pestem.*

Lo altre y segon modo de tenir net y purgat lo cos, es, llevar la plenitut y abundancia del sanch, ò altres humors, ò llur praua, y mala qualitat, segnant vna, dos, y tres vegades, y purgant los humors gastats, conforme y segons aparexera al Doctor qui present tindrà, ab lo consell del qual se regirà en aquest particular, conformantse ell ab lo temps, forces, naturaleza, edat, lloch y còplectio de la persona, y ab la plenitut y abundancia del sanch, ò altres humors.

Pero en cas q̄ no tingan, ò puguen auer consell de Doctor, se podran servir dels següents remeyz, los quals si be per ser solutius, y auerlos de vsar persones q̄ no entené lo art, ni llur força, y facultat, son perillosos: tota via se poden, y deuenen vsar sens perill algu, per ocasio de que ab ells se pot llevar la disposicio proxima de encontrarse, y axi saluarlos la vida, que es mejor profit que no lo dany ques pot seguir

seguir de vna larga euacuacio: quant mes que tots los que aqui direm, seran benignes y segurs, euacuant y purgant los humors gastats, per vna part, y per altra corregiran y recuperaran lo dany de la euacuacio, reforçant totes les parts principals de nostre cos.

Alguns empirichs, Cirurgians, ensalmistas, donetas, y Doctors poch pratichs, ò Bat-chillers, donen en moltes ocasions, y en estos temps, y lo matex fan alguns pagesos, y xarlatans menestrals, lo antimoni, argent viu, arsenit, poluora de Vigo, such de lletrera, y altres semblants, en perjudici molt gran, y dany notable de la salut y vida dels homens, disfressant dites coses ab mascara de tauletas, pin-doles, poluores, ò opiatas, venēcho molt car, y per gran secret, causant infinites morts desfestrades. Miseria gran per cert, de persones de nostre temps, que mostrantse enemigues de les lletres, estiman mes, ò per auaricia, ò per amistat posar sa salut y vida en más de homens ignorants, estimant, y tenint en mes la salut dels animals bruts, que la sua propria; puix per ells fils tenen malalts, fercaran lo millor menescal que sia en la Ciutat, y si pledeyan deu sous, lo millor Aduocat: y quant ells estan malalts, posaran ses vides en mans de besties, que may han estudiat, sino que aprenen ab les experiencies que fan en ells.

E

No

Orde brèu pera

No es be pendrer consell de tothom quil vol donar, encara quel donen de franch (que axo es lo pijor , puix es senyal que nol esti-man) sino de quil sap donar , encara quel ha-jen de pagar molt be: y agrahecanme aquest consell , que nol dono perque men haje de venir profit, sino perque tinch viua llastima dels desastres y mals que fan los ignorants, en la salut y vida de la gent barbara y poch prudent.

Pero tornant a nostre proposit, diem, que no serà inconuenient , antes cosa molt acer-tada, vsar algunes vegades la semmana vna de les medicines següents , peraque axi tingan net y pugat lo cos , de las cruezas , y super-fluytats, restades de la flaca coctio del vètrell, ò del dolent y intempestiu aliment.

Los pobres pendran dos vegades la sem-mana y a la punta del dia, vna dragma de pin-doles comunes de Rasis. La tremétina de auet rentada tres ò quatre vegades ab aygua ros, y presa mitja onça della, ab exerop violat , ò ab sucre , fentne pindoles , es bona pera les persones caloroses de ferge, rinyons , y que estan accidentats de mal de hillada, arenes , ò pedra.

Las següents pindoles son boníssimes pe-
ral proposit. Pendran dos onses de tremen-
tina, rentada ab aygua ros, dos dragmes
de

de Riubarber; vna dragma de canyella, y pol-
nora de regalíſia la que ſia menester pera fer
pindoles de la grandefa dels ciurons: pēdran-
ne ſet, ò nou cada vegada, ſegons lo effecte
faran. Y ſi ſeran molt pobres, vſaran pendrer
vna eſcudella de ſuch de malcoratges y ble-
das cuytes offegades ſens ſal, ab dos onſes de
mel roſat colat, ò ſucre roig, ò lo mel roſat
ſol, ab vna decoctio de panſes y prunes.

Los richs vſaran les ſegüents. Pendran vna
onſa de ceuet cicotri, dos dragmes de mirra,
vna dragma de çafra, y mitg eſcrupol de am-
bre: y tot meſclat, y picat, ne faran pindoles
ab lo exerop de la eſcorſa del poncem, de la
grandaria dels ciurons, y dellas pendran dos
vegades la ſemmana, a la punta del dia, quan-
titat de vna dragma.

Axi matex ſon de molta vtilitat las ques
ſeguexen. Pendran vna onſa de bon ceuet,
mitja onſa de mirra, vna dragma y mitja de
ſeliandre preparat, y de llanor de agrelles,
ſafra, fuſta de aloes, coral vermell, perles pre-
parades, banya de ceruo, poluora de marfil,
tormentilla, dictamo, y terra ſagellada, de ca-
da coſa dos dragmes, Bolo armini ſis drag-
mes, y tot molt ben picat, y meſclat ab lo
exerop de la eſcorſa del poncem, ne faran
pindoles, conforme eſtà dit, y dellas pendran
la demunt dita quantitat.

Orde pera preservar

Per lo matex effecte son bonissimes las següents. Pendran dos dragmes de bon Rebarbaro; vna dragma de Agarich trochiscat, vn escrúpol de Poncé, altre escrúpol de clauells; vna dragma de safra; tres dragmes de Ceuet; vna dragma y mitja de Tormentilla, y Sandols vermells; tres dragmes de Bolo Armini, y vn escrúpol de Canfora, y tot mesclat y picat ab lo axerop del agre del Pócem ne faran pindoles, com dalt està dit.

Moltes altres medicines, y casi infinides, podriam aportar aqui, pera netejar y purgar lo ventrell: pero les demunt dites son les millors, y mes apropiades per aquest mal, per que ademes que euacuen, y purgué les cruets del ventrell, inpedexen la putrefactio, y corrupcio dels humors, y fortifiquen les parts principals de nostre cos.

Prenense estes medicines en temps de estiu, y les persones colericas y sanguineas, ab decoctio de ordi, y vna sola vegada la semana; y en hibern, y les persones melancolicas, y flematicas, ab la decoctio de la llauor de matagaluga, ò fonoll, y dos vegades la semana; prenent sempre de les pindoles vna dragma, y de les decoctions quantitat de sinch, ò sis onses: y han de aduertir, que les dites medicines se poden pendre en forma de poluoras, ò apiatas, si no volen pindoles; perque en no
mesclarhi

mesclarhi lo axerop se restaran poluoras (acceptat la trementina) y en posarhi mes axerop que en les pindoles, se fara opiata, donantli consistencia de mel.

Aquestes medicines se prenen sempre ab mes seguretat, y millor effecte, apres de auer fetes las euacuacions, y remeys vniuersals, com son sagnia, y purga, y axi conue de qual seuol manera, si es possible, se sagnen, y purguen ab consell de algun Doctor de fama, y experiencia; perque jo no puch aportar remeys purgants pera tot humor, edat, temperament, y forces de cada hu en particular; pero purgats que essaran, y sagnats, podran ab molt grã seguretat vsar tots los remeys dits, y següents, que dells fels seguiran grans effectes.

Auis tercer.

Aquest tercer auis de preservar de Peste, esta posat en guardar, y fortificar lo cor, perque la qualitat mala del ayre inficionat, nol altere, y inficione; y axi tot nostre intent ha de anar encaminat en armar aquell ab medicines preservatiues, que tingan facultat, y poder, de resistir a la verinosa qualitat de la Peste, y puguen juntament reprimir lo fer-

Orde breu pera

uor, y incendi del humor colerich. Entre les quals son de les millors las ques seguexen.

Los pobres pendran cadal dia tres ò quatre hores antes de menjar vn escrupol de la Triaga comuna, ò vna dragma del Mitridat: prenentho en Estiu, y les persones colericas, y sanguineas ab aygua de endiuia, agrelles, ò codony: y en Hiuern, y les flematicas, y melancolicas ab aygua de saluia, tarongina, escabiosa, ò vi; prenent cada vegada quatre ò sis onses de vna de les dites aygues, ò vi.

Lo bolo armeni vertader y preparat, y la terra sagellada tenen marauellofa propietat pera la preservatio y cura de la Peste, segons escriu Galeno en lo llibre 9. dels Simples, cap. de bolo armi; y perço se deu vsar, y es remey acomodat per als pobres: présen quantitat de mitja fins en vna dragma, ab les demúr dites aygues.

La banya del Ceruo, del Vnicorn, la Canfora, Coral vermell, escabiosa, pimpinella, rael de la tormentilla, y Angelica, son remeys molt a proposit pera la preservatio de aquest mal, y podense vsar fets poluora ab quantitat de vna dragma ab les sobredites aygues, y en tot temps.

Leguna en lo lib. 3. de Dioscorides en lo c. 9. escriu, que la carlina, ò camaleon blanch es admirable remey contra la Peste, prenent vna dragma

dragma de la rael poluorifada cadal dia ab vi blanc que sia bo: tambe escriu en lo cap. 138. del 1. lib. que la aygua distillada de les fulles del arbos, ab la poluora del os del cor del Ceruo es vn gran defensiu para la Peste.

La fusta del aloes en Hiuern es admirable remey, y per les persones fleumaticas, y melancolicas, presa ab aygua de escabiosa, escorfonera, ò buglosa: y la llauor de les agrelles feta poluora per les persones caloroses de vètrell, y fette, y en estiu, presa ab la matexa aygua de les agrelles en quantitat de vna dragma, es bonissima medicina.

La pedra Bezar sobre tots los remeys preservatiu y curatiu es dels millors; per q̄ ab propietat oculta te contrarietat ab tota pōçonya y humor mal y verinos; y axi se prē de ella quantitat de cinc o sis grans ab aygua, en la qual haye estat en remull banya del Vnicorn, ò de Ceruo.

Los alls crus pera la gent de treball, pagefos, y treballadors son bonissims, y la Triaga millor pera dita gent conforme escriu Galeo en lo lib. 12. del methodo cap. 9. per que consumen totes les crueses y humors mals q̄ resten dels aliments dolents de qui ells ordinariament se alimenten, y juntament tenē particular propietat contra la ponçonya y veri, segons escriu Plinio en lo llibre de sa natural

Orde breu pera

historia, capitol 4. y quant no fora altra cosa, que lo olor y mal aliento que donan, es bastant pera resistir al ayre emponçonyat, pera que no entre dins nostre cos.

La seguent conserua y còposicio pera gent pobra, y pera tothom, es boníssima, y molt alabada de tots los Doctors. Pendran sis onses de figues secas, tres onses de nous de nouguer, vna onsa y mitja de fulles de ruda verda, y vn quart de sal de Cardona, y tot mesclat, y picat, ho faran couer ab dos lliures de mel, y vna de sucre, fins tinga punt de conserua, mesclanthi en hiuern quatre dragmes de la poluora de Aromatick rosat, y en estiu altres tantes de la del diamargariton fret, ò dels tres Sandols.

Los pobres se podran servir de la matexa composicio, sens posarhi les dites poluores, y sucre, y sens la mel si volen, picant, y mesclant les demes coses. Prense de aquesta medicina vna bona cullerada cada vegada, ab alguna de les demunt dites aygues, ò vi, segons lo temps en que estan.

Altres Doctors fan esta composicio mes magistral, y artificiosa, y es molt a proposit, y singular remey. Prenen vint nous, setse figues secas, raells de tormentilla, oliuas de llor, pimpinella, de cada cosa dos dragmes; escorfa de poncein, galáge, y macis remullats
ab

preservar de Peste. 29

ab vinagre, de cada cosa vna dragma, y mitja; fulles de donzell, de ruda, y escabiosa, de cada cosa vn manoll; flor de borratges mix puny; banya de Ceruo, boloarmini, y terra sagellada, de cada cosa dos dragmes; mirra vna dragma; safra mitja dragma; mel bona y descumada tres lliures, y tot mesclat picant primer totes les demunt dites coses ne fan conserua; y prenen della la quantitat de vna nou ab les dites aygues.

Altra confectio admirable per persones ricas y de possibilitat. Pendran banya de Ceruo, (y si pot ser de Unicorn sera millor) y llauor de Poncem, de cada cosa tres dragmes; grans de ginebra, tormentilla, dictamo, y zoodoaria de cada cosa vna dragma, coral vermell preparat, roses secas, y llauor de agrelles, de cada cosa dos escrupols; safra quatre grans; pedra bezar vna dragma, y tot mesclat ab axerop de escorsonera ne faran confectio, o sens ell sen fara poluora, y cadal dia dos hores antes de menjar ne pendran quantitat de vna dragma, ab aygua escorsonera, o escabiosa.

La confectio, dita del ou, tant alabada del Doctor Antoni Gerald de Monpaller, y del Doctor Francesch Terrades de Mallorca, es la millor, y mes prouada, particularment en les Pestes vltimes de Barcelona, y fas de aquesta manera. Pendran vn ou y per vn foradet

Orde breu pera

molt petit ne trauran la clara y blanch de dit ou, y per lo matex forat lo ompliran de safra picat y tornat a tapar lo dit forat molt be, lo posarà a courer ab poch foch fins que sia tornat tot groch, lo qual cuyt de aquesta manera lo picaran subtilissimament, y de la poluora pendran vna onsa, y la mesclaran ab la seguent poluora. Pendran llauor de rucas mitja onsa; llauor de mostalla vna onsa; rael de termentilla, y dictamo de cada cosa tres dragmes; llauor de cart beneyt, y de agreilles de cada cosa mijsa dragma; carlina, scordi, de cada cosa quatre escrupsols; boloarmini vna dragma y mitja; Triaga comuna tres onses y mitja, y tot ben mesclat y picat sen fa confectio, de la qual prenen quantitat de vna dragma, y mitja, ab vn poc de vi blanc, ò vinagre que es millor.

Pero, per que les persones regalades y delicades de ventrell, no podrien continuar dites coses per ser ingrates al gust, estragant lo apetit, y lleuantlos les ganes del menjar; usaran de les confitures següents, que a demes que son suauissimes al gust, seran medicines molt cordials, y preseruatiues de la Peste, per ferse de aquelles coses que tenen particular propietat contra della, y naturalesa millor les acceptara.

La conserua de la escorfa del poncem ras
feta

feta ab sucre, ò confitat tot enter, ò a troffos à modo de carabassat, es vn preservatiu important per les persones melancolicas, y fleumaticas, y per lo hiuern. Lo such del agre del matex poncem inspissat, ò congelat ab sucre a manera de gelea, ò los grans cuberts à modo de dragea son bonissims, y remey singular en temps de estiu, y per persones caloroses y sanguineas.

Per lo matex effe cte es bona la llimona, y naronja, y delles sen fan les matexes cõfitures y gelea, que del poncem, aduertint que de la flor de la naronja se fa vna cõserua per aquest effe cte de molta importancia.

La cõserua de la escorsonera, buglosa, bor ratges, son bonissimes; ò ses rael confitades ab sucre juntament ab los tronxos de la lletuga, y aquestes medicines son bones en tot temps, y pera totes persones. La cõserua de les agrellas, y agras en estiu son bonissimes; y la de les guindas, sucre rosat, y cõserua de pomas, camosines, ab la dels malacotons (que es sabrosissima) y mirabolans: totes les quals vfa des cadal dia marauellofament cõservarà los humors sens corruptio y podridura.

He volgudes aportar totes estes diferencias de medicines preservatiues, pera que puguin variar y mudar de quāt en quant, que vna cosa molt vñada no fa effe cte per serse natura
lisada

Orde breu pera

lisada ab la propria naturalesa. *Nam ab assuetis non fit passio: consuetudo siquidem altera natura est*, conforme la experiencia monstra, y se ha vist algunes vegades, q̄ la ponçonya no feya dany a certes persones per ferse criadas y alimentades della, y perço pera que vns y altres tinguin camp fertil, y franch pera vfar, y mudar los que millor a los gusts aparexera, me fo allargat vn poch mes del que era menester.

Molts Doctors a demes dels demunt dits preferuatius aconsellan per preferuatiu extern lo arcenit cristelli apartat y posat sobre del cor, y bax de la mamella esquerra, perque diuhen estos Doctors, que dit arcenit ab la sua grã se quedat te virtut y poder de exficar y consumir tota humiditat excessiua, y podridura del cor. *Nam quemadmodum ignis sua caliditate, & siccitate, discipat omnem putredinem; ita pari passu arsenicum sua vehemēti, exsiccatōria, & caustica facultate omnem humorem, & putridum, & putredini obnoxium arcere a cordis sede potest.* Altres Doctors escriuhen que lo dit arcenit es preferuatiu de Peste, no per que ell tinga tal propietat y virtut, sino queu fa auersant naturalesa a la mala qualitat, y naturalizant lo cor a mals y venenosos vapors, pera que axi habituat no fassie cas, nis altere de nou, ni ab tanta facilitat del ayre empestiferat, com faria si estaua auersat a vapors suaus y saludables, per que

que la consuetut es altra naturalesa; y axi estant auessat y naturalizat a mals, y dolents vapors, es cert que molt poca impressio faran en ell los vapors empestiferats del ayre. Altres finalment diuhen que lo arcenit es preseruatiu de Peste, ab virtut y proprietat oculta, que te pera causar semblant effecte, y que de ninguna manera ho fa ab proprietat ni qualitat manifesta, com es la sequedat, ni menos ab la consuetut de aportar aquell llarch téps sobre del cor, perque axi sols, podria naturalizar al cor, a no alterar-se del matex arcenit, y no de les demes males qualitats: pero com se vulla sia, es cert, que es preseruatiu admirable, y prouat per moltíssimes persones, segons escriuhen los Doctores, y particularmēt se preservaren ab ell Adriano V. y Leo, Summos Pontifices, y tota sa familia, de vna grandíssima Peste que tingueren en Roma, y Ambrosio Nuñez Cathedratich de Salamanca, y Protomedich del Rey nostre Señor, en lo Regne de Portugal escriu, que ell, y tots los quel cregueren foren preseruats de la vltima Peste, que tingueren en lo any 1599. en Lisboa, y part de aquell Regne; y no sols diu dit Doctor li serui de remey preseruatiu pera dita Peste, pero encara en altres malalties malignes y contagioses, com son tauardillo, y modorra.

Orde breu pera

Campo insigne Doctor en Medicina, també preferuà y guardà vn numero infinit de persones en vna gran Peste, que tingueren en Bòlonia, ahont ell exercitava la medicina. Ioan Crato, Mercurial, Paracelso, Dunçano, y altres escriuhen lo matex, hil alaben entre tots los preferuatius externs. Lo modo de usar aquells, que prenen dos onses de arcenit blanch y cristelli, (segons vol Mercurial) safra y dictamo, de cada cosa dos dragmes; canfora y euforbi de cada cosa vna dragma, y tot picat y mesclat ab aygua ros, y goma arabiga ne fan vna massa a modo de vna coqueta de la grandaria de vna octaua part de full de paper, y quant es seca y axuta la posen sobre del cor.

Ioan Crato pren del matex arcenit vna onsa; y tres dragmas de safra, y tot picat y mesclat ho posa en vna bosseta de tafeta vermell, y axi ho fa aportar sobre del cor. Ambrosio Nuñez diu, q̄ prenguen quantitat de vna onsa del dit arcenit tot en vn tros, y q̄ posat en vna bossa de tafeta lo aporté bax del bras esquerre, per que alli estara mes cerca del cor, y si a cas ab la sua mala qualitat causaua alguna inflamatio en dit lloch, vol quel muden al bras dret, y que curen aquell dany ab aygua de plàtatge, y blanc cru.

Pero es de aduertir, q̄ procuré los q̄ aportaran aquest remey de no suar, ni fer exercicis corporals

corporals immoderats, perq̄ vberts axi los poros de la pell seria facil cosa entrar dintre del cos la mala y venenosa qualitat del arce- nit, y auent de causar salut, no apressuras la amarga y auorrida mort.

Altres Doctors aconsellen q̄ ab lo seguent vnguent se vnten vna y dos vegades tota la part del costat esquerre ahont està lo cor. Y axi prenē sis dragmes de Triaga comuna, tres escrupols de safra; y dos escrupol de canfora, y tot mesclat ab suc de llimones, ò vinagre ne fan vnguent. Altres ordenen vn saquet fet de la manera seguent. Pédran roses secas, flor de borratges, de tots los sādols, dels dos beens, feliandre, nou noscada, fusta de aloes, safra, zo doaria, y dictamo blanc, de cada cosa vna dragma; alfabega, tarongina, y gra de poncem, de cada cosa dos escrupols, y tot mesclat, y picat grossamēt ne fan vn saquet ab tafeta vermell, lo qual aportan sempre sobre del cor.

Leguna en lo lib. 2. de Dioscorides en lo c. 9. diu, q̄ es remey preseruatiu lo oli de escorpius vntantse ab ell los polsos y costat ahōc està lo cor.

Avis quart.

LAs ocasions q̄ poden causar podridura y corruptio en nostres humors, apar q̄ estaran bastantment lleuades si guarden y obser- uen

Orde breu pera

uen tot lo q̄ auem dit en lo segon y ters Auis, perque en lo segó se dona orde, pera que nos engendren mals humors en nostre cos, y a cas que per alguna altre ocafio se fossen engendracs, ò per la flaqueza del calor natural aguessen restades algunes crueffas, y superfluytats se dona modo pera purgar y euacuar aquelles; y en lo tercer se donen medicines preferuatiues y cordials pera contra tota corruptio, y qualitat mala del ayre empestiferat.

Pero a demes de aquestos remeys del segó y tercer Auis, es remey particular y excelét, pera preservar los humors de corruptio, y podridura lo suar, perque ab ell naturalesa se descartega dels excrements de la tercera coccio, y llansa afora tot hallo que li fa impediment, y no es bo pera nudrir y alimentar les parts, los quals excrements si restauen dintre nostre cos, podrien donar ocafio als humors bons, (mesclantse altre vegada ab ells,) de podrir y gastarse, (que poca cosa dolenta inficiona a molta bona) y causar alguna febra, y axi procuraran ab moltes veres cada mati, y quant lo ventrell estara ya del tot net y purgat de tota crueffa, tant per ocafio de la abstinéncia y dejuni, com per auer presa medicina purgant, suar algun poch, ò fent exercici per casa, ò Ciutat, ò fentse cobrir en lo llit ab mes roba de la acostumada:
y pera

y pera que ab mes facilitat pogan suar, aconsellan los Doctores, que prengan primer alguna decoctio, ò medicina que tinga poder y facultat de obrir los poros de la pell, y fer nostre cos raro y transpirable, mes de son natural, prenent vna hora antes de suar, finch, ò sis onses de la decoctio de la ruda, ò del dictamo blanc, de la Angelica, ò tormentilla, ò aygua destilla del cart beneyt, ò vi blanch, en lo qual estiguen per vna nit en remull, les fulles del cart beneyt.

Aquest genero de remey, si be apar contrari als demunt dits, y al fi que tenim en la preservacio de la Peste, que es refrescar, estrenyer, y confortar totes les parts de nostre cos; y ab lo suar les escalfem, relaxem, y enflaquiam, y per conseguent dispongam dit cos, a mes facilment rebre la Peste, *Corpora enim rari habitus diu Auicenna, paratiora sunt ad pestem, quam densi*, tota via es consell de Aetio en lo cap. 94. del sermo 5. del tomo 2. en lo qual escriu, que es necessari que obriam los poros, y que per ells purguem las excrements que resten de les coctions, y es remey molt a proposit y singular, perque dits remeys (si be contraris) van ordenats, y encaminats a diferents subjectes, y fins, ço es aquells a refrescar, guardar, y fortificar les parts internes, y principals de nostre cos, que son les que pri-

Orde breu pera

mer y principalment patexé en aquest mal; y aquest a escalfar, enflaquir, y debilitar la part externa, innoble, y la sentina de tot lo cos, q̄ es la pell, obrint en ella los poros, pera que per ells puga naturaleza desregar, y llāçar fora de si tots los excremēts q̄ son restats d̄la coctio feta fora dels vasos y venes: los quals no poden exir per altra part, sino ab grā difficultat, y dany notable de tot lo cos, y dels demes humors que estan ja per les venes, purificats pera nudrir y alimentar totes les parts de aquell: antes conue, y es forços, que lo abit del cos estiga flach y raro, pera q̄ les parts principals, no trobant en ell resistencia, puguin millor llançar los humors mals y dolents, a la pell, lo que no podrie fer, si dita pell y abit estigues denso, robusto, y apretat; y axi pera que naturaleza puga millor llançar los dits excrements, es necessari lo suar, perque a no purgar-se de aqueta manera, perillaria no nasques algun dany de llur detensio, perque com estiguen extrauesats, y fora de les venes, *Et iam non amplius à natura gubernentur*, se podrian podrir, y causar alguna febra pudrida.

Ni pera la executio de dit remey obsta lo estar mes aparellats pera la Peste, segons Aui-cena los del raro abit, que del denso y apretat, pera que encara que fos axi la veritat, mes
segu-

seguretat tindra aquell (encara que raro) y mes indispost estarà pera la Peste , que mes net y purgat se trobara de tot excrement , y mal humor , que son les disposicions proximes en nostres cosos , de facilment acomanarse dit mal : y axi com dits excrements, en lo abit del cos, no puguen euacuar-se, sino exhalant-se mediant la transpiracio, y aquesta no sia bastant moltes vegades , perço conue fer ab medicines lo cos mes transpirable y raro, y ab suors ajudar a naturalesa , pera q̃ ab mes facilitat, y seguretat, llanse los excrements que son restats en lo abit del cos, de la tercera y vltima coctio , q̃ fentho de aquesta manera , no per ser raras, y de poros vberts, estaran mes aparellats pera encontrar-se de Peste ; ans be al contrari los del dens y apretat , per estar plens de humors dolents y corruptes, segons Pere Pau Pereda , en lo Scho. del cap. de la Peste de Pasqual, estaran mes aparellats y disposats a empestiferarse per la proxima dispositio que ab si tenen de la abundancia de excrements, y dolent humors. *Nam omne agens naturale facilius, & magis agit in materiam dispositam, quam in dispositam,* conforme diuhen los Philosophos.

Les freccions tambe euacuan los excrements del abit del cos , obrint en ell los poros , y retiran los humors de les parts inter-

Orde breu per a

nes, a les externes, y perço son a proposit, y poden, y deuen vſarlos molt a menut.

Los banys, encara que ſien eſtats inuentats per lo matex effecte, ço es pera euacuar los humors extrauaſats, y excrements en lo abit del cos; tota via no ſon conuenients en aqueſt temps, ans be danyoſiſſims per ſer remey demaſiadament humit.

Es tambe remey preſeruatiu, y molt a propoſit en aqueſt genero de Auis, les fonts, vexicatoris, ò manxiulles, perque per elles ſe puga purgar y descarregar naturaleza, dels humors ſuperfluos, dolents, y mals, y ſeparar aquells dels bons, llançantlos fora; y axi ſe poden, y deuen fer en los braços, cuxes, ò cames, en temps que correm perill de ſemblat mal; los quals ſe han de entretenir tot lo temps durara la Peſte, y fins a tant que la ſalut eſtara reſermada. Fanſe dites coſes, ò ab ferro calent y foguejant, ò ab herbes y cauſtich, y de la manera diré en lo tercer auis del cap. 8. del tractat 2. de la curatio de la Peſte.

Auis Quint, y vltim.

LO vltim Auis de la preſeruacio de la Peſte, es lo conſell de la Escola Salernitana al Rey

preservar de Peste.

35

Rey Ingles, *Si vis incolumem, si vis te reddere sanum. Curas tolle graues, irasci crede profanum.* Lleuant y euitant tota passio de animo, melancolies, tristeses, coleras, temors, y altres, *Nam animus tristis desiccatur ossa: diu lo Sauu, y per lo contrari, Animus gaudens floridam facit etatem,* procurant en semblant temps tot lo diuertiment, y regosijo possible, pera que axi pogan diuertir la imaginatio del mal. *Nam Cor quod sedes est omnium affectuum, talibus curis debilitatur, facilius quæ à veneno afficitur, aut ipsum pestiferum virus ad instar succini attritum ad se attrahit; imaginatio enim facit casum;* axi com se veu les demes vegades: y perço serà be entretenir se ab aquells entreteniments llicits, y honests, q̃ nostra santa Religio permet, cō son conuersacions de amichs, cantars, musicas, passeigs, jochs, y altres q̃ lleuan tota imaginacio y passio de animo, dexant tota nostra salut en mās del Senyor: particularment procuraran dexar y depositar tot temor, perque ell en grā manera causa mouiment, agitatio, y commotio en los humors; los quals axi moguts, son causa, y donan ocafio, *ad hoc vt homines facilius afficiantur; sepe enim mota nocent, quæ quieta iuuarent,* com clarament se veu cadal dia, en les ordinaries malalties de modorra, tauardillo, y costat; que aquells qui mes temor tenen, y ab imaginatio entran en les cases dels malalts,

Orde breu pera

lats, mes facilmente se las acomanen, que no los qui sens temor los gouernan, y tractan de continuo: y perço en temps de Peste, y quant se trobaran encontrats, nos espanten, ni tinguin temor de ninguna manera, cuydado, tristesces, ni altres passions de animo, que segons Guillem Rondolet, son bastants pera causar Peste: perque encara que la Peste tinga combat tant mal nom, no mata a tots los que en contra, particularment a aquells qui ab animo acuden a les necessitats de sos proxims, y ab tota puntualitat passen lo rigor dels remeys, que al fi nostre Senyor acut a les necessitats.

DE LA PRESERVATIO particular, y singular, de la Peste, pera certes persones, cap. 4.

A causa de auer separada esta preservatio de la demunt dita es, la indicatio particular, presa de la edat en los minyons, y altres accidents en les donzelles, y casades; les quals coses prohibexen en alguna manera

nera los remeys preservatius dalt menciónats: y axi pera que ab mes seguretat dites persones puguen estar segures, y preservades de la Peste, seguiran los Avisos següents.

Avis Primer.

LA S criatures petites de quatre anys en auall, y que maman, procuraran tenirlos en casa si la Peste està dins la Ciutat; y nols traguén della de ninguna manera, porque en raho de la edad son facilissims en acomanarse lo mal; y axi tenintlos en casa los donaran cada mati vna cullerada de oxyfacar, ò de les següents medicinas.

Lo Doctor Onofre Bruguera en la preservatio de la Peste en les criatures petites escriu que la Triaga, y Mitridat per ser medicinas fortes no son bones ni a proposit pera preservar ni curarles de Peste, y axi en lloch de aquelles aconsella la Triaga del Poncem, la confectio de Hiacintos, la Triaga de Esmeraldes prenent de cada vna dos dragmes; del gra alexandri (per que sempre en estos tēps hi ha abundancia de cuchs en criatures y persones grans) banya de ceruo cremada, y gra de poncem, de cada cosa vna dragma; y ab axerop de escorsonera, ò agre del poncem sen fa

Orde breu pera

confectio, y sen dona vna cullerada, segons la edat de la criatura, ab dos ò tres cullerades de aygua escorsonera, de gram, ò tarongina: en lo estiu sen deu llevar la Triaga de esmeraldes, doblant la del poncem, y en lloch de la aygua de tarògina si mescla la de verdolagas. Las criaturas dels pobres ab sola la Triaga del poncem, que es barato, se poden passar mesclanthi banya de Ceruo, y gra alexandri, y axerop del agre del poncem, ab la aygua de gram, y verdolagues en estiu: y en lo hiuern ab lo axerop de agrells, y aygua de gram, y tarongina, ò sino faran lo seguent axerop.

Pendran dos lliures de vinagre, vna lliura de aygua ros, mitja lliura de sucre, y vn quart de escorfa de poncem, y altre de canyella; y tot mesclat ho dexaran bullir al foch fins tinga punt de axerop, del qual los donaran vna, dos, ò tres vegades lo dia mitja, ò vna cullerada segons la edat de la criatura.

Los richs, y per les criatures de quatre anys, fins als dotze, ò quatorze, se servirà de la seguent confectio. Pendran mitja onsa de bo-loarmini rentat en aygua de escabiosa; banya de Ceruo cremada; y terra sagellada, de cada cosa dos dragmes, coral, y perles preparades de cada cosa vna dragma; canyella mitja dragma, sucre dissolt en aygua ros, lo que sera menester pera fer confectio, ò còserua, de la qual
pen-

pendran vna, ò dos cullerades cada mati en deju.

Los pobres faran vna conferua de mel, ruda, y vna poca de sal, y della pendran vna cullerada. Podran tambe pendrer dos manolls de ruda, dotse nous, y altres tantes figues secas; tormentilla, tres manolls; safra vna dragma; sal de cardona mitja dragma; y tot mesclat y picat ab la mel que sera menester ne faran a modo de conferua, y della pendran los petits quantitat de vna ametlla, y los grans de sis anys en amunt quantitat de vna nou.

Procuraran tambe que dites criatures fassen cambra cadal dia, y perço als petits de mella no sentla naturalment, los posaran vnes caletas petites fetes de alguna rael de bleda, ò malues, vntades ab mel, sal; ò oli, y sal. Als que seran de mayor edat, sels podra donar alguna ajuda comuna; y als de sis anys en amunt fins als quinze, sels donara vna vegada la femmana mitja dragma de les pindoles següents. Pendrà ceuet, mirra, y armoniach dos dragmes de cada cosa, vi blanc trobat, ò malua, lo que sera menester pera fer pindoles de la grandaria dels grans de pebre, ò conferua si volen: aquestes pindoles se han de pendrer a la tarda, y dos horas antes del sopar.

Poden tambe pendrer cada mati tres de les pindoles següents. Pendran Riubarbero bo,

Orde breu pera

y agarich trocihsca, dos dragmes de cada hu; mirra vna dragma; canyella y mastech dos escrupols de cada cosa, fuch de cart beneyt inspisat vna onsa; axerop de la escorsa del poncem lo que sera menester pera fer pindoles de la grandeza dels pessols.

Los pobres podran pendrer cada mati vna escudella, ò mitja, segons la edat, de la decoctio de la escabiosa, ò menjaran vn poch de pa banyat ab vinagre molt fort; ò finalment pendran quatre ò sis grans del ginebre, remullats primer ab vinagre bo.

Les donzelles dels deu anys en amunt, y que viuran desganades per no tenir las mesades, y estar molt opilades, pendran dos vegades la femmana tres de las demunt dites pindoles del riubarbaro, y agarich, y cada mati vna escudella de la decoctio de la pimpinella ab vn poch de sucre.

Avis segon.

I A preservatio de las prenyades per auer de guardar en ellas la criatura, y fortificar la en lo vtero, per ser molt facil lo gastarse en estos temps, te alguna difficultat, y ha donat sempre treball a tots los Doctors; porque las intentions son contrarias, y per conseguint los

los remeys, dels quals ellas tenen mes necessitat que ningun altre subjecte, per estar preparadissimes, y tenir proximes disposicions, pera encontrarse de Peste, per ocafio de la retencio de las mesades, y altres humors gastats, de que ab sos desordes acostuman fer gran aplech.

Pero ab tot acudint a vna cosa y altre, aconsellan los Doctores, que no isquen de casa, si es possible, y que mejen los millors aliments podran, y juntament prenguen cada femmana vna vegada, de les pindoles vltimament dites del Riubarbero, y agarich en lo Auis precedent.

La poluora seguent, presa mati y vespre a quantitat de vn escrupol, desfeta ab aygua de escabiosa, escorsonera, ò pimpinella, no sols preserva de Peste, pero encara fortifica la criatura. Pendran vna onsa de poluora de marsil, perles preparades, y coral vermell preparat, tres dragmes de cada cosa, zodoaria dos dragmes; nou noscada vna dragma, sucre dos onses, y tot mesclat sen fara poluora.

Poden tambe vntarse los renyons y ventre ab vnguent de la Comptessa, mescianthi vn poch de Bolo armini, ò terra sagellada.

La sagnia, purga, y fuors en les preñades, ni criaturas dels quinze anys en auall, nos pot,

Orde breu pera

pot, ni deu fer, per ocafio de que vns son facil de refolrerfe, per lo molt calor que tenē, y les dones per no perdre la criatura, que lo gament fempre fe ha de temer y recelar.

DE LA PRESERVA- cio de la Peste quant està en la Ciutat, Vila, ò Lloch, Capit. 5.

IOT lo que fins aqui auem escrit, es preferuatiu de Peste esdeuenidora, y puntualmēt se deu guardar quant corre mala salut, ò temim nouas de Peste en alguna part, y correm perill della, per estarnos a les portes: pero quant ja lo dany està per nostres cases, ò en la Ciutat; nos preferuarem y guardarem della, de la manera seguent.

Quant lo ayre de nostre Ciutat està inficiat, y corrumput, y les persones se moren en grans quantitats, no perço se han de atemorizar, y espantar, particularment los de officis, y carrechs publichs, dexant de fer ses obligacions; antes be valerosament (dexant tota la principal guarda de ses persones al Senyor)

preservar de Peste.

39

nyor) acudiran a las necessitats dels misera-
bles, y pobres malalts aconsolantlos ab con-
fells, ajuda, y fauor: y peraque ab mes segu-
retat, y sens perill puguen fer estes coses, se-
guiran lo orde seguent.

Primo, los qui no tindran necessitat, ni
obligacio de anar fora de casa, estiguenfe en
ella, y no tracten de ningun modo ab los em-
pestiferats, ni estiguen en aplechs de gent, ni a
la ferena, y raigs de la lluna; perq̃ tot es malif-
sim. Los raigs del Sol sō bons: y perço los qui
exiran de casa no hiscan que no sia primer
axit lo Sol, per espay alomenos de dos hores,
y primer procuraran esmorfar, ò dinar, si ya
no tenen costum fet de arribar al mix die de-
juns, que en tal cas no es be innouar cosa algu-
na, que naturalesa està be ab la consuetut: Cō
*suetudo siquidem altera natura est, nam quemadmo-
dum à similibus conseruatur, ita in contrarijs tum al-
teratur, tum destruitur; at quibus diu assuenimus cū
ea facile tolleremus similia fere nobis euadunt, con-
forme diu Aristoteles en lo lib. i. dels Proble-
mas en lo Problema 46. Tota via podrā si vol-
drā algunes persones al exir de casa, y los q̃ te-
nē acostumat de esmorfar, menjar al mati vn
lloch de pa banyat, ò remullat ab such de ma-
grana agre, si lo calor del ventrell es gran, y si
no sia albar, y en cas que tinguessen dit vètrell
ret, sera la magrana dolça, beuent apres en
lloch*

Orde pera preservar

lloch de vi, dos, ò tres glops de aquell such: y quant falten las magranes, sia ab lo such de taronja, ò llimós en lloch de magrana agre; y enlloch de la albar sia such de codony; y los qui no voldrá méjar pa, per no tenirho acostumat pendran los grans de la magrana rentats ab aygua ros, y vinagre, posanthi vn poch de sucre los mastegaran, y sen enuiará lo such, y llansaran los grans, ò pendran los grills de la taronja rentats ab aygua ros, y mesclats ab sucre.

Quant exiran de casa, y entre dia se rentaran vna, y moltes vegades la cara, boca, y más ab vi trobat, grech, ò maluasía atemperat ab aygua ros, y vinagre. En la boca continuamēt aportaran lo gra, ò escorfa del poncem, del ginebre, atzeroles, canyella, ò raells de la gentiana.

Les vestidures aportaran, sien de bocaram, xamellot, buret, llanilla, seda, ò tela; per que en la llana facilmente se apeguen, y detenen los atomos inficionats, que son seminari de la Peste.

Al entrar a les cases, y cambres dels malalts procuraran los qui en ellas auran de entrar, com son Metges, Cirurgians, y Curats, de que les finestres estiguen vbertes vn bon rato antes de entrar en ellas; y al entrar aportaran foch ences de alguna cosa de les demunt dites,

tes, ò vna atxa de cera; per q̄ axi millor se purificara lo ayre de dit lloch: y al entrar, y axir de la casa se rentaran ab vinagre molt fort la cara, boca, ò mans.

Los qui auran de tocar, y tractar molt los malalts com son los Cirurgiās, los quils aporten de vn lloch à altre, los morbes, y altres procuraran posarse deuant de la boca, y nas, vn drap de lli banyat ab aygua ros, y vinagre, fugint tot lo possible lo bas, y aliento del malalt.

Los richs, y gèt de possibilitat entre die, y al axir de casa portarā en la boca vna deles següents pindoles. Pendrà escorfa de poncē vna dragma; boloarmini mitja dragma; fusta de aloès, zodoaria, y rael de lliris blaus, de cada cosa vn escrupol; ambre, y almesch, dos grans de cada cosa, conserua rosada la que sera menester pera fer pindoles de la grandesa dels ciurons.

En les mans aportaran lo següent pom. Pédran roses secas, fusta de aloès, y sandols grochs, de cada cosa vna dragma y mitja; goma dragant en aygua rosada dissolta, la que sera menester, pera fer vn pom, mesclanthi en estiu vn poch de almesch, y en hiuern oli de espigol, ò nardino.

Altres pom millor, y mes magistral. Pendrà Camfora, fusta de aloès, flor de buglosa, estorachs,

Orde breu pera

rachs, de cada cosa dos escrúpols; clauells, dels tres sandols, dels dos beens, mirra, espic, calamo odoratil, nou noscada, ensens, y goma de ginebre, de cada cosa vn escrúpol; safra, coral vermell, mitja dragma de cada cosa, agrelles tres dragmes; such de verdolagues, y magranes agres, de cada cosa quatre onses; nymphaea y seliandre torrat, de cada cosa dos dragmes; terra sagellada dos dragmes; Bolo armini mitja onsa, ambre, y almesh mitg escrúpol de cada cosa; labdano, dissolt en, aygua ros y vinagre mitja onsa; trementina rentada en aygua ros mitja onsa; axerop del agre del poncem lo que serà menester, pera fer vn pom a modo de vna poma mediana.

Los pobres quant aniran per la Ciutat aportaran vna esponja plena de aygua de ruda y vinagre rosat, dissolent en ella sis, ò vuyt grans de camfora, y la aportará continuamēt en les mans, anant a visitar los malalts, y de quant en quant la oloreran.

La poluora de la banya de Ceruo, canyella, y tormentilla ab yguals quantitats, ab propietat admirable preserua de Peste; y axi la deuenen vsar en totes les viandes, en lloch de pebre, ò salsa, que no serà ingrata al gust.

Finalment aduertim a totes les pesones, qui per raho de sos officis, y carrechs, ò per

qualseuol altra ocafio aniran y tractaran entre los malalts, que tornant en fas cases, tinguin aparellat per lo menos vn vestit de cap als peus, perfumat ab romani, espigol, ò altra cosa pera poderse mudar encontinent que entraran en ella, rentantse la cara y mans ab aygua ros, y vinagre.

Molts altres remeys, y medicines preservatiues de Peste, podria escriurer aqui, sino desitjas breuedat: pero basten las demunt dites, que entre totes son les millors, y de Doctors experimentats, que si abundancia de remeys volen, llegescan los Doctors qui de peste han escrit, que en ells ne trobaran vna infinitat.

CAPITOL VLTIM,
y Epilogo de tota la preserv-
cio de la Peste.

O M les causes de la Peste sien ineuitables pera nosaltres, per ser elles segós auē prouat la voluntat Diuina, y les esteles y Planetas (instruments sb que castiga Deu nostres pecats) y estes natural y forçosament causen los effectes en lo ayre, si ja

G

nostre

Orde breu pera

nostre Señor Jesu Christ per sa infinita misericordia no ordena altra cosa; perço lo principal preseruatiu, y lo millor remey de tots es acudir a esta suprema y primera causa la diuina misericordia, suplicantla ab oracions, y obres pies, vulle guardarnos de semblant mal: y axi procuraran tots en particular, frequentar molt a menut lo Sagrament sant de la Penitencia y Eucharistia, peraque axi si nostres pecats son ocasio de aquest mal, lleuem ò modarem la causa, que es la diuina justicia, castigantnos ab est flagell, y mogam à Deu nostre Senyor à misericordia, peraque fasse cessar vns influxos tant mals, com son los de la Peste.

Pero perque gusta summament Deu nostre Señor, de que nosaltres no estem ociosos, antes be treballeim tant en las salut de nostres animes, com de la corporal, sera be en temporades de mala salut y Peste (apres de auer dexada tota nostra salut en mans del Senyor) valernos de la industria humana, y art de Medicina, que perço crea Deu omnipotent aquella, peraque los homens remediassē sos danys, y mals, y los sauis y prudēts la estimassē en lo que es raho, y com a cosa, que es vinguda de les mans de vn Deu tant bo, la preciassem, y no la tiguessē en poch.

Etenim creauit Altissimus de terra Medicinam, & vir

vir prudens non aborrebit eam, diu lo Sauí Salomó, que perço los Gentils posaren en lo número de sos Deus als Metges, per fer le Medicina de tanta vtilitat, y profit pera la salut y vida dels homens.

Y per quant tota la preservacio consistex en guardar la salut present, y remediar algunes desfganes que acostuman venir a les persones, ò per raho del temps, ò altres desordes, q̄ causan discordia en los humors; perço ab totes les veres possibles, en estos temps procuraran tenir corregits, y regulats tots los humors, tant en la quantitat, com en la qualitat, porque de la llur improporció y discordia naxen totes les malalties: demanera que en lo menjar, beurer, y altres coses no naturals, tindran vna moderada dieta, que en lo medi consistex la rectitut, bondat, y salut de les persones, porque fentho de aquesta manera, será facil cosa al calor natural, vècer totes les superfluitats que poden restar de les coctions en nostre cos, y juntament moderar la quantitat de la sauch, y altres humors, a la medida de la complectio y temperament de cada hu, que ab aço sols poden tenir entera y perfecta salut, encara que visquessen de dolents y mals aliments, que la abstinencia y dejuni es admirable remey pera remediar molts mals.

Orde breu pera

Mes perque lo dia de vuy ordinariament la major part de las persones estan tributaries a la Medicina, tant per sos particulars defordes, com tambe per la comuna malaltia del mal frances, de que tenim per nostres miseries tanta a bundàcia, necessité de correctio y remiendos, q̄ es precausio per Medicines, y axi a totes estes persones conue sagnar-se vna, dos, y tres vegades, axeropar y purgar-se, segós aparexera al Doctor qui per aquest effecte eligiran, pera que axi se pugua remediar la sobrada quantitat de sanc̄h, y los demes excessos dels restants tres humors. Lo mateix faran totes aquelles persones, que tenint salut, acostuman patir algunes desfganes entre any, com son puagra, hillada, y altres: vsant apres de la purga continuament, durāt lo temps de la mala salut vna ò dos vegades la semmana alguna de les demunt dites medicines purgants, y los demes dies les medicines cordials preseruatiues, mudant ja vnas, ja altres.

Pero als qui tindran perfeta salut, y no acostuman tenir desfganes entre any, los acó-fell (lo que no auem aduertit) que de ninguna manera remoguen humors ab sagnia, purga, ni altra medicina, sino en cas de gran plenitut: perque *Mota saepe nocent, que quies inuarent*, com se veu en la aygua reposada, y clara

clara de vna bassa, que si la remouhen y sorrollan, se enterbolex, y torna dolenta; y perço dexas tot vs de qualseuol medicina, q̄ puga causar enfado, y reuoltar lo ventrell, pendran (pera preuenir y guardar los bons humors de corruptio) de las medicines cordials, preseruatiues, de bon gust, y suaues al appetit, que si lo vètrell las auorrex, y pren en odi, a modo de aprofitar, danyé las dites medicines; y axi estes persones ab lo vs de aq̄stas cosas, y ab los bons aliments y modo de viuer demunt dit, estaran segures ab lo fauor de Deu de tot mal.

Per preseruatiu exterior, aportaran algunas Reliquias de Sants, y lo arcenit demunt dit, aportantne quantitat de vna onsa y mitja tot ab vn tros, dins de vna bossa de tafeta, y bax de les exelles, y en cas que la continuatio dell causas alguna inflamatio en lo dit lloch, lo mudaran de bras, y la dita inflamatio curará ab aygua de plantatje y blanc cru, ò aportaran si volen algun pom dels demunt dits.

Quant a la restitucio del ayre, per fer ell lo medi per lo qual se comunica en nostres cosos la mala y pestifera influencia, lo corregirá y tornarà familiar a nosaltres, lleuátli la corrupcio y contagi te, ab los medis possibiles; demanera que si esta mudat per alguna

Orde breu pera

de las qualitats manifestes, lo corregiran ab les contraries, escalfantlo si està fret, y si està humit axugantlo; si està calent refredantlo, y si sech humestantlo.

Pero quant dit ayre per la pestilencial influencia, serà tornat contrari a nostra naturalesa, serà dificultosa cosa tornarlo familiar y saludable pera nosaltres, per no saber en que consistex la qualitat oculta quel te alterat, sino es que ensenyats de naturalesa, lo purificam ab foch, que es element que totes les coses purifica; y axi volen tots los Doctors ab authoritat de Hypocrates, que se enfengam focs de coses oloroses, ò en ell llançen vnguent, ò altres coses de olor, pera q axi millor se corregesca lo dit ayre, y la influència no tinga lloch de corrompre aquell; y perço en lo hiuern faran focs de coses calentes, y en lo estiu de coses fredas, que encara que lo foch sia agent destruydor de les propries naturalesas y formas, totauia sempre resta en lo ayre algun vestigi de la qualitat de aquelles coses quel destruhexē, com se veu en las coses de bona y mala olor quant se creman, q apres de cremades resta aquella olor en lo ayre del aposento ahont se son cremades las tals coses.

Y perque la continuatio de aquest remey es de gran importancia, per ser lo ayre continuo

tinuo en les cases y aposentos, y lo foch no
puga tenir esta continuïtat, per lo que faltaria
prest la prouïsió de las coses ab ques deu
fer, perço inuentaren los perfums, que aque-
stos ab poch gasto poden ser cõtinuos, y cor-
regexen en gran manera lo dit ayre; y axi fa-
ran estos perfums en les sales, resales, y cam-
bres quant la Peste està en la Ciutat ab les co-
ses demunt dites, y ab les següents, ço es en
estiu ab fulles de roses, violes, sandols, aygua
ros, escosonera, ò tormentilla; y en hiuern ab
llorer, flor de romani, y taronger ab vi blanc,
y aygua nafa; pero en los temps templats de
primauera y autumnno mesclaran les dites co-
ses, ò ferlos han de flor de borraiges, buglo-
sa, escorces de poncem, ò llimona, y los qui
tindran possibilitat faran vnes casoleres de
benjuy, ambre, almesch, algalia, fusta de aloes,
canyella, clauells, y altres coses oloroses, que
axi la influencia, trobant esta continua resistẽ-
cia en lo ayre, no podra mudar ni alterar lo,
que fentho de aquesta manera, y tenint lleua-
des les disposicions del ayre, y nostres hu-
mors mediant las quals podien las esteles y
Planetes imprimir en nostres cosos ses ma-
les influencies, sera seruit nostre Senyor per
sa infinita bondat y misericordia, preservar
y guardarnos de vn tant cruel y terrible mal,
que tota la preservatio de la Peste està cifra-

Orde brèu pera

da en estes dos coses, ço es en conseruar lo ayre, y nostres humors en ses propries naturaleses, per que axins donan salut, y conseruan la vida.

T R A C T A T S E- *gon de la curatio de la* *Peste.*

A se que es genero de temeritat, curar vna malaltia ab sola la indicatio de sa naturalesa, y essencia, y ab vns matexos remeys donar salut a totom (de la manera que los Empirichs) oluidant, y dexant à part totes les demes indications, que en grã manera mudan y varian lo remey, y llicitament nos deu fer sens veurer al patient: tota via per la falta gran dels Doctors en estos temps, y per consolatio dels malalts, no dexare de escriurer llargament ab la mayor claredat, y destinctio podre, la cura de aquest mal; elegint en aquest particular de dos mals lo menor, que es en la present cura lo dany se podra seguir del vs de nostres remeys; sent sens comparatio mejor, y mes cert, lo ques seguiria de restar los malalts sens remeys, morintse

morintse miserablement desemparrats de tot
auxili y focorro.

*DE LA CONEXEN-
sa dela Peste, de las vniversals in-
tensions en la cura, y de la electio
del lloch ahont se ha de cu-
rar lo empestiferat
Capitol i.*

IOS Punts principals, y primeras
intensions dels Doctors en la cu-
ra de les malalties son tres. La pri-
ra y de mayor consideratio es la
conseruatio de las forces, per que sens ellas
mal se podrãexequutar los remeys. La segona
es lo modo se ha de tenir en la euacuatio del
humor causa de la malaltia. Y la tercera està
posada en la cura dels accidents, que en la tal
malaltia sobreuenen: per hont auent de cu-
rar la Peste, y cumplir a les dites intensions
en lo present Tractat, me apar fer conue-
nient, y necessari escriurer primerament lo
modo com se ha de conexas la febra pestilen-
tial y Peste, que de la conexensa de la malal-

Orde breu pera

tia nax la inuentio del remey, que es la verdadera cura del mal; y per que comunment lo vulgo enten per Peste aquella malaltia, que te per senyal la vertola, ò malabua, y puga auerhi Peste y febre pestilential sens estos senyals, es forços escriurer, antes de totes coses los senyals y modo, com ab molta facilitat puga qualseuol persona conexas la febre pestilential.

Los senyals propis de la llegitima febre pestilencial segós tots los Doctores son molts y molt grans, particularment tontesa, pes y dolor gran de cap; se quedat, negror y axute-fa de llengua y boca; olor foetido mal y pudent en lo aliento; fet insaciable; congoxa contínua, y basca de cor; ascos y vomits ordinaris; difficultat molt gran en lo respirar; vetlla continua y desuari; dolor de ronyons; calor intolerable en les parts internes, estant les externes frescas, y a les vegades fredes; desmayos; vista terrible y espantosa, mirant alienadamét a vna part y altre ab los vlls inflamats, y sanguinolents, y vltimament acostumen à parexer les demes vegades vertoles y malas buas, que son los senyals ordinaris ab que lo vulgo judica la Peste, y sols a estos dos accidents anomena Peste.

Altres senyals aporten altres Doctores pera conexas esta febre, com son cambras, adormiment,

minēt, tristeses, suors, pigues, vrines, polsos mudats y altres, que a mon judici no son senyals en alguna manera de sola la Peste, sino accidents que testifiquen y denotan mes, o menos malignitat de febre; perq̃ no en tota febre pestilencial se troban estas cosas, ni les vrines y polsos guardan vna mateixa especie; antes be, ordinariament en totes les febres pestilencials las vrines y polsos son bons y naturals, enganyantse en aço tots los Doctors qui solamēt judican les malalties ab estos dos senyals, morintse les demes vegades los malalts ab polsos y vrines bones: pero comunamēt lo pols en aquestes febres es petit, flach, y negual, y frequent ab alguna celeritat; y les vrines son crasses y perturbades, que no guardant aquest orde es gran malignitat de la febra, y senyal mortal.

Conseguda que sera la malaltia (y la conixeran millor si en estos temps està publicada la Peste, y mor gran multitut de gēt) procuraran la primera cosa sentintse encontra da la persona acudir al metge Celestial, confessant y combregant en lo matex instant, y rebent lo sacrament de la Extremaunctio, inuocant ab oracions y obres pies lo auxili y fauor de nostra Senyora sanctissima la humil Verge Maria, y dels gloriosos martyrs Sant Roch, Sabastia, y altres aduocats particulars,

y pa-

Orde breu pera

y patrons de cada hu;perque ells alcanfen de IesuChrist nostre Señor la verdadera cura de aquest mal,al qual sols està reseruada, y ningun remey aprofita sens sa diuina voluntat.

Avis vnich.

QVant ya conexas, q̃ la persona està empestiferada y malalta de la febre pestilencial, procuraran posarla en lo aposento, ò cābra mes gran de tota casa neta, espayosa, y apartada d̃ tota mala olor y corruptio, mirāt si es possible les finestres à Tremontana, Ponent, ò Llevant, tenint aquelles vbertes desdel exir lo Sol fins à la posta, ab que lo ayre de dita Ciutat, Vila, ò lloch no estiga molt corrupte, è inficionat.

Axi mateix poden tenirles vbertes en la nit si conexen que lo ayre del aposento està molt inficionat de la mala qualitat hix, y se euapora del malalt, ò estan en temps de grās calors, per que lo tenirles tancades, es causa de que lo ayre de dit aposento nos ventille, y axi se inficiona en gran manera.

Pero si lo ayre en que està lo malalt, està corrupte y gastat tindran les finestres tancades ab teles encerades, acceptat les matinales apres de ser axit lo Sol, y les tardes an
tes

res de pondrerse; per que axi se euaporara, y refoldra lo ayre inficionat del aposento, y lo q̄ de nou entrara (encara que corrupte) sera sempre mes pur, y saludable, que lo q̄ dell exira.

Procuraran axi matex llevar del aposento rota cosa que puga donar mal olor, y lo ayre de aquell purificaran y corregirā ab fochs perfums, enramades, y irrigations de cosas oloroses, y correctiues de la mala y empestiferada qualitat del ayre.

Los fochs en lo hiuern se faran de aquellas cosas calentas y aromatiques demunt dites, llorer, taronger, ginebre, espigol, romani, saluia, tomani, y altres ensenentlos moltes vegades de dia y nit.

Los perfums seran axi matex de cosas calentas, fullas de llorer, de taronger, ginebre, ambre, almesch, escorses de poncem, llimona, taronja, y altres semblants.

Les enramades se podran fer de tomani, farigola, espigol, saluia, broyda, y altres cosas calentas. Y las irrigacions seran de aygua nasa, maluasia, y ayguardent, ò altres ayguas semblants.

En estiu se faran los fochs de cosas frescas, com son murtra, salzer, garbons, alzina, arbo, rourer, y altres axi semblants; y los perfums de roses secas, violes, pomes, peres, y
altres

Orde breu pera

altres a propòsit; enramant las parets, y sostre del aposento ab canyas verdas, jonchs, rames de salzer, fulles y brots de parra, y murtra, y ab les demes coses frescas; regant tota la casa y aposentos ab aygua ros, vi trobat, y vinagre. Los fochs en estiu se faran vna sola vegada lo dia, y a la matinada; y altra la nit, y a la tarda, y las demes cosas se faran continuament, ço es los perfums, enramades, y irrigations, mudantse cada dia la enramada de terra, y de dos en dos dias las de las parets.

Los demes temps del any se faran estas cosas ab las matexas dalt dites, mesclant las del hiuern ab las del estiu, en autumno y primavera; porque axi maxera vna qualitat mesclada de las qualitats de las cosas ajuntades, y sera contraria a la qualitat manifesta del aire, y a la oculta de la influencia, per raho de la propietat tenen les dites cosas contra tota mala qualitat.

Lo seguent perfum es molt apassible, y bo pera tot temps. Pendran vna ò dos pomes; mitja escudella d'aygua nasa, y altra mitja de aygua ros; vna poca de canyella, y sis ò vuyt clauells, y tot junt ho posaran ab vna caloletta descuberta ab poch foch, pera que lo vapor puga millor exhalar y escamparse per lo aposento, que de aquesta manera tindran

dran lo ayre de tota la caia corregit y purgat de tota malignitat.

*DE LA CONSERVACION
de les forces en la cura de
la Peste. Cap. 2.*

O principal indicant y primera intensio en la cura de totes les malalties es la conseruatio de les forces, y a elles particularment ha de tenir vll y miramée lo Doctor quant ha de curar aquell; y sobre tot en les malignes y de mala conditio, qual es la Peste, per raho de que la gran malignitat del humor, y accidents que sobreuenen van per momentos postrant als malalts; y axi auent de ordenar la dieta y modo de alimentar al empestiferat, es menester que totes aquellas cosas que pendra sien frescas, y algun tant exsiccants, *Vt vult Ioannes Baptista Montanus in casu 18. de feb. pesti.* pera que axi tinga facultat de atemperar lo calor gran de la febre, y feruor del humor colerich, y exsicar la mala qualitat, y sobrada humitat de la corruptio y putrefactio de humors, y juntaméc tingan poder de reprimir y resistir a la qualitat

Orde breu pera

litat mala y verinosa de la Peste. Y no es raho de duptar, nis deu reparar en lo que diu Hippocrates en la sententia 16. del lib. 1. dels Aphor. que a totes les febres conue la dieta humida, per que la tal sententia, ò se enté, *præcautionis gratia*, per reparar la sequedat, que lo calor podria causar continuant la febra, y axi causar vna febra hectica, ò se enten de les ordinaries febres q̄ no tené per causa la excellét humiditat de la Peste, perque esta en opinio de tots los Doctors, nax de la sobrada y demasiada humitat del ayre, ò alomenos la disposicio mes proxima, y immediada de la Peste, segós Galeno en lo 1. dels temp. cap. 4. y Hippocrates en lo 2. dels epid. part. 1. sent. 1. es lo excés en humitat y calor del ayre, lo qual alterant nostres humors ab les matexes qualitats, forçosament se tornen caléts y humits, ab tant gran excés, que no cõtents de pudrirse se corrompen y muden en contraria qualitat, y de humors familiars, y amichs que eran de nostra naturalesa se tornan tant contraris, que ya no son humors, sino metfines quens destruxen, y matan ab breus dies. Y perço Ioan Crato en lo consell 275. escriuint la cura de aquest mal digue, q̄ tota ella consistia en exsicatio de la putrefactio, y en medicines cordials contraries a la venenositat, y maligne qualitat de la febra.

Optima

Optima enim febris pestilentis curatio in exsiccatione quæ resistat putredini, & maligni fomitis per antidota oppressione consistit: Y axi la dieta de la dita febra ha de ser de aliments bons y facils de courer en lo ventrell, perq̃ lo calor es molt debil, que tingan facultar y poder de exficar la putrefactio, y refrescar lo calor de la febra y juntament tingan força y virtut ab proprietat oculta pera reprimir y reparar lo dany del humor verinos, y empestiferat, y sia de la manera seguent.

Primerament lo alimēt ha de ser bo, poch, y donat souint, pera reparar la falta de forces, y consumptio dels espirts, los quals cōsum y resol la malignitat de la febra: ha de ser poch, per ser la virtut flaca, y postrada, y lo calor natural debil per causa d'la mala qualitat del mal, lo qual no podria courer ni digerir la molta quantitat, y axi se encontrariē en lo ventrell lo vn aliment y altre; y naxeriē de aqui noues malalties. *Nam crudum super indigestum generat morbum*, diu Hypocrates: totavia be podran los experimentats y persones intelligents, tenir cuydado y mirament (en lo alimentar als malalts) a la naturaleza, edat, tēps, lloch, forces, consuetut del malalt, donātlos mes, ò māco mējar, mes tart, ò temprā, segons veuran la necessitat; perq̃ en aço noy pot auer regla certa ni terminada.

Orde breu pera

Lo pa ha de ser bo , de bon forment , ben cuyt , y assahonat , y del primer al tercer dia. Los caldos sien de polla grossa, gallina, capo, ò molto, posant en la olla verdolagas , agrellas , borratjes , agras , carabassa llarga , ò farro.

La aygua que beura lo patient (que lo vi en aquesta malaltia es suspitós) ha de ser que refresque y reprime la mala qualitat de la febre ; y axi la couran ab ordi , escabiosa , pimpinella , ò peu crist ; lo qual ademes de las moltas virtuts te ab si , es tanta la força y propietat contra la Peste , y tot humor verinos , y maligne , quant altra herba pera semblant effecte se pot trobar.

Quant lo patient dinara , ò sopara , apres de auer pres lo caldo , menjara vna poca de la carn , si podra , ab vn poch de such de agras , taronges , llimonets , ò magranes agres ; y quāt no puga menjarla , pendra algun ou del dia ; y per postre alguna confitura de las deual escrites.

Las demes vegadas que pendra aliment entre dia (que lo mes , tart ha de ser de quatre en quatre hores) serà de sols lo caldo , prenentne mitja escudelletta , y algunas panças , pera cuyta , prunes , magranes albars , ò agres.

Al principi del dinar y sopar , menjara algunes

gunas guindes verdes, ò confites, prunes a-
gres escaldades, ò de frare sin es temps, algu-
na ensalada cuyta de lletugas, escaroles, bor-
ratjes, xicoyres, ò caps de carabassas llargas;
pot tambe menjar magranes agres ab sucre,
ruxantles primer ab aygua ros, y son bones
à totas las horas del dia.

Per postra, y si de taula, pot menjar co-
donyat vell de sucre, mel melada, codonys
cuyts, crus, ò confitats, carabañat, llengua bo-
uina, peres, pomes, magranes albars, y agres,
atzeroles, tronxos de lletuga, y altres confi-
tures, frescas y restrictiues, en cas que no
tinga cambres; porque tenintles se aurian de
menjar al principi, y antes de tota cosa.

Bèura lo patient quant menjara, vna, dos,
ò tres vegades, y mes si serà menester; beuēt
cada vegada poca quantitat, *Inter prandendum,*
sit saepe parumque bibendum, diu la Escola Saler-
nitana; pero fora del menjar beura tart, y vna
bona tirada; porque lo poch fora del alimēt
no aprofite de altra cosa, que de encendrer
mes lo malalt, tant en calor, com en fet; y axí
aconsellan los Doctores, particularment Pe-
re Foresto, Ioan de Concoregio, y Albuba-
tre Autor Arabich fill de Zacharias, fill de
Arafi en lo cap. de Peste, y Aetio en lo cap.
95. del 1. ferm. del 2. tom. y altres, q̄ en sem-
blants malalties se done la beguda de aygua

Orde breu pera

refredada ab neu, la qual com sia remey tant conueniēt pera las sinochos, es ben cert que millor, y mes conuenient ferà à la febre pestilential, perque ab ella se refrescara, refrenara, y reprimira la força, y potentia del veri de dita febre.

Aquesta beguda se ha donar al vigor, ò declinatio de la febre sens aguardar altra cosa mes de que lo patient tinga molta set, y la estiga aguardant ab gran desitg: perque en esta febre no podem aguardar, y seruar les conditions, vol Galeno se obseruen 9. metho. ca. 5. en donar dita beguda; per quant la indicatio ques pren en aquesta pestilential febre pera donar dita beguda es mayor, que la ques pren de les coses que la impedexen: de tal manera que si en aquest cas voliam obseruar dites conditions, oluidant la febre, primer se moriria lo malalt, q̄ no vindria la occasio particular de donar aquella; y axi com de dos mals, ò inconuenients se tinga sempre de elegir lo menor, que en aquest cas es recruar se la materia, y fer se noues fluxions, y obstructions, y lo mayor sia morir se lo malalt; fera cosa sempre mes acertada donar dita beguda, que dexar de donarla; y asso se fa, *de cura coacta & non regulari, occurrendo scilicet vrgentiori;* y no es tampoc fora proposit, ni sens consell de Galeno en lo 11. del meth. cap. 1. ahont
diu,

diu, que aduertescan los Metges, que curan febres, si se ha de dexar de curar la febre dexant la causa, ò la causa dexant la febre, &c. Lo matex volgue significar Auicenna quant digue, *que febris aliquando est tant & vehementia, & accuitatis, quod non licet vti regimine causa, &c.*

Lo modo de donar esta beguda es, que lo malalt pendra ab vna tirada tanta aygua refredada ab neu (que no sia demasiadament fredda) quanta ne podra beurer; y al cap de vna estona asfossegat que estiga, procurara vomitarla posantse los dits en la boca, ò vnes pomes vntades ab oli, y vomitada que fera (al cap de mig quart) ne tornara a pendrer copiosament segona vegada, y axi continuara moltes voltes beuent, y vomitant fins a tant ne aura beguda quantitat de vn quarter, si es possible.

Lo ordinari beurer de entre dia, ço es del dinar, y sopar fera de la aygua cuyta ab les demunt dites coses, posant en ella en lloch de vi vna ò dos cullerades del such de magranes agres, ò del axerop de agrellles, de agras, del agre del poncem, ò llimones, ò altre semblant, que tinga facultat de reprimir lo incendi y calor de la febra, y quant no tinguen alguna cosa de les dites hi posaran vn poch de vinagre bo, per que lo vi en semblant malaltia es perniciosissim, y nos deu beurer en

Orde breu per a

ninguna manera: per que com de sa naturalesa sia calent, escalfa demasiadamēt tot lo cos; causa mes fet, encen, y aumenta la febra, y fa penetrar al cor la mala, y pestilential qualitat de la Peste; lo que no fa la aygua, com de sa naturalesa sia freda; y mes que encara que los malalts estiguen sens febre los fa tant mal efecte lo vi, quels allarga la cura de les nafres, y vlceras tres vegades mes, que no als qui beuhen aygua; per que sent naturalesa tant amiga del vi, en lo matex instant lo enuia tot cru a la part malalta pensant aprofitar, y ayudarli; y li danya en grā manera: y axi per tots estos inconuenients se ha de dexar totalmēt lo vi en semblant ocafio, y malaltia.

Vltimament si lo patient no fa cambra cada dia li donaran vna ajuda comuna, ò feta de la manera seguent. Pendran vn puny de ordi senfer, y vnes quantes fulles de malues; roses secas, y escorsa de pócem, de cada cosa vn puny; violers boscons vn manoll, y tot jūt ò posarā a bullir ab sis ò set escudelles d'aygua, sent bullir lo ordi primer vna bona estona, y colat que sia ne pendran dos ò tres escudelles, segons la grandaria de la persona, y ab elles mesclaran dos onses y mitja de mel rosat, y mitja lliura de oli de ametlles dolces, ò mantega, y axi li donaran aquesta ajuda.

Avis Primer.

PERO per fer tant gran la malignitat de la febra, y sa mala qualitat tant contraria a nostra naturaleza, necessitan los malalts de algun remey deffensiu, y cordial pera pèdrer de presa a presa, peraque axi se puguen reparar las forces, que per momentos se van resolèt, y postrant, y juntament se puga reprimir la mala y verinosa qualitat de la febra.

Los richs faran la seguent medicina. Pendran conserua de borrarages, buglosa, de roses, y violes de cada vna quatre dragmes; confectio de Hiacintos tres dragmes; poluora de diamargariton fret dos dragmes; confectio noble, y Triaga comuna, de cada cosa vna dragma; coral vermell preparat, y dels tres sandols vn escrupol de cada cosa; axerop de agrelles, de llimones, de agras, de magranes agres, ò del agre del poncem del hu o del altre lo que sia menester, pera fer confectio à modo de conserua.

Les aygues pera desfer dit cordial, seran aygua de escorsonera, de agrelles, escabiosa, y buglosa, prenent de cada vna tres onses, y meselades se seruiran delles pera desfer lo cordial, del qual pendran cada vegada quantitat de vna nou, y de las aygues vna fins en dos onses.

Orde breu pera

Los pobres pendran la matexa quantitat de las demunt ditas cōserues, y ab ellas mesclarã dos dragmes de la cōfectio dels Hiacin-
tos; vna dragma de la poluora de diamargari-
ton fret; dos dragmes de bolo armini prepa-
rat; mitja dragma de la rael del dictamo blãc,
y altra mitja de tormentilla; dos escrupols
del Mitridat, y axerop de agrellles, simple, ò
oxyfacar simple, lo que sera menester pera
fer confectio.

Les aygues poden ser las matexas dalt di-
tas, ò sian si volen aygua de borratjes, endi-
uia, tarongina, y rosada, prenentne com està
dit de presa a presa vna cullarada dels dits
cordials destemprats ab dites aygues.

La confectio del ou, segons auem aduer-
tit en lo Auis tercer del segon capitol del
tractat primer de la Peste, es de molt gran
utilitat, y se pot donar algunes vegades entre
dia, ab alguna aygua conuenient.

Pero si a cas la pobreza del patient es tant
gran, queni vn remey ni altre dels dits pot
fer, en tal ocafio podran valerse de sola la
conseua rosada, de borratjes, buglosa, agre-
llles, o altre, y quant no puguen aço, vñaran
lo bolo armini, terra sagellada, banya de cer-
uo, carlina, ò altres, fet poluora, de la qual
pendran quantitat de mitja, ò vna dragma, de
caldo a caldo, ab vna de las dites aygues.

Pero

Pero en cas que las forces, y virtut del patient, se anassen molt postrant, y perdent, los faran vns caldos cordials pera mesclar ab los ordinariis, posantni cada vegada vna, dos, ò tres cullarades, segons la necessitat vuran.

Los caldos cordials se fan del modo seguent. Pendran vn pollastre, ò vn quarto de capo, de gallina, ò vn sou de cuxa de molto, y ben esclafat, y magolat, ho posarana courer ab vna olla enuernissada, ab tanta quantitat de aygua, com conexeran sera menester pera fer vna bona presa de caldo, del qual fet q̄ sia, pendran la demunt dita quantitat, ço es vna, dos, ò tres cullarades, y ab vna cullarada de la demunt dita confectio, ho mesclaran ab lo caldo ordinari.

Las personas ricas pendran vn pollastre, ò polla, y ben esclafada y magolada, y rentada ab aygua ros, escabiosa, ò buglosa, la ensalfaran de las poluoras seguentes. Pendran dels dos corals preparats vna dragma de cada hu; poluora de diamargaritō vna dragma y mitja, y altre tanta de la de diarrhodon; confectio de Hiacintos mitja dragma, y tot mesclat ho picaran.

Los mes poderosos se seruiran de la seguent. Pendran vna dragma de cada coral preparat, mitja dragma de diamargariton, y

Orde breu pera

diarrhodon; dos escrupols de la confectio de Hiacintos; dos dragmes de la confectio noble; vna dragma de poluora de perlas preparades; y poluora de alegria de Galeno, trofios de esmeraldes, rubins, hiacintos, topacios, granats, y zafirs, de cada cosa vn escrupol; fulles ò llimadura de or finissim vn escrupol, y tot mesclat ho faran poluora subtilissima, y della ensalfaran las ditas carns, pera fer los caldos cordials.

Lo modo de fer estos caldos ab las ditas poluoras es, que prendrà la carn axi ensalfada, y la posará dins de vna olla enuernissada; y si es de vidre sera millor, y juntamēt ab ella posaran aygua ros, escabiosa, nasa, y buglosa, tres ò quatre onzas de cada vna, y tapada molt be la olla, pera q̃ no euapore ni exhale cosa alguna della, la posaran al foch del modo seguent. Pendran vna caldera, casola, ò olla grã, y dins ella faran vn sitial, ò assiento de palla llarga pera assentar la dita olla, y assentada q̃ estiga, posaran dins de la caldera tanta aygua com sera menester, fins que la olla se vulla trastornar, ò girar; fet aço faran bullir la caldera ab foch de carbo, y ab poch foch, fins q̃ lo caldo sia fet, y la carn sia cuyta, lo q̃ conexasan posant vn tros de carn dins de la caldera, quant començara de bullir, perque com aquesta sera cuyta, es cert sera cuyta
també

tambe la de la olla , y lo caldo fera fet.

Axi matex faran lo present ordiat , pera
pendrer a la mitja nit , ò a la punta del dia.
Pendran vn quarto, mitg, ò vn pollastre, y es-
clafat molt be, y magolat, lo posaran a cou-
rer ab vna escudella de ordi preparat , y fis
escudellas de aygua , y faran que bulle fins
torne a vna escudella, y a les hores ho traurā
del foch, y colar hohan, y colat que sia, ho tor-
naran al foch ab lo matex pollastre , y ordi
molt ben picat , y faran que bulle vns dos
bulls , y lleuat del foch , ho tornaran a colar
fortament ab vn drap; y axi colat, hi dexeta-
ran vna poca de llauor de melo, y cara baf-
sa, mesclanthi vna poca de aygua ros,
y nasa, y ab mitja onsa de sucre
fi, pendrà esta escudella,
com està dit.

Orde breu pera
DELS REMETS VNI-
uersals per la cura de la Peste, y de
la euacuatio del humor causa
de dita malaltia,
cap.3.

O segon intent principal, y mira, en la cura de las malalties, es la euacuatio del humor, que es causa de la tal malaltia, per que lleuada la causa diu lo Philosoph, resta lleuat lo effecte: pero com la euacuatio del humor puga ferse ab differentes medis y remeys, ço es ab sagnia, ab purga, ab vomit, ab suor, ò ab vrines; està en dupte ab qual de dits remeys podrem, y deuem euacuar lo humor verinos y mal, y axi curar la Peste.

Molts Doctors, y lo floret de la Medicina, imaginant que la principal intentio y mira de la sagnia era la grandezza del mal, y forces robustes dels patients, digueren ab autoritat de Hippocrates en lo 1. dels Aphorismes 6. q̄ en totes les malalties grans, y ahòt hi ha forces, sagnem vna y moltes vegades. *Extremis enim (seu magnis) morbis, extrema (seu magna)*

magna) sunt adhibenda remedia, que a les grans, y extremes malalties conuenen y son necessaris grans y extremis remeys segons lo dit Hippocrates; y que perço (no auenthi per ells altre remey extrem, y gran mes a propo fit y efficaz que la sagnia, per que ab ella se euacuan vniuersalment tots los humors, conforme escriu Galeno en lo lib. de purg. med. facult. cap. i.) auem de curar la Peste, y euacuar lo humor maligne y verinos ab la sagnia, com a saludable y efficaz remey entre tots los demes, per fer ella gran y extrema malaltia.

Pero quant falsa sia esta opinio, y quant inconsideradament prengan forces robustes, y grandesa de mal, per mira y intent de la sagnia en qualseuol malaltia; facilmente y sens difficultat alguna se pot prouar; per que cosa certa es, y la saben los estudiants, q̄ ni la gran malaltia, ni moltes forces son intents particulars de algun particular remey, sino vniuersals, y molt generals pera qualseuol remey gran ques dega fer en Medicina segons Galeno en lo 4. llibre del Methodo: per que ben cert està, que ningun remey gran se fara, que no tinga primerament lo patient grā malaltia, que es la que demana lo remey, y que les forces no sien valents pera resistir a la grā defa del remey, y de la malaltia; perque elles son

Orde breu pera

son les que admeten y donen lloch a la exequutio del remey, ò vedan aquell, per que vist està, que pera llevar la cama ò bras vn Chirurgia a vna persona, ha de ser gran la corruptio de aquella part, y les forces molt robustes, q̄ de altra manera se li moriria lo malalt entre las mans, ni tampoch dit remey se pot fer en vna nafra de poca cōsideratio. Axi mateix no es llicit al Doctor vsar grans fre-dors en les malalties que no son extremamēt calentes, y los malalts no tenē grans forces; perq̄ no sent de aquesta manera correria perill de sufocar y acabar se lo calor natural debil, y flach del patiēt, y morir se en lo remey, com se ha vist algunes vegades en lo vs de la Triaga en grans dolors de hillada. Lo mateix se ha de entendre de la purga, suors, y qual-seuol altre gran remey, perq̄ ningū de aquestos se pot fer, que no sia gran la malaltia, que demana lo remey, y les forces, quel consentē, no sien robustes y valents.

De hont clarament consta que las moltes forces, ni gran malaltia no demanan remey particular, com es la sagnia, sino remey gran en general, y contrari a la malaltia (per que ella demana ser lleuada per son contrari) *contrariorum enim contraria sunt remedia*, escriu Galeno en lo 11. lib. del Meth. cap. 12. en lo de vene. sect. cap. 6. y en lo 1. ad Glauc. cap.

9. y en molts altres llocs, dels quals es facil la intelligencia de Hippocrates, en lo demunt citat Aphorisme; per que si les grans malalties demanan grans remeys, y estos segons Galeno, han de ser forçosamēt cōtraris a les malalties, clar està, q̄ segons elles fera, demanaran son remey contrari, y particular, y no altre: y axi malalties nadas de calor, demanan remeys frets; y las fredes remeys calents; las nades de la abundancia del fanch; demanan euacuatio per sagnia; y las que tenen per causa podridura de humors, euacuatio per purga; axi com las nades de podridura de humors extrauafats, ò escampats per totes les venes del cos, demanan suors, y axi de las demes, que cada vna segons ella es, demana son remey particular y contrari, que son los determinats intēts de les dites malalties, y no les forces absoludamēt, y gran malaltia com inaduertidament imaginē dits Doctors; per que clar està, que gran malaltia no te per cōtraria a la sagnia, purga, ò altre remey particular y determinat: perq̄ qui en vna hydropefia ò grā dolor de hillada, q̄ son grās malalties, sagnarā? ò en vna grā inflamatio de ventrell, purgara al patiēt, encara que tinga moltes forces? ben cert està que ningu per ignorant que sia? per que sola la abundancia del fanch demana sagnia, y la podridura dels humors

Orde breu pera

humors separats dels bons, y vençuts per naturalesa demana purga, que la sagnia euacuât lo sanch disminueix, y lleva la abundancia de aquell, que es la causa de la malaltia; y la purga euacuant lo humor mal y dolent, lleva la podridura, y de aquesta manera ab sos propis y contraris remeys curam als malalts. *Inanitio enim contraria est repletioni*, conforme diu Hippocrates en lo 2. dels Aphorismes 22. de la manera que la fredor es contraria del calor. Quant mes que la sagnia absolutament no es remey gran pera curar grau malaltia, sino es que ab ella se fasse gran euacuatio de sanch, euacuant aquell fins a demayar se de la manera vol Galeno en lo coment de la sententia 23. del llibre 1. dels Aphorismes, y en lo 7. del methodo capitol 5.

Altres Doctors prodichs tambe del sanch ageno, vehent que no podien deffensar sa opinio ab la grandesa del mal, y valentia de forces digueren, que lo particular intent y mira de la sagnia era la podridura dels humors (cō propriament la intêsiō della sia la purga;) cō firman esta opinio ab vna mal entesa autoritat de Galeno en lo 11. llibre del Methodo, capitol 15. ahont tractant de la cura de les febres digue, que en totes elles era saludable remey la sagnia, no tant solament en les continents, pero encara a totes aquelles q̄ naxē dela

de la podridura del humor. *Saluberrimum autem (vt prædiximus) est in febris venam incidere, non continentibus modo, verum etiam alijs omnibus, quas putrescens concitat humor, &c.* y axi sagnen vna y moltes vegades en totes las febres podridas, y en la febre pestilential, curâcla com à podrida.

Que esta opinio axi matex com la primera sia falsa, y contraria al intêt de Galeno, facilmente se llansa de veurer, si ab atensio y madureza aduertim las paraules de Galeno en lo capitol 15. y 13. del matex llibre 11. del Methodo, perque lo propri intent y particular institut de aquells cap. no fonch altre sino mostrar lo modo y remeys ab que han de curarse las febres continents, dites sinochos en Grech, que son aquelles que tant solament naxen, y tenen per causa la abundancia del sanch, la qual causant major calor en ell, quel que te de son natural, ò podrintse, causa las dites febres continèts, ò sanguineas com diu lo matex Galeno en lo 9. del metho. cap. 3. de hont se inferex euidentment, que la dita sententia sols se ha de entèdrer de las febres que naxen de la abundancia del sanch, y continents.

Y si responen, que Galeno no tant solament digue que conuenia la sagnia a las dichas febres continents, pero encara a las que

Orde breu pera

naxen de' la podridura dels humors, *quas putrescens concitat humor*, dic, q̄ estes paraules tenen menos difficultat, que las primeras; per que clar y aueriguat està, que per humor absolutament, sens ajustarhi colerich, melancholich, fleumatich, ò altre que signifie lo matex, entenen tots los Doctors, y Galeno lo sanch sol, y no los demes humors, per ser ell sols aqui propriament se deu aquest nom de humor com à mes acomodat, y à propòsit pera utilitat y augment de tot lo cos, y per ser lo mes familiar à nostra naturalesa, segons Galeno en lo llibre 6. de locis affectis cap. 4.

Quant mes que las dites paraules *quas putrescens concitat humor*, nos entenen de humor podrit, ni podridura feta y consumada, sino de podridura ques va fent, y camina pera la total podridura, ò corruptio de humor que esta es la differentia quey ha entre *humor putrefactus vel putridus* à *humor putrescens*, que lo *putrescens* te encara parts bones, y conserua sa propria naturalesa, y es familiar à la nostra; pero lo *putrefactus vel putridus*, ja es del tot inhabil pera qualseuol cosa bona dintre del cos, per estar del tot destruyda sa naturalesa conforme es lo humor colerich, fleumatich, ò melancholich: pero lo sanch encara ques vaje podrint, y conuertintse la part subtil y prima en colera, y la grossa en melancholia, sempre

sempre conferua parts bones y naturals, en raho de las quals en tot temps es familiar à nostra naturaleza, perque es impossible que pugua podrirse tot lo sanch, restât viua la persona; y axi sols del sanch se pot dir, que podrintse causa las malalties, perque los demes humors ja estan podrits y gastats quant causan lo mal en las persones.

Que per *humor putrescens* entenga Galeno lo sanch ques va podrint, y no altre humor, clarament se pot veurer del primer capitol del dit llibre **II.** del Methodo, ahont tractât de las vniuersals intencions en la cura de las febres, digue de aquest modo. *Febrim quas putrescens accendit humor, primæ remedium intensiones dictæ prius sunt, &c.* de las quals paraules y modo de dir, forçosament auem de entendre las febres, nades de la podridura del sanch que son las sinochos podrides, cõ fia cosa certa, que antes en tots los precedents llibres no agues parlat sino de las febres diarias, continents y hecticas, perque quât lo dit Galeno parlaua de las febres podrides, nades dels demes humors, sempre ajustaua tras del *putrescens humor*, alguna paraula que significaua lo tal humor, ò indeterminadament ho escriuia dient, *vniversus, vel omnis humor putrescens*, ò quant no ho parlaua en numero plural, conforme se llausa

Orde breu pera

de veure del capitol 5. del llibre 11. del methodo, ahont escriuint la conueniencia de les còtinentes ab les diaries y podrides dels humors, ço es quotidianes, tercianes &c. digue, pera differenciar estes dels còtinentes ab lo modo de parlar) *tū ijs quæ ex humorum ortæ putredine circuitibus quibusdam accessiones habent*: y en lo seguent capitol 7. tractant de les diferencias de las matexes febres, nades de la podridura dels humors, digue, *quas humorum putredo accendit in vniuersum &c.* denianera que sempre que Galeno ha parlat de febres podrides, y ha volgut entendre las q̄ naxen de la podridura dls humors, ho ha escrit del modo auem dit, ajustanthi altre paraula, que significas lo humor podrit diferēt del sanch; pero quant tant solament entenia parlar de las sinochos, ò continents, ho escriuia ab lo dit modo de parlar, que per ell lo matex era dir *humor putrescens*, que *sanguis putrescens*.

Y quant no fos licit entendre la dita sentència del modo auem dit, se pot facilmente entendre del matex text, si aduertim, que lo particular intent de Galeno en aquell capitol, fench parlar solament de las febres continents; y que estas son en dos maneras, segons lo dit, autor en lo 9. llibre del metho. ca. 3. vnas continents, nades dela efferuescencia y calor no natural del sanch dites sinochos

chos no podrides : y altres que naxen del matex fanch, quāt ab la continuïtat del calor augmentat, ò ab la vedada ventillacio per la molta abundancia de aquell se va podrint, segons las parts q̄ mes disposades estan pera la podridura, y axi poch a poch comunicant sō calor al cor, y demes cos, cōforme diu Galeno en lo 1. de diff. feb. capit. 1. causa las continents y sinochos podrides, propriament dites sanguineas : de hont se inferex, q̄ Galeno pera distinguir las continens no podrides, de las podrides, ajunta aquelles paraules *quas putrescens concitat humor*, de tal manera, que lo verdader sentit de la sententia es, que la sagnia es saludable remey a las febres, no tant solament en las continents no podrides, pero encara en las que naxen de la podridura del fanch, y que son las continents podrides.

Confirman esta opinio las paraules que digue Galeno en la matexa sententia, donant la raho perque conuenia la sagnia en las dites febres, *qua natura leuata ab onere quo premebatur melius*, &c. perque descarregada naturala, ab la sagnia, de la carrega que la molestaua millor, &c. las quals paraules clarament signifiquen, que sols se fa la sagnia pera descarregar la abundancia, y plenitut del fanch, que tenia oprimida y cansada à naturala,

Orde breu pera

raleza, porque sola la sagnia, ò altra euacuatio de fanch, es remey fuficient, y á propofit pera descarregar á naturaleza, de la abundancia y carrega de fanch, com la euacuatio dels demes humors fia propria de la purga.

Y fi ab rigor volem interpretar a Galeno, direm, que ni a les finochos podrides conue la sagnia en raho de la podridura del fanch, ni per fer ellas en alguna manera del genero de las febres podrides, fino que es saludable remey a ellas la sagnia, per fer contraria a la abundancia y plenitut del fanch causa de dichas febres; porque en lo precedent capitol 14. digue Galeno q̄ de ninguna manera conuenia, ni era a propofit, pera curar ni remediar las obstructions y podridura dels humors, que estas cosas ab altres remeys se remedien. Lo matex digue en molts altres llochs, y es comuna sentetia de tots los Doctors: y axi lo intent particular, y propria mira de Galeno en aquesta sententia, no fonch altre, que remediar y llevar la abundancia del fanch, que es causa de la febre continent, de tal manera, q̄ oluidant la malaltia, y present indicatio de la causa, com a mesurgent y perillosa aconsella la sagnia, porque de la molta plenitut y abundancia del fanch, poden naxer mes perillosos y breus malalties,

ries, q̄ de las obstructiōs, podridura dels humors, y calor no natural, imaginant en aço, que lleuada la abundancia y causa de la febre, estara lleuada y remediada la dita febre.

Consta la matexa opinio ser verdadera, de que no es licit sagnar en totas las febres podrides del matex Galeno en lo llibre escriue contra dels Eristrateos, al quals asperament repren, perço q̄ en totas las febre podrides *sangunem effundebant*. Lo matex se llança de veure del cap. 9. 11. y 12. del primer llibre de la cura de las febres podrides a Glauco, ahont tractāt de proposit la curatio de ditas febres, dexa de sagnar en las quotidianas, terçanes, y quartanes exquisites, perq̄ ninguna dellas tenia per causa abundancia de sanch.

Confirman esta opinio lo Illustre Doctor Gabriel Antoni Bosser, en los comentaris manuscriptis de la curatio de febres a Glauco. Lo Doctor Bernat Quexanes en lo llibre de la sagnia cōtra dels Valencians. Y lo Doctor Llorens Romeu en lo llibre ha compost del abus de la sagnia, y purga, en lo qual doctissimament proua ab infinits llochs de Hippocrates, Galeno, y altres Doctors, quāt perniciosa cosa sia sagnar inconsideradamēt en totes les febres pudrides, y altres malalties, que no tenen per causa la abūdancia del sanch present, ò esdeuenidora.

Orde breu pera

He feta esta digressio, no per ensenyar als Doctors experimentats y pratican, en nostra facultat lo modo han de tenir en curar qualseuol genero de febres, que lo menor dells es per ensenyarme a mi, sino queu he dit pera que seruesca de fonament pera poder axi desfraygar la vana, falsa, y perjudicial opinio dels ignorants en curar les febres pestilencials, que molts en temps de Peste sens saber Medicina, seguint esta opinio, volé vfar en elles los mateixos remeys, ques vfan en la cura de les ordinaries febres podrides sagrant, axeropant, y purgant, com si la Medicina fos tant abreuiada y curta que no tingues altres remeys.

Que la sagnia de ningun modo sia a propo-
sit pera curar la Peste, y euacuar lo humor empestiferat, antes be perjudicial y danyosa, clarament se llança de veurer del que aué dit; per que la principal intensio y mira de aquella, no es la grandesa del mal, ni forces robustes, ni menos podridura dels humor, sino la abundancia del sanch present, ò esdeuenidora, la qual de ninguna manera pot ser causa de la Peste, que primerament no haje degenerat de sa propria naturalesa en altre humor melancolich, ò colerich, ò en alguna altre especie de humor maligne y corrupte, les quals coses no demanan ni poden remediarse

diarse ab fagnia, sino ab purga, ò altre remey.

Y quant fos axi que la grandesa del mal, podridura dels humors, ò abūdācia del fanch, mediant lo calor augmentat, ò podridura de aquell demanassen la fagnia, y poguessen ser causa de la Peste, es tant gran la necessitat q̄ tenim de cōseruar les forces en totes les malalties malignes, per ser lo primer intent, y particular mira en la cura de totes les malalties, que es forços dexas la causa, y acudir al effecte y accident, com diu Galeno en lo 11. del Methodo c.5. y posar tot nostre cuydado y diligencia en conseruar, y no cansar aquellas ab la fagnia, perque la malignitat del humor empestiferat es tant gran, y los accidents tant cruels, que per momētos van pos-trant, y cansant les forces, y los malalts se van resolent y morint a molta pressa; perque es impossible diu Ioan Crato, que puguen estar junts molt de temps, gran corruptio y moltes forces. *Impossibile enim est reperiri simul in corpore ingentem putredinem, & virium robur.*

Mes que lo humor en la Peste, per la gran malignitat, calor, y incendi que te, es turgent, y a la turgencia de humors, en opinio de Hippocrates, Galeno, y tots los Doctors de ningun modo conuenen fagnies, sino re-

Orde breu pera

meys frets, pera a temperar lo calor, y increas-
far los humors, tornantlos axi inhabils, y pe-
rerosos per al mouiment.

Y si les demunt dites rahons no son suffi-
cients pera dexas de sagnar en les febres pes-
tilencials, consideren que la Peste es vna veri-
nosa, maligne, y pestilencial qualitat del ayre
comunicada al cor, y humors de nostre cos,
mediant la inspiratio, y que les qualitats
males en los humors, de ningun modo se re-
median ab sagnia, per que los accidents que
estan mesclats, y incorporats en algun subiec-
te (de la manera que la infectio y mala quali-
tat del ayre en los humors) nos lleuen ni po-
den separar del subiecte, per llevar part de
aquell, que lo amargor que està polat en vn
vas ple de aygua clara y dolca nos lleuara, ni
separara de aquell per llansar part de dita ay-
gua, sino es llansantla tota, com sia cosa cer-
ta, que nos puga separar lo accident del sub-
iecte sens destructio de tot lo subiecte: y axi
si no es euacuant tot lo humor del cos, en lo
qual està la empestiferada qualitat, es cert q̃
nos remediara lo mal, puix per poca quanti-
tat que reste del humor dins de les venes, se-
ra bastant pera inficionar y empestiferar tot
lo demes cos, y humors, que de nou se engē-
draran en ell, que perço nunca se remedia
dit mal, fins a tant que naturalesa ha llansat
fora

fora de les venes, y cos, tot lo mal y dolent humor, lo que nos pot fer ab la fagnia, encara que fos llicit en la Peste fagnar als malalts, fins a desfmayarse.

Quant mes, que la Peste per raho de la maligne, y pestilential qualitat, es semblant a les malalties que naxen de ponsonya, metzines, ò veri, q̄ perço se anomena maligne, y venenosa qualitat per q̄ te casi los matexos accidets, que les dites malalties, a les quals es cert que ningun Doctor per ignorant que sia ha aconsellada la fagnia, fino que ha curades aquelles ab medicines cordials, vomitoris, y ayudes.

Mes que ab la fagnia sempre se euacua mayor quantitat de fanch, que dels demes humors, del qual tenim necessitat molt gran en la Peste, per fer ell lo fre ab la humitat y dulçura, de la acrimonia, calor, y seque dat de la colera, atemperant aquella, pera que no cause temeraris, y cruels accidents. Altre si, q̄ la Peste en opinio de Concoregio, y altres Doctors, es vna qualitat venenosa y maligne, contraria totalment a nostra naturalesa, la qual no pot curar ni remediarse fino ab medicines, q̄ ab qualitat sacreta sien contraries a ella, y no ab fagnia, conforme diu Galeno en lo 9.llibre dels Simples, en lo capitol del bo loarmini, escriuint, que si ab ell nos cura la Peste

Orde breu pera

Peste en va se exequutan los demes remeys.

Finalment dexant apart, que moltes de vegades la febre pestilencial es febre diaria segons Dionisi Fontano en lo capitol de Peste, y Ioan Herculano en lo cap. 1. del tractat 4. de la 1. fen. del 4. can. de Auicenna; y algunes voltes Hectica en opinio de Vallès en lo cap. 21. del lib. 5. de ses controuersies, a les quals es mala la sagnia, no conue en alguna manera a la Peste, per que ab ella diuertirem a naturalesa, del cami y mouiment pren pera llāfar lo humor mal y verinos de les parts internes, y principals a les externes, de la manera ho fa en qualseuol malaltia quant vol fer alguna crisis, ò decubir de humors en alguna part, lo qual encara que mal y symptomatic nos pot impedir de ningun modo (acceptat fluxos de fanch) quant dita naturalesa vol comensar, ò comensa dit mouiment; antes be en tal ocafio se ha de dexar de fer la sagnia, y tot remey que diuertex, y aporta lo humor de les externes parts a les internes, de la manera fan los Doctors pratichs, y prudents cada dia en les varoles, xarampio, tauardillo ab pigas, ò altres malalties ques acaben ab algú decubir de humor a les parts externes, y flacas de nostre cos, que quant aparexen dites coses, cessen les sagnies; perque ab elles, *contrario motu quo natura agit expellendo ab inter-*

nis

nis ad externa, ducimus humores a circumferentia ad centrum, contra totes regles de bona Medicina, que ensenya, que imitem a naturalesa ajudantli per aquella matexa part, que ella encamina lo humor pera llàsarlo fora, y a la pell, ab remeys conuenients, com son ventoses, frictions, lligadures, ò altres, *nam eo ducere oportet quo natura vergit*, diu Hippocrates en lo 1. dels Aphorismes 21. per hont sabent de cert, que totes les febres pestilencials, ò alomenos la mayor part se acaben ab alguna expulsio, ò decubit del humor verinos en la pell ab pigas, suors, vertoles, males bues, ò altres, està mes que clar, y cert, que no es be ni acertat fer dita sagnia, per que ab ella en qualseuol temps se fassé donarem contrari mouiment al humor empestiferat, fentlo retrocedir de les parts innobles a les principals, y axi per ventura, ò sens ventura causarem la mort, *ducendo venenum quod est in bubone, vel saltim in via, intra venes, & ad cor.*

Y si responen, que en lo principi, y antes que naturalesa aparte los humors bons dels mals, y encamine aquells pera les parts externes se pot fer la sagnia pera euacuar, y reuellir dits humors. Se respon q̄ ni en lo principi es cosa acertada: perq̄ lo humor en la febre pestilent, es turgent, conforme auem dit, y a la turgentia de humors sols cōue la purga,

Orde breu pera

ga com vol Hipocrates en lo 4. dels aphor.
10. ò remeys frets, com volen altres, perque
ab ells increassen la tenuitat del humor, atem-
peren lo calor, y lleuen la malignitat, y axi
lo fan inhabil al mouiment, qui es causa de la
turgentia, que perço se diu turgent, perque
ab molta facilitat corre de vna part en altra.

Esta matexa opinio consta ser verdadera, y
certa per las experientias han fetas nostres
predecessors en anatomias de cosos empes-
tiferats, en los quals han trobada sempre la
massa sanguinaria, ço es los humors de las ve-
nas (als quals se deu la sagnia) bons, y sens
corruptio alguna; hauent naturalesa llansar,
magno cū concilio, los mals, y verinosos al lloch
de la vertola, malabua, ò abit del cos pera sal-
uar-se a si matexa: perq̃ a no ferho de aquesta
manera prestamēt moririen las persones, de
la manera moren les demes, a les quals no
nax vertola, ò mala bua; de hont eidentmēt
se seguex, q̃ si los humors ques hā de euacuar
ab la sagnia son bons, y sens corruptio, q̃ es
temeritat molt gran sagnar al patiēt, y posar
en contingencia les forces (q̃ tant son menes-
ter) si bastaran, ò no, pera passar la grandesa
del mal, y sos accidents: com sia cosa certissi-
ma, q̃ als humors extrauesats, y q̃ estā ya fo-
ra de las venas no sels dega sagnia, sino eua-
cuatio, y no com se vulla, sino euacuatio per
resolucio,

resolutio, euaporatio, ò apertio de la matexa
part ahòt està extrauafats si es possible.

Y quant totes les demunt dites rahons no
fossen sufficients pera auer de dexar de sag-
nar en les febres pestilècials, a par quens obli-
ga, y asseguren nostres cures, Hippocrates, y
Galeno, los quals en ninguna part de ses o-
bres, tractant de la cura de dites febres hà es-
crit, q̄ cōuingues la sagnia; antes be de molts
llochs de dits Autors se inferex lo contrari,
particularment de Galeno en lo libr. 2. dels
Apho. senten. 29. ahont parlant de les dites
febres pestilencials escriu de aquest modo;
*Nam in morbis exitialibus non modo quando sunt suo
vigori vicini; sed etiam in prioribus temporibus nihil
mouere oportet, ni ab purga, ni sagnia, q̄ de tots
dos remeys ho entenen los Doctores. Lo ma-
tex podria constar de molts altres llochs
de Galeno, en los quals escriu, q̄ es cosa pe-
rillofa, y mala la sagnia en totes les malalties
q̄ naxé de humors calèts, ò venen en tèps de
molts calors; cōforme escrigue en lo lib. 4. de
les malalties agudas dient, quod in magnis æsti-
bus nō est sanguis mittendus etiā si morbus sit mag-
nus, & vires permittāt; y aquesta fonch la causa
per q̄ dit Galeno nūca sagnà, ni vol q̄ sagné en
les tercianes exquisites, y febres ardèts, q̄ na-
xé de sola la colera, per ocafio de q̄ prest se
perdrié les forces ab la sagnia, calor, y malig-
nitat del mal.*

Ioan

Orde breu pera

Ioan Crato Doctor grave, y molt experimentat en la cura de les febres pestilentials, en lo consell 272. ahont de proposit aporta lo modo de curar semblant malaltia, escriu, parlant de la sagnia, q̄ la cosa mes acertada de totes es dexas de sagnar al malalt. *Satius enim est, diu dit Doctor, eā omittere, quia vera curatio impeditur, & natura deijcitur: non enim venenum, q̄ attractū est sanguinis missione, vel purgatione expellitur, sed per ea quæ sudorem cient:* y en lo consell 275. escriu de aquest modo. Disputant prolixè Itali de purgatione, & sanguinis missione, verū illos nō multos peste infectos curasse apparet, y dos lineas mes auall diu, *verum cum hijs remedijs morbus non curetur precipue, & mora omnis periculo non vacet, statim ea quæ per sudorem malum ab inspiratione pestilente ortum pellunt proprinanda sunt:* y en lo consell 271. digue de aquesta manera. De medicamentis purgantibus, & venæ sectione nihil habeo quod dicam, neque scio quomodo veneno resistent, aut expellant quod fit solo sudore, & apostematum appertione: in aliquibus tamen venæ sectio locum habet (conforme direm ab Foresto) *Satius autem est eam in vniuersum intermittere, quam in tempestiue vti, & vires inminuere, quæ in hoc casu maximè conseruandæ, & augendæ sunt &c.* No se jo, diu dit Doctor, com se puga curar la Peste ab la sagnia y purga, no sent contraris remeys a la venenosa y empestiferada quali-

rat

rat del mal; lo qual sols se cura ab suors, o apertio de les apostemas, que si be algunes persones poden sagnar-se, lo mes cert y segur es no cansar, ni desminuyr les forces ab dits remeys, que en gran manera son menester en lo discurs de la malaltia.

Lo Doctor Bernat Quexanes en lo llibre escrigue contra dels Valencians en lo cap. 3. del 1. lib. apres de auer prouat ab moltes eficacissimes rahons, que a la podridura y mala qualitat del sanch no conuenia purga ni sagnia, escrigue, parlant de la Peste de Barcelona del any 1589. de aquest modo. *In cœnissima illa Peste, quæ anno 1589. nostram hanc urbem, & vicinos vndique agros inuasit, maior pars eorum quibus sanguis fuit extractus, interierit, quam plures vero citra venæ incisionem, Theriaca, Mitridato, & alijs memoratis medicamentis, sanitati fuerint restituti. Citissime enim sanguine misso corpus exoluebatur, etiam si cum insigni sanguinis copia, antea robur virium obtineret: vt in nonnullis, quos pestis initio mihi curare contigit, obseruauit, & doctissimus Bernardinus Romanus Folquerius, & admirandi ingenij Gaspar Paxonus, qui pestis curandæ munus susceperant, in multis alijs, longiori experientia obseruarunt: adeo vt nullis postea, aut paucis admodum, reliquo pestis tempore auferint venam scindere. Nullo igitur modo (cōclouit Quexanes) sanguis vbi sola qualitate vitiosus erit redditus venæ incisionem, imo nec sui euacuationē*
K *expostulabit,*

Orde breu pera

expostulabit, &c. Obserui, diu dit Doctor, en los malalts que curi en lo principi de la Peste, y lo matex obseruaren lo Doctor Bernardino Roma Folquer, y lo Doctor Gaspar Paxo en lo demes restant temps de la Peste (per que ells restaren en Barcelona) que la mayor part dels ques fagnaren, encara que tinguessen moltes forces y abundancia de sanch, se resolien per momentos, y moriren, y tots aquells, que sens fagnarlos vfaren la Triaga, Mitridat, y altres medicines, ab molta facilitat curaren; de tal manera, que aduertint aquest dany de la fagnia, no fagnaren a persona alguna, ò a poquissimes en lo restant de la Peste, y saluaren moltes vides, per que la qualitat mala del sanch nos cura, ni remedia ab la fagnia, y aminuant aquella, ni tampoch ab la purga, encara que ella sia inuentada pera remediare y purgar humors dolents, y mudats de ses propries y naturals qualitats, en males y contraries.

Lo Doctor Marti de Flandes, en la curatio q̄ escrigue de la Peste diu. *Id obseruent, ij qui pestilentium morborum curationem administrant, vt facile conijcient, quam multos utroque hoc auxilio, venæ sectione, & purgatione noceant: certe si morbus à solo contagio est, sectione venæ minime opus est. Vbi scilicet à sola inspiratione contracta pestis est.*

Horatio Guarguant Venetia, escriuint la
matexa

mateixa cura de la Peste afirma, que lo mes acertat es, no sagnar al patiēt per lo perill q̄ corre de la falta de les forces. *Qua propter*, diu dit Doctor; *tutius esse arbitror in pestilentibus febribus à principio ita cognitis abstinere a venæ sectione*: de manera que ab abono de tants, y tāt graues Doctors, ab tantes efficacissimes rahons, y experiencies, ab seguretat podem, y auem de dexar la sagnia, y vsar altres remeys, que no es tant curta la medicina.

Pero moderat y cōponēt estas dos opiniōs diē ab Pere Foresto, en lo lib. 6. de ses obseruations en la obseruatio 17. y acōsellam, q̄ en cas, que lo empestiferat tingues tanta abundancia y plenitut de sanch, que llur quantitat oprimis, y canfas les forces, lo sagnen en lo principi, vna, ò dos vegades, y antes q̄ passen vuyt hores; y en aquelles soles febres pestilencials, ò Peste, que nax de causes internes, ço es de la podridura de humors: perque passat aquest temps, ò tenint la dita Peste per causa la corruptio, y infectio del ayre, *Neque initio, neque vlllo modo sanguis per Phlebotomiam est mouendus*. Guillem Rondolet Catredatich de Mompeller y Protomedich del Rey de França en la curatio de la Peste, es de la mateixa opinio, y escriu, que sis ha de fer sagnia, sefasse antes que passen vint y quatre horas.

La raho es clara, per que com dita malal-

Orde breu pera

tia sia tant maligna, y vaya corrent à la posta, si nos acut de prompte al remey, passada la ocafio à modo de aprofitar al malalt li causarem pijors danys, tornāt los humors verinosos dins deles venes, los quals naturalesa auia separats dels bons, ò farem que la contagio, ò mala qualitat delayre tinga mes facil entrada dins nostre cos, y al cor, seguint lo vacuo que va dexant lo fanch qui hix per la obertura de la vena.

De la matexa opinio es lo Doctor Martiya citat, lo qual diu, que encara que la mala qualitat del ayre nos remedie, ni hisca del cos ab la sagnia; no obstant que no es be enflaquir les forces, ni ab purga, ni ab sagnia; tota via si la plenitut es gran, y estan certs, que la Peste no nax tant solament de la contagio del ayre inficionat, be podran fer promptament en lo principi vna sagnia, no oluidant la principal causa: pero quant faltara la plenitut, y oppressio, y cansament de les forces, no es menester que los Doctors inconsideradament, y sens proposit solten la vena; per que segons la experiencia ensenya, mes ne moren dels ques sagnen, que dels qui resten sens sagnar: perque la sagnia si noy a abundancia de fanch, enflaquex lo cos, y causant mayors mouiments en los humors, es causa de que vaya augmentantse lo mal. *Nam etsi ve-*

nen vna

venenum inspiratione haustum, diu dit Doctor, venæ sectione non expellitur, & vires in curatione constare oportet, quas neque Phlebotomia, neque purgatione deicere utile est, tamen si corpora plethora laborant, aut alijs vitiosis supefluitatibus scateant, & constet adesse infectionem, vena initio secanda est non neglecta, tamen præpotenti causa. Vbi autem nulla plenitudo, nec vlla hinc virium oppressio fuerit non subito ad venam Medicis properandum est. Cum experientia doceat, plures hoc modo tolli quam seruari: nam misso sanguine si eius copia non adsit, corpora debilitantur, & humores ita commouentur, vt venenum magis dominetur.

Ioan Crato en lo demunt citat cōsell 275. apar que vulle aderirse al demunt dit parer. Optimum enim esset, si in pleno corpore sanguis statim detrahi possit: secuti in multis humoribus repleto, si purgans medicamentum exhibere liceret. Cosa acerada seria diu dit Doctor sagnar al empestiferat encontinent que està encontrat, tenint abundancia de sanch, de la manera que en la abundancia dels humors seria conuenient, si era llicit y permes purgarlo: pero com no sié remeys a proposit pera dita malaltia, nos deuen fer fino es ab les demunt dites conditions.

Aquest modo de curar ha succehit benissimament a tots los quel han praticat, y los demunt dits Doctors lo aconsellan; perq̃ axil

Orde breu pera

praticaren en moltes Pestes, y se experimētā en Barcelona la vltima Peste del any 1589. segons auem dit, y me ha referit de paraula Geruasi Costa Cirurgia de molta abilitat y experiencia de la present Ciutat; lo qual exercitant la cura per orde dels magnichs senyors Concellers, en la casa de Sant Francisco de Paula en lo portal nou, ahont aportauen tots los empestiferats de la Ciutat, experimentā ell dit Geruasi Costa, lo que los demunt dits Doctors experimentaren, q̄ molts pochs curaren dels qui sagnaren passat lo primer dia; y casi tots restaren ab salut aquells, que sagnaren dins del primer dia, tenint empero abundancia de sanch y forces. Y axi aduertint est dany dexaren de sagnar als q̄ ya eran encontrats del dia antes, hils curaren ab altres remeys, ço es cordials, bons caldos, y escarificacions de les vertoles, y malas buas. Lo mateix modo de curar li succehi felicissimament en altra Peste en Seuilla, curant los empestiferats en lo Hospital dit de la Sāgre de aquella insigne Ciutat; y mes me digue, que li succehi algunes vegades sagnar al segon dia algunes persones plenes de sanch, y tant robustes, que eran pera abrahonar vn toro, y encontinent que estauen sagnades, se resolien per momentos, y morien dins breus hores.

Inferint

Inferint donchs del demunt dit, nostra cōclusio, y vehent ab quanta consideratio y maduresa volen los demunt dits Doctors, que vsem de aquest remey, y no tant atropelladament com lo vsem, diem, que sempre ques offerira ocafio de curar algun empestiferat lo fagné dins de les vuyt horas primeras, vna, ò dos vegades si sera menester, guardant sempre les següents condicions, ço es, que lo patient tinga abundancia, y plenitut de sanch; moltes forces, y edat conuenient; que no tinga cambres, ni corruptio de ventrell; ni li hayen apuntades vertolas, malas buas, ò pigas; ni menos vinga la Peste per la infectio y corruptio del ayre; y que los malalts no sien gēt pobre, y miserable alimentats de mals, dolents y flachs aliments; per que en aquestos, y en los demes no aprofitaria, antes be danyaria en gran manera la fagnia.

Pero perq̄ es cosa dificultosa, y molt contingēt arribar à curar vn empestiferat q̄ tinga totes les demūt dites cōdicions, y sia molt facil y ordinari lo cōtrari, ço es no tenir plenitut, y abūdācia de sanch, ni forces; arribar à ell, no al primer dia, sino al segō, ò tercer, y trobarlo ya ab algun accident de vertola, malabua, cambras, pigas, ò altre: en tal cas inuentaren los sobredits Doctors vn remey, casi celestial, ab lo qual se repara la falta de

Orde breu pera

la fagnia, y fa lo matex effecte que ella ha-
uia de fer, y no gasta forces ni es impe-
dit per ninguna deles sobre dites conditions
ni altres; ans be ab ell ayudam à naturalesa,
y encaminam lo humor per la matexa part,
q̄ ella procura, ò acostuma de encaminarlo,
que es al abit del cos. Es lo remey, (lo ordina-
ri substitut de la fagnia) les ventoses tallades,
dites de Galeno Vicaries dela fagnia, les quals
se podran donar desde el primer dia fins al ter-
cer, vna, dos, y tres vegades, sempre y quant
la fagnia nos podra fer al primer dia, ò no se
fera feta, per no auer acudit al metge entèps.
Aquestes ventoses se donarā en les espatlles,
y anchas antes de apareixer algun senyal: pe-
ro aparegut que sia, les donaran a la part mes
cercana de dit senyal, ço es de la vertola, ò ma-
la bua, y ab ellas trauran la quātitat de sanch
veuran ser conuenient, segons la abundancia
y forces del malalt; per que axi descarregada
naturalesa, millor podra llansar lo humor al
abit del cos, y lloch de la vertola, ayudantli
ab aquest remey, *trahendo humores à centro ad
circumferentiam*, que es la obligatio que tenim,
per que posats los humors mals a la pell, es-
tan segures les parts principals, y tot lo cos,
y juntament la vida del home.

Aquest remey vsaua Pere Foresto quant
curaua la Peste, y se li era passada la ocafio
de la

de la fagnia, segons escriu en la 17. obseruatio del 6. libre de ses obseruations. Horatio Guarguant tambe escriu, que lo remey mes segur pera curar dit mal son les ventoses tallades, no sols en lo principi, y antes de aparexer pigas, malas buas, ò vertoles; pero encara apres de ser aparegudes; per que axi naturalesa descarregada de la carrega, y plenitut del sanch, ò altres humors, millor fara la expulsio, y euacuatio del restant humor, per lo abit del cos. *Tutius igitur erit (diu dit Doctor reprobant la fagnia) cucurbitulis vti sc̄ arificatis statim ac cognitum fuerit, vere febrem pestilentem inesse, & non solum cum papulae in cute apperuerint; sed etiam papulis non apparentibus, quia natura facilius, & tutius onus suum percutim inanitam deponit, si venae cutaneae fuerint euacuatae, natura enim in his morbis percutim ebullientem sanguinem quandoque putridum exustosque humores effundit. Quod si venae vacuae fuerint redditae, ne detur vacuum facultate sua attractrice, natura que aliarum venarum internarum impellente, sanguinem ab internis partibus ad venas cuteneas attrahet, ex quo nobiliores partes euacuationem, & subleuamen sensim recipient sine virium offensa: haec cucurbitularum applicatio semel, bis, terue, vsu venire potest pro humorum abundantia redundantium ferente virtute, &c. Estes ventoses no sols faran, y causaran les utilitats dites en aquest tant docte Discurs: pero encara dispõ*

Orde breu pera

pondran los humors peral tercer remey, q̄ es lo fuor; per q̄ ab elles acudiran los dits humors a la pell, y axi ab molta facilitat, y fens treball se euacuaran, y euaporarã per lo abit del cos.

Avis Primer.

HAuent llargament declarat, que ni la grã malaltia, ni moltes forces eran intêts particulars de algun remey, sino vniuersals à totes les euacuations, y remeys se poden fer en Medicina; y que les particulars indicatiõs de les dites euacuations eran la abundancia de fanch, de la sagnia; y la abundancia, ò multitut de algun humor, ò podridura de aquell de la purga; resta veurer ara si cõue a la febra pestilencial y Peste, euacuar lo humor causa de la malaltia ab aquest remey de la purga.

De q̄ la abundãcia de colera, fleuma, ò malencolia, ò la podridura, y vici de qualseuol humor sia intêt y mira particular de la purga tenint lo patiêt forces, y sent grã la malaltia, noy ha q̄ duptar, perq̄ es doctrina trillada de Hippocrates, y de Galeno, y rebuda de tots los Doctors, los quals sempre purgan en totes les febres podrides, y altres malalties q̄ naxen del excès ò podridura de algũ humor, q̄ al fin la purga es remey particular, y singular

lar pera curar, y remediar excessos, abundancia, y gastament de humors; puix ab ella mediant la virtut, y facultat de la medicina simple, ò composta, ab electio euacuam, y purgã aquest humor qui es causa de la malaltia, y dexam lo bo, de la manera q̃ ab la sagnia lleuam, y remediam la abundancia del fanch.

Pero a be q̃ sia saludable remey la purga pera remediar los danyos q̃ naxen dels vicis, ò excessos de algun dels dits humors, de ningũ modo conue a les febres propriament dites pestilencials, y Peste, ço es a les q̃ naxẽ de causas externas del ayre inficionat, conforme auem dit (q̃ de les que naxen de causes internes, y de la corruptio de alimẽts, ò humors, q̃ son lo segon genero de febres pestilencials com auem dit en lo primer capitol del tractat primer, noy ha difficultat) perq̃ estes febres y malalties, segons auem vist, naxen dela praua, y verinosa qualitat del ayre empestiferat, y per conseguent sent accidents, nos poden separar del subiecte, sino es purgant tots los humors, ò humor, en lo qual està la mala y praua qualitat del mal. *Seminarium enim pestes nullo purgante medicamento eijcitur*, diu Ioan Crato, de manera que per molt q̃ purguẽ en la Peste, sino es purgant tots los humors, no remediare ni lleuare la causa del mal; antes be la aumẽtare escalfant demasiadament lo cos, causant

Orde breu pera

causant nous mouiméts en los humors, com degā fer lo cōtrari, refrescant lo calor, y coregint la venenositat del humor ab axerops alterāts, y medicines cordials; *purgatio enim in morbis venenosis, diu Hieronym Cardano, venenum trahit supra cor, & quæ sunt inter cor, & iecur supra iecur, nam illas materias natura ad superficiē pellit.*

Aquesta opinio se pot axi matex confirmar ab les matexas rahons, que auem prouat no conuenir la sagnia; perque les matexas militen en la prohibitio dela purga, la qual com sia axi mateix grā remey discipa, y lleua moltes forces; retira los humors de les parts externes a les internes, y principals, ab molta mes eficacia que la sagnia, puix forçosament los dits humors ab la medicina purgant, han de passar per lo fetge, y ventrell, que ella de tot lo cos los encamina, retrocedint, als intestinos, y fora del cos: debilita axi matex los malalts; postrals lo apetit, y lleuals lo animo y brio; eosas que son molt menester en los empestiferats.

Quant mes que si la purga fos remey conuenient, y a proposit pera la Peste, Hippocrates, y Galeno aguerē encomanat aquella sempre, y quant tractauen de la curatio de dit mal: pero nunca se ha llegit, que en alguna part hayen parlat de dit remey, antes be Hippocrates

Hippocrates en lo 3. dels Epidemis 56. tractant de les febres pestilencials diu lo contrari ab esta forma. *Etenim purgationes multos offendebant: quorum qui sic habebant, multi subito peribant, &c.* Molts diu Hippocrates dels qui en les febres pestilencials se purgauan promptament morien, lo matex que anam dient de quant perillós es sien les purgues en aquesta malaltia podran veurer en les autoritats de Crato, Martino, y altres, segons dalt auem escrit, que per no tornarles a rescriurer me referech a elles; escriuint solament lo que diu Bortruccio en la cura de aquesta malaltia, *quod scilicet non conuenit purgationibus insistere; quoniam humor putridus non est eius causa, sed vapor aeris putridus cor inficiens, & eius humiditates.* De la matexa opinio es Pereda y tots los demes doctors q̄ saben Medicina.

Y si responen que lo humor de la febra pestilencial es turgent, y la malaltia gran, y aguda, y que per raho de asso auem de purgar en lo principi segons la sentencia 10. del 4. llibre dels Aphorismes de Hippocrates, que en les malalties agudas, y de humor turgent conue purgar lo matex dia; per que lo humor nos encamine en alguna part principal. Responch, q̄ Hippocrates en dit Aphorisme parlaua de les malalties molt agudas, ques acaben al quart die, (y en ellas natura-
lesa

Orde breu pera

lesa no fa, ni acostuma fer abces, ò decubir de humor en alguna part flaca, debil, y externa) com son apoplexies, esquinencies, y altres, de les quals se verifica la sentència de Hippocrates; pero la febre pestilencial, encara q̄tinga lo humor turgent, y sia malaltia aguda, *nō est morbus, valde acutus*, conforme vol Hippocrates: quant mes, que dita malaltia, y febre pestilencial se acaba, casi sempre ab decubir de humor a les parts externes, llansant en elles naturalesa ya als primers dias lo humor verinos, en alguna part de nostre cos, causant les vertolas, ò malas buas; y de aquestes febres parlant Hippocrates en lo 1. llibre dels Aphorismes digue. *Quod in morbis acutis raro, & in principiis medicinis purgantibus uti debemus, &c.* Neque enim, escriu Galeno en lo comentari, *paruum periculum est in morbo acuto male uti purgante medicamento, &c.* Per que si donam aquell en lo principi detindrem lo humor en les parts internes, y naturalesa no podra llansarlo a les exterues, y abir del cos, com a impedida de la medicina; y si en lo augment, ò vigor causarem altre mal pijor que lo primer, que sera retrocedir lo humor verinos qui està ya à la pell, ò al lloch de la vertola, y mala bua; lo qual mesclat altra vegada ab los humors bons de les venes causara noues desganes, y accidents, y arribat altra vegada al cor, ò altra

ò altra part principal, matara promptament al malalt, de la manera veyem cadal dia en les ordinaries malalties q̄ tenē malignitat, q̄ per poca quantitat del humor maligne, q̄ retrocedesca de les parts externes, ò innobles, à les principals, per qualseuol ocafio sia, sens moren los malalts casi entre mans, y moltes vegades per descuyt dels Doctors qui no aduertexen estes coses: y axi lo mes acertat es, q̄ no purguen al empestiferat de ninguna manera, per les demunt dites rahons, y moltes mes, sino es en les dos següents ocasions.

La primera sera quant lo malalt se encontrara sobre de alguna corruptio, ò plenitut de ventrell, q̄ en tal cas sera forços purgar al empestiferat luego en lo matex primer dia, ab tal q̄ la Peste no mate antes del sete dia; perq̄ si la Peste era molt cruel, q̄ matas al tercer, quart, ò quint dia, no es menester a les hores entretenirse ab aquest remey, ans be passar ab molta prestesa, als propis y particulars remeys de qui tenim confiansa, que han de remediar lo mal.

La segona ocafio pera purgar al empestiferat sera sempre, y quant veurem, q̄ algunaver tola, ò mala bua se resol, y lo humor sen torne a les parts internes, y corre perill que nos encamine altra vegada en alguna part principal, y torne d̄nou à mesclar-se ab los humors
bons

Orde breu pera

bōs de les venes, dels quals naturalesa los ha-
uia separats en lo principi llāfantlos en dites
parts: tābe en la declinatio del mal, y quāt ya
los malalts estan sens febra, y les vertoles, ò
malas buas estā pera cōsolidar, se podrā pur-
gar los malalts; pera que axi se puga del tot
purgar naturalesa de tot humor gastat, y cor-
rupte.

La Medicina que per al primer cas fera a
proposit es vna decoctio de Polipodi, lla-
nor de Carthamo, panses, prunes, escabiosa,
y pimpinella; mesclanthi vn escrupal de pol-
uora de banya de Ceruo, y quatre onses del
axerop de nou infusions de roses Alexandri-
nas.

Peral segon cas donaran la seguent. Pendrà
fis dragmas de cassia nouament treta dels ca-
nons; ruibarbaro, infundit per dotse horas en
aygua de agrelles, ò endiuia, fortament expri-
mit, dos dragmes; axerop del agre del pon-
cē, de llimones, ò agrelles, del hu, ò altre vna
onsa; axerop de nou infusions de roses Ale-
xandrinās tres, ò quatre onses; aygua de Es-
cabiosa dos, ò tres onses; y tot mesclat ho
pendra lo patient a la punta del dia; en estiu
fret, y en hiuern calent, no auenthi altre im-
pediment.

Los axerops que podran precehir a esta
Medicina seran fets de ordi preparat, rael
de

de llupols, gram, escabiosa, pimpinella, agre-
lles, endiuia, borrarages, y les flos cordials; ab
lo axerop de agrellles, y endiuia simple perals
pobres, y lo del agre del poncem, de llupols,
ò oxyfacar perals richs. Estes solament son
les ocasions en que podem, y tenim obliga-
cio de purgar al malalt, y no en altre temps,
que seria temeritat, y error molt gran,

Anis segon.

Q Vant saludable remey sia, y a proposit,
pera curar la Peste; lo tercer modo de
euacuar lo humor per suors, no tenim pera-
que gastar temps en aportar rahons, y auto-
ritats; basta saber, q̄ es euacuatio per lo abic
del cos, y lo vnich remey pera semblant ma-
laltia: lo qual sempre es estat alabar, y tingut
en molt de tots los doctros, y en ell solamēt
tenen posades las cōfiances de la salut del ma-
lalt: perque a demes que es remey segur, y
no gaste moltes forces, euacua vniuersalmēt
tots los humors mals, y verinosos extraua-
fats, y llansats per obra de naturalesa al abic
del cos; y los dedins, y de les venes, seguint lo
vacuo que van dexant los extrauafats y eua-
cuats ab los suors, dexā llibres y sens perill
les parts internes y principals; y axi seguint
L la senç

Orde breu pera

la sentencia 21. del lib. 1. dels Aphorismes de Hippocrates, q̄ per alli auem de guiar lo humor per hont naturalesa lo encamina, aconsellã los Doctors, q̄ procurem en la Peste ab totes les veres possibles fer suar al empestiferat. Lo modo han de tenir en lo suar es, q̄ luego al primer dia, y apres d̄ auer feta la primera sagnia, ò donades les ventoses, donẽ al patient alguna beuenda de les bax escrites, y procuren en cubrirlo molt be, pera q̄ axi ab mes facilitat pugua suar, procurant sempre tenirse lo malalt la ma sobre del vètrell mètres suara, perq̄ podria patir en esta ocafio lo calor natural de dita part. Y si ab dita sagnia; ò vètofes, y suor no estaua prou descarregada naturalesa del humor mal, y empestiferat, podran tornar a sagnar al malalt lo matex primer dia, y antes q̄ passe lo tèps demunt dit, y ferlo suar de la matexa manera: pero lo mes acertat sera, no tornar lo a sagnar, sino sens sagnia, fer lo suar lo segon dia ab soles les vètofes tallades, tenint sempre cuydado de les forces del patient, donantlos si fera menester alguna presa de caldo, ò alguna tirada de les ayguas cordials van ordenades demunt en lo 3. capitol de aquest segon tractat, mesclanthi si voldran dels matexos cordials.

Las beuendas y medicinas pera prouocar y mouer suors son les següents. Pẽdran vna dragma

dragma de Triaga comuna, mitja dragma de boloarmini preparat; mix escrupol de poluora de diamargariton fret, de pedra bezar, ruybarbero, banya de ceruo, cremada, flor de nous, y de la poluora contra la Peste, de cada cosa vn escrupol; axerop del agre del poncem, y de llimones, de cada cosa mitja onsa; aygua rosada, y de escabiosa, de cada vna, dos onses y mitja, y tot mesclat ho pendran quant voldran suar.

Aquesta medicina no sols se deu pendre vna vegada tant solament lo dia, y de la manera dita; pero encara conue la prengan moltes vegades, ço es tres ò quatre entre dia y nit; per que ab ella tindra naturalesa mes força pera fer suar al malalt, y expellir a fora lo veri, y mala qualitat del humor, y lo que nos fa ab vna vegada se fara ab moltes. *Gutta enim cauat lapidem, non vnica vice, sed saepe cadendo*: esta medicina en estiu se pendra fredda, y en hiuern calenta; la qual no sols es bona pera prouocar suors, mes encara es a proposit pera emendar, y corregir la mala y verinosa qualitat de aquesta cruel, y pestilencial malaltia.

Altres beuēdes casi infinides se podē cōpōdrer per aqst effecte, entre les quals es de les millors la seguēt. Pēdrā cōfectio d'Hiacintos, y Triaga comuna vna dragma de cada cosa;

Orde breu pera

poluora de scordi, mitja dragma; decoctio del matex scordi, quatre ò sis onses, y tot mesclat ho pendran quant se posaran à suar.

Aquesta beuenda es tant a nostron propo fit com ninguna altra ques pugà còpondrer, perque la confectio dels Hiacintos conforta les parts internes, y principals, pera q millor pogan llansar a la pell, y ab it del cos lo humor dolent, y mal. La Triaga, y Scordi resiste xen a la verinosa qualitat del humor corrup te, y li son contraris, y ab la tenuitat que tenen de parts, ayudats de la decoctio del Scor di, ab molta facilitat aportà a la pell, y parts flacas lo humor empestiferat, pera q vberts los poros mediant lo suor pugà exhalar se, y y exir fora.

Llohen alguns Doctores si la vehemètia de la febra es molt gran, y ab los precedents re meys no suan los malalts, que sels done à la tarda mitja escudella del such de la escabio sa, pimpinella, ò escorsonera, cobrint apres molt be lo malalt pera que sue.

Axi matex pera mouer suors aconsellan altres Doctores lo such de la ceba blanca cuy ta ab Safra, y Triaga, ò sens ella, prenent ne vna escudella. Altres doné dos onses de mel, vna onsa de such de ceba, y tres onses de vi nagre; pero aquest remey no es bo pera do nes, minyons, ni personas flacas.

La confectio del ou es bonissima pera tot genero de personas segura, y prouada prenentne quantitat de vna dragma ab vna escudella de aygua de escabiola, pimpinella, ò escorfonera. La Saluia Imperial es admirable remey pera suar, presa en quãtitat de vna dragma ab aygua de Endinia, ò Codonys.

Tambe vsen la decoctio de la Verbena, de la ruda, del Scordi, de la Zodoaria, de la gentiana cuytes ab vi; la vna, ò altre delles prenentne cada vegada vna escudella. La Triaga sola, y Mitridat en quantitat de vna dragma del hu, ò altre son molt bonissims prenent apres vna escudella de la decoctio de alguna de les demunt dites herbes.

La matricaria cuyta ab yguals quantitats de aygua, y vinagre es bona en temps de estiu, y per persones caloroses: y en temps de hiuern la decoctio del dictamo blanch, y Tormentilla ab yguals quantitats, y bullides ab aygua del cart beneyt si es possible, y si hi ajuntan la Angelica sera millor.

Les poluores de totes les demunt dites herbes prenētne mitja dragma cada vegada, y dos vegadas lo diavalerosamēt llāsan afora, y per suors lo humor verinos; totes estes coses se han de vsar tot lo temps dura lo mal.

AVIS Tercer, y Vltim.

L O quart, y quint modo de euacuar lo

L 3

humor

Orde breu pera

humor causa de alguna malaltia es ab vomits ò vrines, los quals com no sien a proposit pera curar la Peste, per ocafio de que ab ells en caminariem lo humor a les parts principals, ventrell, fetge, ronyons, y altres los dexam com a inultils, y danyosos: perque cert esta, que tots los remeys, que prouocan vrines son calents, de parts subtils y tenues, y per conseguent contraris a nostre intent, perque lo humor causa dela Peste es per extrem subtil, y tenuo, y lo calor de les parts internes es tant grán, que mes necessita de remeys frets, que calents, particularmēt diuretics, que han de fer tornar los humors de les externes parts a les internes, y causar nous accidens.

Axi matex lo vomit nos deu prouocar ni mourer de ningun modo, ni fer remeys pera euacuar per ell lo humor verinos, y mal; puix forçofamēt auria de retrocedir dit humor d' les parts externes al cor, fetge, y ventrell, seguint lo vacuo que dexaria lo humor quiper lo vomit exiria; y axi passant per dites parts causaria la mort al miserable malalt.

Pero en cas que naturalesa mogues alguna euacuatio del humor per dites parts, a les hores be se li podra ajudar, perque axi no fera donar contrari moniment als humors del que naturalesa los dona, sino encaminar-los

los per aquella matexa part, que ella los encamina; y axi si dita naturalesa mou algun vomit, y lo patient te ascos, y ganes de vomitar, que es accident molt ordinari en les malalties que naxen del humor colerich retrocedint sempre part de aquell, del fetge à la boca del ventrell, en tal cas procuraran, que lo patient se esforce en que vomite si es possible.

Podran tambe prouocar vomit en cas que lo patient tinga lo appetit molt prostrat, tinga gran dolor de cap, y vètrell, y molta amargor en la boca, perq̃ tots aquests accidents son senyals de que en lo ventrell hi ha molta abundancia del humor colerich, y no conue estiga alli per lo perill corre de inficionar tot lo demes cos, y tots los aliments que de nou pren lo malalt pera conseruar les forces, los quals a modo de vaterli, lo empestiferrarien mes, y axi conue traurerlos fora ab vomit, q̃ es la euacuatio partièular del vètrell.

Pero si lo patient no te ganas de vomitar, ò no te algun accident dels dits, ò nou te acostumat, ò no podra per tenir mala disposicio per al vomit, com es tenir los pits estrets, ò lo coll llarch, ò tindra alguna inflamatio, ò vlcera en lo vètrell, en tal cas no se li ha de prouocar vomit, que bastara lo suar.

Si empero no tindra algũ impedimèt dels

Orde breu pera

demunt dits, y te vomits lo malalt, ò amargor en la boca, dolor de cap, y vètrell, be podran donarli algũ vomitori simple, y no fort, per que perillaria no se li rompes alguna vena en lo pit. Pero si te ascos, y no es facil à vomitar aduertiran si es home gros, ço es carnos, perque si es axi, y te les forces robustes se li pronocara lo vomit antes del menjar; y si sera flach, y de pocas carns apres de auer menjat; y per que ab mes facilitat vomiten, los posaran vna bena molt apretada en lo front, y procuraran, que lo patient estiga llàsat en lo llit, tenint lo cap mes bax q̃ lo restant del cos; y si a cas apres de auer pres lo vomitori no vomitaua facilment, procurara lo vomit, posantse en la boca los dits, ò vnes plomes vntades ab oli, y vomitara si podra fins haya vomitat tot lo que haura pres, y si no podra, ò podra poch, tornarne ha a pendrer altra escudella, y fara lo matex per tornarho a vomitar, y asso fara quatre ò sis vegades, segons aparexera al Doctor, si assistir hi podra, y conforme a les forces, y treball tindra lo patient en vomitar.

Lo vomitori comu per aquest efecte es lo seguent. Pendran vna onsa de llauor de raues, y altre de llauor de anet, y dos onses de flor de camamilla, y tot mesclat, y esclafat ho faran bullir ab dotse escudelles de aygua fins
minuen

minuen les tres, y resten nou, trauranho del foch, y colat que estiga ab forta expressio ne pendran vna bona tirada, y tant quant ne podran beurer; y si volen, y sera millor, hi mesclaran quatre onses de oxymel, ò vn poch de vinagre, y mel, y vna dragma de agarich poluorifat.

Aquest vomitori, ò altre semblant tindrà aparellat pera donar al patient sempre que tindra ascos, y ganes de vomitar, y apres de auer vomitat procuraran en que descans lo malalt vna bona estona, y no li donen a beurer de ninguna manera per molta set que tinga, de vna bona hora.

DE LA CVRA DELS

Accidents de la Peste,

Capitol 4.

A tercera, y vltima intensio de la cura de aquest mal consistex en curar los accidents, que en ell ordinariament sobreuenen; y axi dexant a part, per no fer llarch, tot lo que de les causes, y diferencias de dits accidents se podria dir, escriure solament lo modo han de tenir en curar aquells,

Orde breu pera

y los remeys y medicines seran mes a propo-
fit: y com entre tots los accidents de la febra
pestilencial lo mes comu, y ordinari sia la ver-
tola, perço en primer lloch curarem aquella
de la manera y modo seguent.

Primerament considerant en la cura de la
Peste, que tot nostre intent es tirar afora, y
à les parts externes lo humor causa del mal,
y ajudar a naturalesa per aquella matexa
part, per hont ella lo encamina procurarem
ab totes les veres possibles encaminarlo per
alli matex ab los modos, y artificis nos ense-
nya la facultat: y axi no fera cosa fora propo-
fit, antes molt acertada, que encontinēt, que
aparexera alguna vertola se li fasse vna fomenta-
tio: pera que ab ella millor puga aquella
part atraurer à si ab lo calor, y virtut de les
herbes lo humor verinos, y mal, la qual farã
de la manera seguent.

Pendran flor de Camamilla, y corona de
rey, de cada cosa dos onses; Romani vert, es-
cabiosa, y pimpinella, de cada cosa vn manoll,
y tot mesclat ho couran ab quatorse, ò quin-
se escudelles de aygua fins minuen les dos; y
ab aquesta fomentatio fomenraran la verto-
la per vn quart de hora ab vn ram de fil, ò ma-
dexa de seda banyantley de quant en quant,
y acabada la fomentatio posaran sobre de la
vertola les herbes, y flors que han bullides, y
sobre

sobre delles lo ram de fil ò seda, pera que no cayguen les dites coses.

Feta que feta la fomentatio, (si la o casio particular era q poguessen fer suar al patient seria millor, perq axi se encaminaria ab mes facilitat lo humor al lloch de la vertola) posaran sobre della, suat q haya lo patient, ò no suat lo seguent emplastre. Pēdran rres, ò quatre cebas lleuat lo cor, y les omplirà de Tria ga comuna, oli de lliris blaus, y camamilla, y les posaran a courer ab poch foch: apres pendran vnes quantes cabeças de lliris, esca- biofa, pimpinella, y consolua menor, de cada cosa dos manolls, y cuyt ab aygua, y picat tot junt ho posaran ab vna cassola al foch, ajun- tanthi vna poca de farina de forment, tres ro- uells de ou, y oli de lli, y camamilla, posanthi vn poch de safra picat; y si a cas lo patient es molt esforçat, hi mesclaran mel, femta de co lom, vna cabeça de alls, y fagi salat.

Lo orde han de tenir en posar dit emplas- tre es, que apres de auer feta la fomentatio a la vertola, y li auran donada la beuenda pera suar, y aura suat, li tornaran altra vegada a fo mentar la dita vertola, y axuta que feta de la fomentatio li donaran dos ventoses, que es parer de Guido de Cauliaco en lo capitol 1. y 5. del segon Tractat de sa Cirurgia, de Pal- mario, y Dunçano, La primera tres dits mes
bax

Orde breu pera

bax de la vertola, tenintley per espay de mitja hora, y la segona vn dit mes auall, tenintley altra mitja hora. La ocafio de aquest remey se pren del cuydado gran auem de tenir en atraurer lo humor verinos de les parts internes a la de la vertola, y externes; per que en la cura de aquest accident confistex gran part de la cura de la febre pestilencial, y de la salut del patient, y com ningun remey tinga la medicina mes a proposit, y pròpte pera atraurer humors a les parts externes, que aquest de les vètofes, perço nos feruirem de aquell en primer lloch, dexant tots los demes per altres malalties, que no tenen lo temps tant breu, ni son tant perillofes com aquesta.

Donades les dos primeras ventosas consideraran dos cosas, la primera lo subjecte del malalt; y la segona, si ab les dos dites ventoses es exida molt en fora la vertola, per q si es molt exida, no ha menester mes ventoses, ni altra cosa, sino lo pegat, que ordenarè auall: pero si no es ben exida, y lo patient es prou robust, valent, y esforçat tornanli à posar altra tercera ventosa sobre de la màtexa vertola, y tingaley poch màco de mix quart, y lleuada quen sie li posaran lo demunt dit emplastre, posantlo si es possible sobre de estopa de canem, ò lli, pera que millor se eua poren,

poren, y exhalen los humors verinosos, que lo emplastre tirara de las parts internas a las externas, lo qual se ha de mudar de dos en dos horas, per que lo humor que sera extret no emponçonye la vertola, y a la segona vegada que mudaran lo emplastre, que sera de quatre en quatre horas tornaran a fomentar la vertola ab la dita fomentatio, y de la mateixa manera tornantli a donar dos ventoses en los matexos llochs: y estant valent lo malalt com està dit, li donaran la tercera sobre de la mateixa vertola, conforme dalt està dit, tornantli lo matex emplastre, continuant de aquest modo, los dos primers dias, fins que dita vertola sia ben exida: y en cas que coneguen sia ben exida, y que va crexent per moments, noy ha pera que posarhi mes ventoses, ni emplastres atractius, sino lo pegat, ò altre emplastre maturatiu, per no causar en la attractio mayors mouimèts en los humors, y asso faran lo primer y segon dia, ò sia donantli vna, ò moltes vegades ventoses, ò estiga en vn matex ser, ò cresca, ò no cresca, y passats aquestos dos primers dias noy posen ni fassen altra cosa sino lo pegat seguent.

Pendran dels dos diacalons sis dragmes de cada hu, ammoniach, y oppoponach de cada cosa dos dragmes: poluora de perlas preparades vna dragma, y mitja, y mesclat tot ab foc suau,

Orde breu pera

suau ho posaran sobre de aluda, y sen fara pegat de la grandaria de la vertola.

Aquest pegat es lo millor, y mes segur de quants se poden trobar; y axi poden ab seguerat dexar de posarhi qualseuol altre pegat, ò emplastre attractiu, ò maturatiu; per que si se ha de refoldre, ab aquest se refoldra, y si se ha de madurar se madurara. Veritat es que tardara a fer la obra, pero no tarda qui beva.

Lo pegat de soles les quatre gomes tambe es bo, ab los dos diacalons, y lo ques fa de cebas cuytas, llauor de mostalla blanca poluorifada, y Triaga axi matex.

Antes de posar lo demunt dit pegat procuraran primer llevar lo cabell de la part, y posar que estiga lo renouaran de dos en dos dias, y lo mes llarch al tercer, axugantlo de dotse en dotse horas de la humitat aura presa dels humors exhalats de la vertola, y cada vegada miraran, y tocaran la vertola sis resol, madura, ò està en vn matex fer; per q̄ si à cas se resolia, es necessari purgar al malalt ab la medicina demunt dita en lo Auis primer del 4. capitol de aquest 2. tractat.

Pero si la vertola està en vn matex fer, ço es que nis resolgue, ni mature, consideraran les forces del pacient, lo vigor del mal, y los accidents que patex lo malalt, per que si la
força

ça del mal es tant gran, ço es que la Peste sia molt vehement, y cruel, que al quart dia, ò antes mate, y los accidents axi matex son molt grans, no es menester en tal cas esperar mes, sino que obren la vertola, encara que noy haye senyal de materia, conforme volen Hipocrates y Galeno se fasse del humor turgido, y furios purgant aquell indigest, y cru.

Ad hoc, vt ne feratur ad aliquam partem principem & agrum cito interficiat, perque si lo veri no hix preit en fora, y a la pell, mata dins breus dias, y a les vegades horas; y perço ab molta pretesa sent la Peste vehement, com està dit, se han de obrir estes vertoles verinosos, encara que no madures, pera que per alli hisca millor lo humor mal, y se exhale la mala, y pestifera qualitat del mal, de tal manera, que per aqui se diuertesca del cor, y se aparte de ell; be es veritat, que obrintlas axi cruas, estaran mes a curar que si eran madures, pero poch importa, que lo allargar no es errar.

Si empero la vertola se maduraua, consideraran la força, y grandesa de la malaltia, los accidents que patex lo malalt, y les forces que alcança; per que si la Peste es tant gran, y vehement, que al quart dia, ò antes mata, com està ya dit, y los accidents
del

Orde breu pera

del patient son molt cruels, y forts (encara que lo malalt estiga flach) no se ha de aguardar mes, sino que la obren ab molta prestesa: pero si la Peste no es tant vehement (com acostuma de ser en los principis y fins) ò encara queu sia, y lo subjecte del malalt done lloch, ço es que no tinga febra, ò ne tinga poca, ò no te ningun, ò poch, y debil accidents, en tal cas nos donen pressa en obrir la vertola, sino que la dexē ben madurar, perque despres de vberta se curara mes prest, his guanyara lo temps se es esperat pera obrirla: q̄ esta es la differēcia quey ha dels tumors ques obres madurs, als ques obren crus; que los madurs se curan mes prest, y ab mes facilitat; y los crus mes tart ab menos prestesa, y mes difficultat.

Avis Primer.

Q Vant auran de obrir la vertola, ò apostema no sufren si es possible se fasse ab caustich, ò cauteri potential; sino ab actual, ques fa ab foch, y si lo instrument ab ques fara dit cauteri, es de or, sera millor que de plata, y lo de plata millor que del ferro, y lo de ferro per ser actual millor, que lo potential per moltes rahons. La primera, per que està en

en mans del Cirurgia cremar la part mala, y guardar la sana; lo que nos pot fer ab lo potencial. 2. que lo dany y dolor del actual, dura poch; y lo del potencial mes. 3. que lo actual no fa tanta atractio de humors, com lo potencial. 4. que lo actual no es verinos, y lo potencial si. 5. que lo actual prohibex la putrefactio ques podria seguir; y lo potencial no; antes be la causa major. 6. que lo actual fa la operatio, y obra actualment; y lo potencial no la pot fer sens actuar-se, y actuant-se causa gran dolor, y per conseguint agitatio, y mouiment en los humors, y debilitatio en la mateixa part. 7. que lo actual crema mes, y mes perfectament que lo potencial. 8. que lo actual fortifica la part; y lo potencial la enflaquex, debilita, y destruhex: y axi per totes estes rahons, y moltes mes, se deu dexar lo cautiri potencial, y vfar sempre ques pugua vfar lo actual.

Vberta que estara la vertola, curaran aquella per la primera cura ab vn rouell de ou debarut, vna poca de sal, y oli violat, ò rosat, y aço faran lo primer dia: pero lo segon dia, dexant lo rouell del ou, la curaran ab la seguent medicina, ço es ab dos parts de mantega, y vna de vnguent basilicon, y aço faran fins a tant que la escara, ò crosta fa lo foch sia cayguda; apres passaran auant la cura ab

Orde brèu pera

los demes remeys conexeran ser conuenièts, mundificant sempre, y portant neta la nafra ab lo mel rofat, y altres semblants com son los següents.

Pendran trementina rentada ab aygua de escabiosa, dos onses; suc de escabiosa, vna onsa, ò vna dragma de la llur poluora; vn rouell de ou, vn escrúpol de safra, y mitja onsa de mel, y tot mesclat ab vna poca de cera ne faran liniment, ò vnguent.

Lo següent es molt a propòsit pera mundificar, y encarnar. Pendran mitja onsa de sarcocola, y mel rofat colat lo que sere menester pera fer vnguent.

Tábe es bo y lo millor de tots per aquest cas lo ques seguex. Pendran mitja onsa de Triaga cumuna, vna onsa de mel, y altre onsa de such de apit, y tot mesclat ne faran liniment, lo qual admirablement mundifica, y neteja las nafres de las vertolas, y malas buas pestilencials.

Avis segon, y ultim.

PE R O en cas que no fos possible obrir la vertola ab cautiri actual, per alguns impediments, sera be obrirla ab llançeta, nauaja, ò caustich (dit cautiri potencial) aplicant

cant primer a la vertola coses que atraguen lo veri en fora, com son los remeys demunt dits de la fomentacio ventoses, y emplastre, ò pegat de las quatre gomes: y si a cas la obré ab llançeta ò nauaja apres de auerla tallada en creu, aplicaran sobre della vna ventosa, pera que millor isca lo humor mal, y verinos; y si apres de la incissio y obertura, hi auia molt dolor, hi posaran de la clara, y rouell del òu debatut ab vn poch de oli violat, que axi se mitigara molt lo dolor; y apres lo seguent dia hi posaran vn emplastre que madure la vertola, ò lo seguent vnguent.

Pendrà raelis de maluinis, y de lliris blanchs mitja onsa de cada cosa, llauor de lli, y senigrech tres dragmes de cada vn; y tres ò quatre figues secas, y tot junt ho couran ab aygua, y cuyt que sia ho picarà molt be, y picat hi ajustaran vn poch de grex de gallina, y tres dragmes de trementina de auet, y altres tantes de storachs liquits, y ab vna poca de cera ne faran vnguent, ò emplastre si volen, lleuantne lo grex y cera. Pero antes de aquestos remeys, es menester encontinent que estara vberta la vertola ab llançeta, ò escarificada, posar sobre della mitja taronja plena de Triaga, y molt calenta, pera que axi puga escaldarse la dita vertola, ò mitja ceba cuyta de la manera seguent.

Orde breu pera

Pendran vna ceba, y estouada per vn forat
det la ompliran de Triaga, y la faran coure al
foch, y partida per lo mitg, de calent en ca-
lent la posaran sobre de la vertola, com està
dit, que continuantho de aquest modo, y mu-
dantho de quart en quart, ab breus hores es-
tara fora lo veri de la vertola, ò mala bua,
vsantho axi matex en ella.

Feta que estara la apostema, vull dir, apres
que tota la materia de la vertola estara cuy-
ta, y aura corregut, y estat vberta molt de
temps, netejaran y mundificaran la nafra, co-
manantla en mans de algun Cirurgia; y quant
no puguen, per no tenir la ocafio, la mundi-
ficarã ab la demunt dita medicina de la Tria-
ga, mel, y such de apit, aplicantles fins sia ben
neta; y apres la deficaran, y consolidaran, cõ-
forme las demes vlceras, y ab los remeys di-
rem a bax.

Si empero obren dita vertola ab caustich,
ò cautiri potencial, feta que sera la nafra, ne
trauran la medicina, ò herba, aplicanthi pe-
ra fer coure la escara, ò crosta si fara, lo rouell
del ou, y oli violat, com està dit; y apres la
mundificaran ab lo mel rosat, ò altres sem-
blants, y vltimament la deficaran, y consoli-
daran ab lo vnguent basilicon, y altres con-
forme direm.

Es pero de aduertir acerca dels remeys
de si-

deficatijs, y consolidants, que de ninguna manera se deuen vfar, tāt en vertolas com malas buas pestilenciales, y altres vlceras; que primer la carn cremada, podrida, corrupuda, espongiola, y mala, no estiga del tot fora y consumida ab los remeys mundificatijs, aplicant aquells mes, ò menos forts, mes ò manco temps, segons veuran ser la pertinacia, y malicia de las nafras, las quals (axi netas, y mundificades de tota corruptio) curaran deficiant y consolidant ab aquestos remeys, que son dels millors del art de Cirurgia.

Pendran mitja lliura de mel escumada; vna dragma de poluora de mirra, fusta de aloes, y sarcocola altra mitja dragma; y ab vna poca de cera ne faran liniment.

La seguent poluora es bona per lo matex effecte. Pendran poluora de llitarge, centaúra menor, rouell de ferro, fusta de aloes, encens, y maltech, de cada cosa vna dragma; y tot mesclat y feta poluora, ne posaran sobre dites nafres.

Aquesta poluora ques seguex se pot vfar pera prest fortificar la carn noua en las nafras, y pera ferhi tornar pell, que es cicatrizar la nafra. Pendrà poluora de llitarge, alum y plom cremats, calç rentada ab aygua ros, ò escabiosa, gales, y balaustris, de cada cosa vna dragma, y tot mesclat ne faran poluora

Orde breu pera

subtilissima, qual la fara admirables effectes
en nafres humides, y porfidioses.

DE LA CVRA DEL
Carbuncle, ò malabua,
Capit. 5.

Que segon accident de la febre pe-
stilencial, y ordinari en ella es lo
L Carbuncle, ò mala bua, la qual (de-
xant apart ses diferencias, causas,
&c. par no ser llarch) si es malig-
ne y verinosa, lo cami millor y mes segur es
cauterisarla ab cauteri actual; y si aquest nos
por fer, per no volerho sufrir lo malalt (no
obstant que en aquex temps totom es prou
pacienc, y obedient als remeys, per tenir
temor de morir) sia ab llançeta, conforme
vol Ioan de Vigo en lo Capitol de la mala
bua pestilencial, ò quant no puga fer axi, sia
ab cautiri potècial, entre los quals lo millor,
y lo que mes effecte fa, y prest en semblants
ocasions es lo seguent ruptori.

Pendran vna onsa de calç viua, y mesclada
ab sebo negre, ne faran vnguent molt espes,
del qual posaran sobre de la mala bua, guar-
dant

dant no toque a la demes carn sana, y ley dexaran estar per espay de vuyt hores, y si volē fortificar aquest remey, hi posaran vn poch de capitell.

Axi matex la vadiella picada, mesclada ab dos ò tres grans de alls. y posada sobre de la mala bua es bona. Les cantarides, y soplimat prenent delles vna dragma, y del suplimat vn escrupol, y tot mesclat ab vinagre molt fort, y cor de lleuat, ho posen desobre de la mala bua pera matarla.

Morta que sera la mala bua, ab estos, ò semblants remeys, faran caurer la escara, ò rael que diuen, ab vna poca de mantega, llart dolç, ò grex de gallina, y cayguda que sia, procuraran entretenir-la vberta molt de temps, tenint-la neta ab los mundificatius demunt dits, perque tenint-la axi vberta, estaran mes segurs de no tornar-se a encontrar, q̄ moltes vegades se encōtran apres de ser curats, si be es poca cosa, y casi sens perill.

Pero en cas que la mala bua no sia molt maligne, y dona temps conforme fa als principis, y fins de la corrensa de la peste, (*Nam circa principia, & fines omnia sunt remittiora*) y no sels pot aplicar lo cautiri actual, per no tenirlo (si be en temps de necessitat, pot feruir la punta de vna clau) ò nos podra fer per no volerho lo pacient, se li aplicaran en tal

Orde breu pera

cas sobre dela malabua cosas atractiuas com
es vna ventosa escarificada, tallant primer di
ta malabua en creu, y al rodedor, a modo de
cercol, y no sen deu dexar exir molta sanch
plegada.

Podē tãbe posar en la malabua escarificada
ò no escarificada vn rouell de ou ab molta
sal, y desobre escabiosa picada ab vna poca d
mantega, mudãtho de hora en hora, ò lo mes
llarch de dos en dos, fins se mortifique: y mor
tificada q̄ sera, hi aplicarã pera fer caurer la
escara ò la rael, mantega, ò vnguent basilicó; y
apres pera mundificar la nafra hi posaran del
mel rosat, y such de apit, y farina, sentne em
plastras segons vol Guido en lo cap del car
boncle, ajuntanthi per ser pestilencial vna po
ca de Triaga, ò lo que acontellara vn Cirur
gia expert, y pratch.

Aprofitan tambe en gran manera la herba
Morsus Diaboli, la contolida mayor, y la es
cabiosa, per que ab ella sola, picada, y posada
sobre de la mala bua ab vna poca de man
tega, llart dols, y sal, han curades alguns Doc
tors malas buas de la grandaria de vna escu
della. Totes aquestes herbes se aplican ver
des, y picades, ò secas remullades ab les sues
aygues destillades, y picades en forma de em
plastre; lo qual se ha de renouar de vuyt, en
vuyt horas: pero aduertescan, que estes coses
no

no curan la malabua, que primer no sia morta, ò ab lo cauteri actual, ò vberta ab llanseta, ò nauaja, posant sobre della la ventosa, com està dit, ò ab lo cauteri potencial.

Y si a cas apres de ser vberta la malabua, y morta, restaua molta materia al rodador pera madurar, ò sens obrirla la volē apostemar donant ella temps, ço es que la Peste sia tāt benigne que apenas mata algu, en tal ocafio aconsellan los Doctores los següents remeys. Pendran vn puny de farina de forment; vna dragma de sal, vn rouell de ou, y mel la que sera menester pera fer emplastre, lo qual posat sobre de la malabua, y mudat de quatre en quatre horas la fa madurar, y obrir prest.

Pero si a la malabua se li ajunta gran dolor, y calor, procuraran mitigarlo ab llet, such, ò aygua de plantatge, y molla de pa, posat sobre della en forma de emplastre: y quāt tingues gran malignitat, y se duptas de algú, dany en les parts vehines, se seruiran de aquestos remeys y defensiu, ço es, que pendrà such de plantatge, lletilles bullides ab vinagre, boloarmini, sanch de drago, y blanch de ou, y tot mesclat ab yguals quantitats ne faran vnguent, picant les lletilles, y dell vntaran les parts vehines, ço es tot lo entorn de la mala bua.

Aquest emplastre ques seguex es dels mi-

Orde breu pera

llors pera exficar la materia ques podrex en la part, pera llevar, y acontemperar lo gran calor, y pera corregir la qualitat mala del humor, que son les tres intensions dels Doctors en curar les malas buas.

Pendran llentilles cuytes ab aygua, ò vinagre que sera millor, y pa de segò, mitja lliura de cada cosa; poluora de galas, ò cassanelles, y de scordi vna dragma y mitja de cada cosa; such de plantatge vna onsa y mitja, y tot picat, y mesclat ne farà emplastre, lo qual posaran sobre de la malabua.

Ioã Vigo en lo capitol de la malabua pestilencial cura aquella cauterisantla profunda ment ab cauteri actual, ò obrintla ab lláceta, y dins della vol q posen vn trocisco de Minio y desobre vn pegat del seguent vnguent. Pendran verdet, alum, mel, y vinagre dos onses de cada cosa; arsenit poluorifat vna dragma; soliman dos dragmas, y tot junt ho faran bullir fins tinga espesura de vnguent. Los trociscos de Minio se fan del modo seguent. Prenen quatre onses de molla de pa sens courer ben llevar, y secat al ayre ò sol; soliman bo vna onsa; atsercol, ò Minio (en Castella) poluorifat mitja onsa, y ab aygua rosada ne farà vns trociscos à modo de vns pinyons, y secats y axuts, los guardaran per la ocafio.

Lo matex autor pera llevar la escara de la malabua,

malabua, y pera apresurar la apostemacio, y
madurar ab breu tēps la materia crua de la
malabua aconsellā lo seguent emplastre. Pē-
drā farina de ordi y formēt, de cada vna dos
onfes, y ab decoctio de cabeças de lliris blan-
chs, de maluas, de violers, y raelis de maluins,
ne farā emplastre, mesclāthi dos onfes de mā-
rega, ò llart dols, y dos rouells de ou, quant
estara fora del foch.

Avis unic.

PEr vltima seguretat de la cura de la Peste,
y fortificacio de la salut, aconsellā los Doc-
tors, q̄ antes de cōsolidar, y curar del tot les
vertoles, y malas buas se fassen alguns vexica-
toris, ò manxiules en les matexas parts. y dos
ò tres dits mes auall de les dites nafres, ço es
si la vertola està en los angonals, se faran en
les cuxes: si en les xelles, y bax los braços se
faran en los matexos braços; y si en lo coll se
faran en les espatlles, y del modo seguent.

Primerament fregaran fortament, y vn grā
rato ab vinagre molt fort, tota la part ahont
se aura de fer dit vexicatori, y apres sobre
dit lloch posaran mitja clafolla de nou, ò ta-
ronja que sera millor (lleuat lo de dintre) ple-
na de les medicines seguentes.

Pendran dos dragmas de poluora de can-
tarides preparades, vn escrupol de suplimar,
vna

Orde breu pera

vna onsa de cor de lleuat; y tot mesclat ab vna
nagre molt fort ne faran pasta, y della ompli-
ran dites coses, y les posaran apretadament
sobre dites parts; y si volen posarho en vn
drap a modo de pegat de la grandaria de vna
peffa de vuyt, tambe poden, y aduertescan,
que quant mes grans se faran dits vexicato-
ris millor sera.

Podense tambe fer ab la vadiella picada, y
algun gra de all mesclat ab ella; y ab lo capi-
tell, que la cals viua, y sabo pera fer vexica-
toris no es a proposit per exficar demasia-
dament: aquestos vexicatoris se entretindran
alguns dias fentlos correr ab algunes fulles
de taronger, heura, ò cols, y clofos que fian
(que prest se clouhen, per no fer les nafres
profundes) ne faran altres mes auall, fins à
tant la Peste està del tot remediada; y si à cas
per acudirhi molt humor se inflamen dites
parts, y donen molt gran dolor, hi aplica-
ran lo vnguēt rosat; ò lo rouell del ou de-

batut ab oli rosat, ò violat; y si vl-

timamēt voldran curarles

hi posaran vn pegat
de diapalma.

DE LA

DE LA CVRATIO
de las Pigas, Capi-
tol. 6.

A matexa cura de la febra pestilencial pot seruir de cura pera las Pigas, pus en ella corren les matexas intensions, que son refrescar les parts internes, y corroborar aquellas, pera que ab menos treball pugan encaminar lo humor mal y verinos a la pell y abit del cos, vsant en tot y per tot les matexas medicinas cordials, conserues, y axerops q̄ auẽ dit y dirẽ ser cõuenients pera la febra pestilencial, ardor, y fer del malalt.

Conuenen tambe en aquesta malaltia, y en gran manera son necessaries les frictions, ventosas secas per tota la persona, y tallades si es menester en la abundancia de sanch, y tots aquells remeys que tenen poder, facultat, y força de atraurer lo humor verinos de dins del cos a la pell, y se deuen fugir aquelles coses, que fan lo contrari, tornant lo humor à dintre, com son lo fret, les medicines purgants, les sagnias, temors, espants, y melancolies.

La decoctio segona de les lletilles ab figues

Orde breu pera

gues blancas, y vna poca de poluora de la banya del ceruo, y safra, es remey molt à proposit, y deuenlo vsar en semblants ocasions: y si volen, y sera be se fasse, hi ajustaran vn poch del axerop de agrellles, del agre del poncem, llimones, ò agras.

Lo cobrirlos moderadament ab draps vermells de lli ò llana es singular remey, perque en totas maneras, com en la verola, (que casi la curatio es semblant) auem de procurar lo naxament de les Pigues, que axi se anira descarregant naturalesa, y les parts principals llibertant del humor verinos que les maltracta.

Y pera que ab mes facilitat puguen dites pigues exir a la pell, aconsellan los Doctores, particularment Dunçano, q̄ vnten vna, dos, y moltes vegades la espina, ò biga de la esquina, y parts extremas (fregantlos primer molt be) ab lo seguent vnguent.

Pendran oli de ametlles amargues sis dragmes; oli de camamilla dos onses, salmitre preparat tres dragmes; aygua de camamilla, y en son lloch decoctio de la flor de la camamilla dos onses, y tot junt ho faran bullir fins que la aygua sia consumida, y mesclanthi apres mitja onsa de oli de escorpins los vntaran del modo està dit.

*DE LA CVRA DE**la set, y ardor del malalt,**Capitol 7.*

DE R A remediar aquest accident,
que es ordinari en la febra pesti-
lencial, molt pesat y terrible, sels
fara la seguent apozima, ò de-
coctio pera pendrer a les mati-
nadas, y tardas en lloch de axerops.

Pendran dos punys de ordi senfer, y ab
vint escudelles de aygua lo posaran a bullir
fins que lo ordi sia cuyt; y apres hi posaran
xicoyres, borratges, pimpinella, escabiosa, y
buglosa, de cada cosa dos manolls, y dexa-
ranho altra vegada bullir fins q dites herbes
fié cuytes; posanthi a les hores flor de bor-
ratges, buglosa, y violes, de cada cosa vn puny
y dexaranho bullir quatre, ò sis bulls, y lle-
uat del foch ho colaran molt be, y colat
que sia hi posarã quatre onses de sucre roig,
los pobres, y blanc los richs; tamarins passats
per sedas dos onses; y si volen posarhi sucre
rosat, sera millor.

Aquesta medicina presa a la punta del
dia, y a les tardes, tres ò quatre horas antes,
ò apres de auer sopat en quantitat de quatre
ò cinc

Orde breu pera

ò finch onses, no sols reparara , y remediara la fet, y ardor gran patexen los malalts: pero encara reprimira tots los demes accidents, nats de la mala y verinosa qualitat del mal, ço es la sequedat , y negror de la llengua , la ebullitio del humor colerich, y altres; incrasant, y refrescant dit humor: pero es de aduertir, que esta medicina nos deu donar als primers dies, y quant suan , sino passat lo tercer ò quart dia , quant ja los suors han moderat algun tant lo furor , y malicia de la febra.

Per lo matex effecte , y pera corroborar lo cor , pera que millor puga acabar de llansar los humors verinosos a lo abit del cos, y resistir a las exhalacions y vapors pugen de la vertola, ò mala bua al matex cor , vfen alguns Doctors las següents epitimes.

Los richs pendran aygua de escabiosa, rosada, ò de consolua major, de borratges, buglosa, agrelles , ò endiuia, de tres ò quatre delles , quatre onses de cada vna , vinagre blanch y fort dos onses ; canfora dos escrupols; safra quatre grans; sandols vermells vna dragma y mitja ; poluora de diamargariton fret vna dragma, maluasía, ò vi blanch vna onsa, y tot mesclat serueix per epitima.

Los pobres pendran roses secas , flor de borratges , y buglosa vna onsa de cada cosa; fulles de escabiosa, pimpinella, tarongina, y
consol-

consolua menor vn manoll de cada cosa; flor de camamilla dos punys, y tot jūr ho farā bullir ab dotse, ò quinsc escudelles de aygua, fins minue vna escudella ò dos, y colat que sia, y posaran vna poca de maluaia, y seruirā de epitima peral cor. Estes medicines en estiu se aplicā fredas, y en hiuern calēcas, posāt las sobre del cor ab vna madexa de seda carme fina, tafeta, ò drap del matex color: y no deuē vfarles, per ser fredes, y restrictiues, en lo principi de la febre, y antes que lo cor haje llançat al lloch de la vertola, mala bua, ò abit del cos lo humor mal, perq̃ a les hores podrā lo cor reforçat d̃ lesdites epitimes, resistir m̃llor als vapors y exalaciōs de les dites parts.

DE LA CVRA DE les cambres, Capitol 8.

 Vant les cambres q̃ sobreuindran als malalts seran males, y symptomaticas, ço es, que seran per occasio de la flaquesa, y debilitat de naturallesa, no podent tenir y governar los humors dins de les venes, lo que conexeran ab la falta de forces del pacient, y que va per momentos debilitant, y cansantse, procurarā remediaries de la manera seguent.

Los pobres procuraran que lo malalt pré

N

ga

Orde breu pera

ga antes del caldo algun codony, ò pera cuy-
ta, ò vna cullerada de poluora de feruas. Lo
codonyat vell de sucre, conserua de roses
vella, y poluora de boloarmini preparat, de
maitech, y altres son bones per aquest efec-
te prenēt de dites poluores vna dragma; y de
la conserua, y codonyat vna onsa, antes de
menjar.

Faran axi mateix algunes ajudas de con-
fort, y restrictiuas; entre les quals sia la prime-
ra feta de la decoctio de malues, ordi y segò,
mesclanthi apres sucre roig, y vn parell de ro-
uells de ou: y si ab aquestos remeys nos re-
medien los ne faran altre, de vnas galdas de
molto bullides ab deu ò dotse escudelles de
aygua, y vn puny de ordi preparat, dexantho
bullir fins que lo ordi sia cuyt, posanthi a les
hores roses secas balaustris, murtrons, y es-
cabiosa, ò pimpinella, vn puny de cada cosa,
y faranhi donar sis ò vuyt bulls, y colat que
sia ne pendran vna escudella, y ab vn parell de
ous quey mesclaran li donaran aquesta aju-
da: y no aprofitant, (que es menester porfiar
ab estos remeys) lin donaran altre de la mate-
xa manera, mesclanthi vna dragma, ò dos de
boloarmini, vn quart de poluora de restre-
nyer: y ultimament no parant dites cambres
li donaran vna ajuda (si lo malalt es valent) de
tres, ò quatre dragmes de la Triaga negra,
mescla-

mesclada ab vna escudella de caldo sens sal.

Tambe es molt bona la minua del codony, la terra sagellada, lo boloarmini, los trociscos de carabe, la confectio de Micleta, las pin-dolas de Nicolau, y moltes mes coses; les quals se poden pendrer cada cosa per si, ò totes mesclades en opiata, ò beuenda.

Quant les cambres seran criticas, y obra denaturalesa, llansant ella lo humor que la molestaua, lo ques conexera, que lo patient ab elles, cobrara forces, animo y brio; la febra anira declinant, y los demes accidents, y la vrina sera bona, en tal cas no conue remediarles als primers dias; ans be dexarles estar, y ajudar à naturalesa ab bon recapte, donant los entre dia alguna tauleta de diamargari-ton fret ab aygua de codony, endiuia, ò agre-lles, ò vna poca de conserua rosada pera re-frescar les parts internes, fetge, ventrell, y les demes parts principals.

DE LA CVRA DELA Vigilia, Capitol. 9.

LA vigilia, ò vetlla, ò lo no poder dormir Les altre accident, que acostuma de inquietar molt als malats, y llevarlos moltes forces, per que en ella la imaginatio corre, y se inquieten moltissim; y axi acudiran a ella al

Orde breu pera

tercer o quart dia (que antes en aquesta malaltia no seria a proposit) vntantlos lo front, y polsos ab lo vnguent populeon posant sobre dell vnes benes banyades ab aygua ros, such de lletuga, y vinagre; y si ab asso no dormia mesclarhi hã en cada onsa del dit vnguēt vuyt, ò deu grans de opi disolt en vinagre; y quāt axi no dormis li donarã a les nou, ò deu ò altra hora de la nit, la seguent medicina.

Pendran vna onsa y mitja, ò dos onses de axerop de cascalls; vna onsa de axeropviolat, ò de escorfonera; aygua de endiuia, de escorfonera, ò borratges de la vna, ò altre tres onses; ò de la decoctio de ordi, lletugues, borratges, endiuia, escabiosa, pimpinella, y fusta de aloès altres tres mesclanthi mix escrupol de banya de ceruo cremada; la qual medicina se ha de pendrer fresca, y sens escalfar.

DE LA CVRA DEL Desuari, Capitol, 10.

A los matexos remeys q̃ se acostuma de curar la vigilia, se cura lo desuari, solament augmentant aquells de grau, y força, per auer hi en lo desuari mayor sequedat, y calor, que en la Vigilia; y axi quant los demunt dits remeys no aprofitan en aquest accident,

cident, seguiran lo seguent orde.

Primerament lleueran lo cabell del cap al pacient, y ley rentaran ab llet, ò ab lo següent lauatori. Pendran vn cap, ò galtes de molto, y les posaran a bullir ab denou, ò vint escudelles de aygua, y dos punys de ordi; y de aquesta manera ho faran bullir fins que lo ordi, y carn sia cuyta; y a les hores hi posarã vna lletuga; quatre ò sis caps de cascall blanch, y roses secas, murtrons, y de les flors cordials de cada cosa vn puny, y fenthi donar vns quants bulls ho trauran del foch, y colat que sera lin rentaran lo cap vna, dos, tres, y quatre vegades lo dia, y altres tantes la nit, y cada vegada ley vntaran ab lo vnguent populeon, opi, y oli rosat oimphaci.

Tambe sels pot donar vn seruicial pera encaminar lo humor *per ceceffum ne feratur ad caput*, fet de la decoctio de malues, violers boscars, y segò; mesclãthi oli rosat, mantega, cassia, y sucre roig: esta ayuda sels donara cadal dia, la qual no sols es a proposit per lo desuari; pero encara per la febre pestilencial, per que a demes de la euacuacio que fa dels humors, refresca los intestinos, y increasfa los humors, lleuantlos tot mouiment.

DE LA CVRA DEL

Subet, Capitol II.

Orde breu pera

AB contraries medicines de las q̄
auem curat lo defuari se ha de cu
rar lo Subet, pus les causes de
aquestos dos accidents son con
traries. Y axi als dos primers
dies lleuat lo cabell de la part de darrera del
cap ley vntaran ab oli rolat; posanthi deso
bre vns draps banyats ab ayguaros y vinagre
rosat; pera repellir lo humor, y diuertirlo
de aquella part.

Per lo matex intent li donaran vna bona
flota de ventoses, y si conexen que te abun
dancia de sanch lin tallaran vn parell a les es
patlles.

Tambe son a proposit les ayudas fetas de
malues, ruda, camamilla, llauor de anet, ma
tafaluga, y fonoll, ab mel, sal, oli, trociscos
de Alandal, ò benedicta y hierapiga, posant
hi de la benedicta, y hierapiga mitja onsa de
cada cosa, y quatre ò sis dragmas dels trocif
cos de Alandal.

Passats los dos primers dias li rentaran lo
cap ab lo seguent llauatori. Pēdran vnes gal
tes de molto, y ab la matexa quantitat de ay
gua que dalt auem dit, les posaran ha courer
fins que la carn sia cuyta, y a les hores hi po
saran flor de camamilla, corona de rey, roses
secas, llauor de anet, fonoll, matafaluga, y vn
mànoll de ruda; y dexaranho bullir deu, ò
dotse

dotse bulls, y colat lin rentaran lo cap, vntantley apres ab lo seguent vnguent.

Pendran oli de camamilla, y de ruda de cada hu vna onsa, oli de lliris blanchs mitja onsa, safra mix escrupol, cera la que sera menester pera fer vnguent.

*LA CVRA DE LES CRIATVRES
petites, y dones prenyades. Cap. 12.*

ES criaturas petitas, y de mame-lla se curaran lleuantlos primera-ment la llet de les mares ò dides empestiferades, y fentlos pendrer vn escrupol, ò mix de la poluora de la tormentilla mesclada ab lo axerop del cart beneyt, ò de agrelles, donātlos ne cadal dia vna ò dos vegades, fentles suar apres si es possible.

Pero als que seran mayors, y dels quatre anys als deu los donaran de la seguent poluora. Pendran tres dragmes de sucre candi, dos de gingebre: vna de cāfora, y tot mesclat ho picarā subtilment, y ne pendrā cada vegada vn escrupol, ò mitja dragma (segōs la edat de la criatura) ab la aygua del cart beneyt.

Tambe es bonissima la seguent poluora. Pendran boloarmini preparat rentat ab aygua de escabiosa, ò terra sagellada, zodoaria, dictamo, tormentilla, y gingebre, de cada co-

Orde breu pera

fa dos dragmas ; canfora vn escrupol , y tot mesclat ne faran poluora, de la qual pendran la matexa quantitat de vn escrupol , ò mitja dragma ab la dita aygua del cart beneyt, procurant axi matex ferlos suar . La Triaga y Mitridat en les molt petites son remeys sospitosos, y com a tals se han de dexar.

Los demes accidents en aquestes criatures se curan ab los matexos remeys auem curats als demes, vsats empero ab moderades quantitats, y acomodats a la edat de les criatures; curant en elles las vertolas, y malas buas, ab lo matex orde, y methodo auem dit ; acceptat lo de les ventoses , que per la poca edat no sels podran aplicar.

Procuraran tambe en que cadal dia fassen cambra donantlos algunes ayudas, ò posantlos algunes caleres, y en tot lo que menjarã, y beuran posaran sempre vna poca de banya de ceruo cremada, y poluorificada, y sobre tot procuraran en que la roba aportaran sia blãca y neta, mudantlos moltes vegades lo dia, porque estiguen nets y axuts.

Les dones prenyades per ser gran lo perill tenen de gastarse, se han de tractar ab molta prudencia, y maduresa; y axi pera ferles suar en lloch de les demunt dites medicines los donaran de la seguent. Pédran zodoaria, y banya de ceruo dos escrupols de cada cosa

cosa; perlas mix escrupul; Mitridat mitja dragma; Triaga comuna vn escrupol; bolo armini dos escrupols; decoctio de Zodoaria feta ab aygua de escabiosa tres onses; axerop de la escorfa del poncem mitja onsa, y tot mesclat ho pendran; y pres queu auran les cubriran pera que fuen.

Vfaran axi matex per conseruar la criatura, la poluora del coral vermell, ò blanch, prenentla continuament en lo menjar y beurer, ò lo boloarmini y terra sagellada, presos ab caldo, ò ayguas cordials.

La seguent poluora presa mati y vespre, es bonissima, y molt a proposit. Pendran terra sagellada, ò boloarmini, banya de ceruo cremada, tormentilla, y perles, de cada cosa vna dragma; tres fulles de or; sucre dissolt en aygua de borrarres tres onses, y tot mesclat ne faran conserua, ò taulettes.

Per lo matex effecte es bona la seguēt medicina. Pendran tres onses de aygua de escabiosa (en la qual haya bullida zodoaria) y en ella mesclaran dos escrupols de Mitridat, y mitja onsa del axerop de la escorfa del poncem, y axi tot junt ho pendran vna vegada cada dia. Lo Doctor Rafel Moix alaba molt en la cura de las prenyadas la confectio dels Hiacintos, la poluora del diarrhodon, y diamargariton fret, presos ab alguna aygua cordial

Orde breu pera

en quantitat de vna dragma, y te per perilloſes medicines, la Triaga y Mitridat en eſtes dones: pero en poca quantitat, y meſclades ab altres ſens perill algu ſi podran, y deubẽ vſar per la experiencia gran ſe te de dites medicinas. La aygua que beuran en temps calent, y de eſtiu ſia cuyta ab tormentilla, agrelles, ò borrarages, meſclanthi vna poca de poluora de perles. Procuraran tambe que faſſen cambra cadal dia ab ayudas fetas de maluas, violers boſcans, ſegò, mantega, oli roſat, y ſucre roig, que les medicines purgants, y ſolutiuas ſon perilloſes, y nos deuen vſar.

Aqueſta aygua pera la cura de les criaturas, y donas prenyadas es admirable, y la millor de quantes medicines, y compoſiciõs ſe podẽ trobar, la qual ſe fa de aqueſta manera. Pendran aygua de agrelles diſtillada, y ſuch de llimones, ò vinagre roſat en lloch deles llimones yguals quantitats, y tot meſclat ò poſaran a deſtilar ab alembi de vidre, y de aqueſta aygua pendran cadal dia quantitat de dos ò tres onſes, ò manco, ſegons la edat. Y particularment es bona, ſi la vſan, quant comenſan les malas buas, que ab ella veuran, y faran grans marauelles. En lo demes les curaran cõ eſtà dit en la vniuerſal curatio, ab que lo aliment ha de ſer mes abundant y copios q̃ dels demes, per raho de la criatura del ventre.

CAPIT-

*CAPITOL VLTIM, Y EPI-
logo de tota la cura de la Peste.*

Era que ab mes facilitat pogan re-
duyr a la memoria las principals
intensions de la febra pestilencial,
y sos accidēts, y las obligaciōs te-
nen los q̄ curā semblāt malaltia,
he volgut recopilar en est capitol ab breus
paraules tota la cura de aquest mal, pera q̄ axi
pogan ab molta prestesa donar consell y re-
meys prompts (que esta malaltia no patex
dilatio) als trists y desconsolats malalts.

Primerament està obligat lo q̄ cura Peste,
encontinent que arribara al malalt, y antes de
totes coses ferlo confessar, combregar, y ex-
tremunciar, tant per lo que nos te seguretat
alguna de sa vida (antes be la mort es mes se-
gura) com tambe per que nos seguis noua al-
teracio en lo discurs de la malaltia; per la ad-
ministracio de la sancta Extremaunctio, que
moltes vegades acostuma de seruir de gar-
rot als necios malalts (auent de ser lo contra-
ri) pensant ells que ya per estremunciarlos
noy ha mes remeys, y que les medicines es-
tan ya acabades.

Feta que sera esta diligencia se donara or-
de en lo matex instant a que sagnen al malalt,
si la plenitut de sanch, forces, edat, y temps
de

Orde breu pera

de la malaltia ho requerexen: perque fino arriban al pacient antes de que passen vuyt hores del principi, nol deuenen sagnar de ningú modo; encara que lo pacient tinga tanta abundancia de sanch com poden imaginar, y juntament hi sien forces, y edad; per que si fan lo contrari sels resoldran los patients dins pocas horas, y no sels podran fer los demes remeys, que son mes a proposit per aquesta malaltia.

Pero arribant al malalt passat aquest téps, y vehent que te abundancia de sanch, forces, y edat li donaran vna flota de ventoses tallatlin vn parell en les espatlles, y asso faran vna, ò dos vegades, y dins dels dos o tres primers dias; per q al quart ya esta fora la ocafio. Les edats que ordinariament admeten la sagnia son les de quinze anys fins als cinquanta; perq les demes la prohibexen, los vns per ser fàcils en resoldrerse, y los demes per tenir forces cansades. Les dones axi matex prenyades y parides nos deuen sagnar per los perills corren en elles, ni tampoc les ventoses tallades en totes estes edats son molt a proposit, fino en cas de molta plenitut, y forces.

La sagnia quant se fara en lo principi, y antes que aparega vertola, ò malabua se ha de fer del bras dret de la vena del fetge, y se trauran sis ò vuyt onses de sanch, segons la plenitut y

tut y forces del malalt, y axi matex en aquest temps se tallaran les vètofes en les espatlles: pero si ya en lo principi, y antes de les vuyt hores aparex vertola, ò malabua: ò quant se auran de donar les ventoses aparexera, se fara la sagnia de la part mes cercana de la vertola, ò malabua: y les ventoses se donaran en lo lloch mes prop de dites coses: axi que si la vertola nax en lo coll, se fara la sagnia d'l bras de la matexa part, y de la vena del cap: y les ventoses se tallaran en les espatlles: si nax de uall lo bras, se fara la sagnia del matex bras de la vertola, y de la vena del fetge: y les ventoses se tallaran tambe en les espatlles: pero si nax la vertola en los angonals, se fara la sagnia del peu de la matexa part, y les ventoses se donaran en las anques, ò cuxes, perque axi no fera aportar lo humor verinos de vna part en altra, sino retirarlo sempre del cor, y atraurerlo, *versus partem ipsam; qua natura vergit.*

Feta la sagnia en lo principi, ò donades les ventoses, al cap de dos hores donaran al pacient la beuenda contra la Peste, que millor los aparexera, entre les quals es la confectio del ou, y presa que la aura procurarà ferlo cobrir molt be pera q' sue: y si a cas vomitaua dita beuenda lin donaran segona, y tercera, per que importa molt pera la cura lo
 suar,

Orde breu pera

fuat, y fuat que aura li donarã vna bona pre-
sa de caldo de mitja gallina, ò capo, ò de vn
braho de molto, y de aquesta manera ho fa-
ran lo endema regintlos lo demes del dia cõ
està dit.

Quant a la cura de la vertola procuraran
luego en aparexer fomentar aquella, y do-
narhi les yentoses, com està dit, y en lo ma-
tex punt sens aguardar mes (si la peste es
molt cruel) obrirla ab foch, nauaja, ò llance-
ta, que es lo cami mes segur en aquest cas : y
sobre della posar rèmeys putrefactius, pera
q̃ lo humor q̃ acudira alli puga millor, y ab
mes breuedat pudrirse, y exir fora.

Lo matex faran en la malabua escarificant-
la profundament, y tallantla al rededor po-
sant apres sobre della medicines causticas, pe-
ra matarla, y morta que estara, la curarã com
les demes nafres, y segons auem dit: y axi ma-
rex los altres accidents.

Aq̃sta es en suma la perfeta preseruacio y cū-
plida curatio de la tiranica y cruel Peste: pla-
cia a sa Diuina Magestat vulla guardarnos de
semblant malaltia, per los merits de la sua
sancta sagrada mort y passio, y intercessio de
la Reyna dels Angels y mia la humil senyora
y Verge Maria. Y lo benigne Lector prenga
esta bona voluntat, ab que desijo seruirlo,
particularment a las Republicas de nostre
Princi-

Principat de Cathalunya, y entre elles a la molt antiga y noble Ciutat de Manresa Patria mia natural, y a la molt illustre, insigne, y lleal Ciutat de Barcelona Patria adoptiua, com a cap y membre principal de totes les demès Ciutats, Viles y Llochs de nostre Principat de Catalunya, la qual en raho de las moltas personas que en ella habitan, del commers y tracte te ab totes les parts del mon, per estar en port de Mar, y altres particularitats, que la fan estar subjecta a dita malaltia, perille sempre mes que totes, y deu continuament estar alerta, quant la salut no corre bona, procurant los senyors y magnífichs Concellers ab lo bon regiment y prudencia acostumada, preuenir totas aquellas cosas que poden ser ocasions de corruptio en lo ayre, y humors dels Ciutadans, prenent en semblants temporades parer dels Doctors pratichs y de fama, que presents tindran, qué esta es la obligacio que tenen, axi com la mia es seruirlos a tots ab estos aduertiments, y auisos. Nostre Senyor vulle conseruarlos ab salut, y en son seruey aumentarlos. Amen.

LAVS DEO.

ERRATAS.

Las falsas inscripcions que en alguns quaderns del present Llibre son passades, per no auernos donat lloch nostres ocupacions de acudir a la correctio, son les següents.

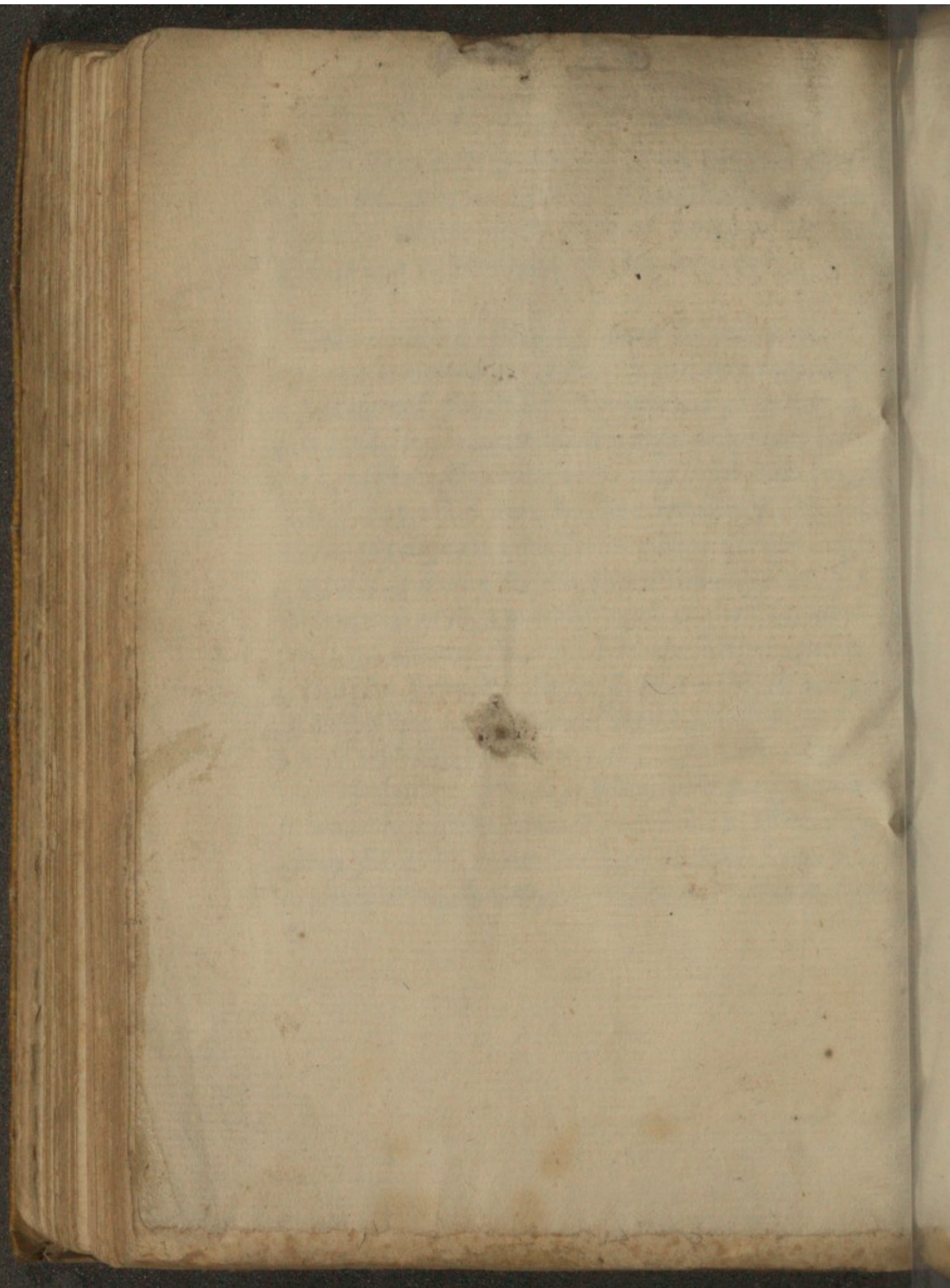
Folio 3. pagina 1. linea 24. ahont diu inquiramenta diga inquinamenta. f. 7. p. 1. l. 7. inquiramentum, diga inquinamentũ. f. 17. p. 2. l. 28. pratques, diga pratiques. f. 22. p. 1. l. 14. y 15. acceptatada, diga acceptada. f. 22. p. 2. l. 15. codons, diga codoyns. f. 22. p. 2. l. 8. color, diga calor. f. 23. p. 1. l. 9. lletelles, diga lletilles. f. 25. p. 2. l. 24. rinyons, diga ronyons. f. 30. p. 2. l. 12. apartat, diga aportat. f. 33. p. 1. l. 9. distilla, diga distillada. f. 36. p. 1. l. 6. procnraran, diga procurarar. f. 46. p. 1. l. 29. aduocatr, diga aduocats. f. 48. p. 1. l. 11. aquell, diga aquelles. f. 52. p. 1. l. 9. saran, diga faran. f. 56. p. 1. l. 6. sera, diga seran. f. 56. p. 1. l. 25. segnarane? diga segnara? f. 58. p. 1. l. 15. accendet, diga accendit. f. 58. p. 2. l. 5. dells, diga de les. f. 60. p. 1. l. 19. febres, diga febres. f. 66. p. 1. l. 23. phlebolomia, diga phlebotomia. f. 80. p. 2. l. 14. obres, diga obren. f. 81. p. 2. l. 17. cumuna, diga comuna. f. 84. p. 2. l. 15. emplastra, diga emplastre. f. 88. p. 2. l. 14. a lo, diga al.

quoniam
non
pacione
rent.

quoniam
non
pacione
rent.
f. 22.
non
pacione
rent.
f. 23.
non
pacione
rent.
f. 24.
non
pacione
rent.
f. 25.
non
pacione
rent.
f. 26.
non
pacione
rent.
f. 27.
non
pacione
rent.
f. 28.
non
pacione
rent.
f. 29.
non
pacione
rent.
f. 30.
non
pacione
rent.
f. 31.
non
pacione
rent.
f. 32.
non
pacione
rent.
f. 33.
non
pacione
rent.
f. 34.
non
pacione
rent.
f. 35.
non
pacione
rent.
f. 36.
non
pacione
rent.
f. 37.
non
pacione
rent.
f. 38.
non
pacione
rent.
f. 39.
non
pacione
rent.
f. 40.
non
pacione
rent.
f. 41.
non
pacione
rent.
f. 42.
non
pacione
rent.
f. 43.
non
pacione
rent.
f. 44.
non
pacione
rent.
f. 45.
non
pacione
rent.
f. 46.
non
pacione
rent.
f. 47.
non
pacione
rent.
f. 48.
non
pacione
rent.
f. 49.
non
pacione
rent.
f. 50.
non
pacione
rent.
f. 51.
non
pacione
rent.
f. 52.
non
pacione
rent.
f. 53.
non
pacione
rent.
f. 54.
non
pacione
rent.
f. 55.
non
pacione
rent.
f. 56.
non
pacione
rent.
f. 57.
non
pacione
rent.
f. 58.
non
pacione
rent.
f. 59.
non
pacione
rent.
f. 60.
non
pacione
rent.
f. 61.
non
pacione
rent.
f. 62.
non
pacione
rent.
f. 63.
non
pacione
rent.
f. 64.
non
pacione
rent.
f. 65.
non
pacione
rent.
f. 66.
non
pacione
rent.
f. 67.
non
pacione
rent.
f. 68.
non
pacione
rent.
f. 69.
non
pacione
rent.
f. 70.
non
pacione
rent.
f. 71.
non
pacione
rent.
f. 72.
non
pacione
rent.
f. 73.
non
pacione
rent.
f. 74.
non
pacione
rent.
f. 75.
non
pacione
rent.
f. 76.
non
pacione
rent.
f. 77.
non
pacione
rent.
f. 78.
non
pacione
rent.
f. 79.
non
pacione
rent.
f. 80.
non
pacione
rent.
f. 81.
non
pacione
rent.
f. 82.
non
pacione
rent.
f. 83.
non
pacione
rent.
f. 84.
non
pacione
rent.
f. 85.
non
pacione
rent.
f. 86.
non
pacione
rent.
f. 87.
non
pacione
rent.
f. 88.
non
pacione
rent.
f. 89.
non
pacione
rent.
f. 90.
non
pacione
rent.
f. 91.
non
pacione
rent.
f. 92.
non
pacione
rent.
f. 93.
non
pacione
rent.
f. 94.
non
pacione
rent.
f. 95.
non
pacione
rent.
f. 96.
non
pacione
rent.
f. 97.
non
pacione
rent.
f. 98.
non
pacione
rent.
f. 99.
non
pacione
rent.
f. 100.
non
pacione
rent.

153

aozio

